T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANA BİLİM DALI
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAYATI VE DİPLOMATİK KİMLİĞİ İLE ZEKİ KUNERALP

RABİA KARAÇAL
19701001

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. TURHAN ADA

İSTANBUL
2022

T.C
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANA BİLİM DALI
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAYATI VE DİPLOMATİK KİMLİĞİ İLE ZEKİ KUNERALP

RABİA KARAÇAL
19701001
ORCID NO: 0000-0001-5188-6663

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. TURHAN ADA

İSTANBUL
2022

T.C
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANA BİLİM DALI
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAYATI VE DİPLOMATİK KİMLİĞİ İLE ZEKİ KUNERALP

RABİA KARAÇAL
19701001

Tezin Savunulduğu Tarih: 06.07.2022
Tez Oy birliği ile başarılı bulunmuştur.

Unvan Ad Soyad **İmza**

Tez Danışmanı **: Doç. Dr. Turhan ADA**
Jüri Üyeleri **: Doç. Dr. Mustafa ŞEKER**
: Prof. Dr. Abdülvahap KARA

İSTANBUL
Haziran, 2022

ÖZ

HAYATI VE DİPLOMATİK KİMLİĞİ İLE ZEKİ KUNERALP
Rabia KARAÇAL
Haziran, 2022

Cumhuriyet Döneminin seçkin diplomatlarından olan Zeki Kuneralp (1914-1998) hakkında bugüne kadar kapsamlı bir Türkçe eser hazırlanmış değildir. Kuneralp, gerek başkentte aldığı görevler vesilesiyle gerek yabancı memleketlerdeki elçilikleri sırasında her daim dış politikanın içinde olmuştur. Özellikle Kıbrıs Meselesi üzerine yoğun mesai harcayan isimlerden biridir. Bunların ötesinde çok dilli bir entelektüel olduğu kabul görmektedir. Ömrünün ciddi bir kısmını okuyarak, yazarak ve tefekkür ederek geçiren Kuneralp, arkasında birçok yazılı eser bırakmış olup kaleme aldığı anıları vesilesiyle bu eserin oluşmasında en geniş katkıya sahip olan kişidir. Yazmış olduğumuz eser Türk Dış Politikasına dair yorumlar içerse dahi merkezde Zeki Kuneralp'i anlatma gayretinde olmuştur. Bu amaca ulaşmaya çalışırken Kuneralp'in hayatında yaşadığı dramlar göz ardı edilememiştir. Aksine bahsi geçen trajedilere rağmen Zeki Kuneralp'in görevine olan yaklaşımı sorgulanmak istenmiştir. Bunu yaparken eserin akademik yönüne zarar vermemek adına tarafsız kalmak gayretinde olunmuş ancak olayların psikolojik yönü göz ardı edilmemiştir.

2019 yılı ve sonrasında, Boris Johnson'ın Birleşik Krallık başbakanı seçilmesi nedeniyle Türkiye'de, Zeki Kuneralp'in kim olduğuna dair merak artmıştır. Bunun neticesinde pek çok gazete, Ali Kemal ve Zeki Kuneralp hakkında köşe yazısı yazmaya başlamış ancak gelişmelere rağmen literatürdeki boşluk doldurulamamıştır. Tez çalışmamızın meydana gelmesinde Doç. Dr. Turhan Ada'nın bu mealdeki işareti vesile olmuştur. Anlaşıldığı üzere çalışmanın meydana gelmesindeki ilk amaç mevcut boşluğu doldurmaktır. Ardından Kuneralp'in mesleğine olan katkıları incelenerek Türk Dış Politikasının seyri anlaşılmaya çalışılmıştır. 40 yıl boyunca diplomat olarak çalışan Kuneralp, kendini *"Sadece Diplomat"* olarak tanımlamıştır. Emeklilik tarihi olan 1979 yılından sonra dahi hatırlanması, mesleğini nasıl ve ne derecede icra ettiğinin en büyük kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zeki Kuneralp, Ali Kemal, Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikası, Büyükelçilik.

ABSTRACT

HAYATI VE DİPLOMATİK KİMLİĞİ İLE ZEKİ KUNERALP
Rabia KARAÇAL
June, 2022

No comprehensive Turkish work has been prepared until today about Zeki Kuneralp (1914-1998), one of the distinguished diplomats of the Republican Period. Kuneralp has always been involved in foreign policy, both on the occasion of his duties in the capital and during his embassies in foreign countries. He is one of the names who spend a lot of effort on foreign policy topics, especially on the Cyprus Issue. Beyond these, he is accepted as a multilingual intellectual. Kuneralp, who spent a significant part of his life by reading, writing and contemplating, has completed many literatures and is the person who has the largest contribution to the formation of this work, thanks to his memoirs. Even if the work we have written contains comments on Turkish Foreign Policy, it has made an effort to explain Zeki Kuneralp chiefly. While trying to reach this goal, the dramas that Kuneralp experienced in his life could not be ignored. On the contrary, despite the aforementioned tragedies, Zeki Kuneralp's approach to his task was questioned. While doing this, an effort was made to remain impartial in order not to harm the academic aspect of the work, however, the psychological aspect of the events was not ignored.

Due to the election of Boris Johnson was elected Prime Minister of the United Kingdom in 2019 and later, the curiosity about who Zeki Kuneralp is in Turkey has increased. As a result, many newspapers started to write columns about Ali Kemal and Zeki Kuneralp, but despite the developments, the gap in the literature was noticeable. In the formation of our thesis, Assoc. Prof. Turhan Ada's sign in this meaning was instrumental. As it is understood, the first purpose of the study is to fill the existing gap. Then, the course of Turkish Foreign Policy was tried to be understood by examining the contributions of Kuneralp to his profession. Working as a diplomat for 40 years, Kuneralp defined himself as "Just a Diplomat". The fact that he is remembered even after his retirement date in 1979 is the biggest proof of how and to what extent he performed his profession.

Keyword: Zeki Kuneralp, Ali Kemal, Turkish Foreign Policy, Embassy.

ÖNSÖZ

Bir tez konusu olarak Zeki Kuneralp'i hayatı ve diplomatik kimliği ile ele almayı seçmemizde bazı unsurlar etkili olmuştur. Bunlardan bir tanesi akademik biyografilerin, önemli şahısları konu edinmesiyle birlikte tarihi olayların anlamlandırılmasına imkân vermeleridir. Merkeze alınan şahsın işgal ettiği konum, derece itibariyle ne kadar yüksek olursa bu imkân o kadar genişlemektedir. Dolayısıyla Zeki Kuneralp'in Türk Dış siyasetinin seyri içerisinde önemli siyasi olaylara şahit olması çalışmanın değerini yükseltmiştir. Danışman hocam Doç. Dr. Turhan Ada'nın Zeki Kuneralp'i ele alan çalışmaların eksikliğine işaret etmesi bir tetikleyici olmuş ve bizi çalışmanın meydana gelmesi yönünde motive etmiştir.

İşaret edildiği üzere özellikle ikincil kaynaklar arasında Zeki Kuneralp'in diplomatik kimliğini ele alan çalışmaların eksik bulunması kaynak çeşitliliğinin sağlanması yönünden bizi zorluklarla karşılaştırmıştır. Bunun haricinde Zeki Kuneralp'in diplomatlığı sırasında günü gününe kaleme almış olduğu *"Diplomatic Notebooks"* isimli serideki eserlerin tamamının yayınlanmamış olması çalışmamızı kısıtlayıcı bir unsur olarak öne çıkmıştır. *Diplomatic Notebook*s başlığı altında yayınlanan üç eserde ise İngilizce haricinde Almanca, Fransızca ve İspanyolca gibi muhtelif dillere rastlanmaktadır. İngilizce haricindeki dillerde yazılan bölümlerin çevrilememesi eserimizi sınırlandıran bir diğer boyut olmuştur.

Başta katkıları ile bu çalışmayı zengin bir esere dönüştüren Sinan ve Selim Kuneralp ile her zaman öğrencilerine en doğruyu ve güzeli göstermeyi ilke edinen tez danışmanım Doç. Dr. Turhan Ada'ya minnetimi belirtmek isterim. Atatürk Kitaplığı, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı ve Yıldız Teknik Üniversitesi Kütüphanesi personellerine de ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Ayrıca birçok teknik konuda bana vakit ayırıp yardımcı olan kardeşim Furkan Karaçal'a şükranlarımı belirtmem elzemdir. Ailemin diğer fertlerine ise manevi desteklerinden dolayı teşekkür ederim…

İstanbul, Haziran, 2022 Rabia KARAÇAL

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **iii**
ABSTRACT ..... **iv**
ÖNSÖZ ..... **v**
İÇİNDEKİLER ..... **vi**
KISALTMALAR ..... **viii**

1.GİRİŞ **1**

2. AİLESİ, ÇOCUKLUK VE GENÇLİK YILLARI **8**
2.1. Yurt Dışında Geçen Çocukluk Yılları ve Eğitim Dönemi **8**
2.2. İngiltere'deki Kökler **11**

3. II. DÜNYA SAVAŞI YILLARI **15**
3.1. Hariciye'de İlk Yıllar (1941-1943) ve İlk Yurt Dışı Görevi (1943-47) **15**
3.2. Zeki Kuneralp'in Görevi Sırasında Tanıklık Ettiği Siyasi Olaylar **18**
3.2.1. Hatay Sorunu 18
3.2.2. İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Türk Dış Politikası 20
3.2.3. Varlık Vergisi 26

4. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ **30**
4.1. Genel Sekreterlik Kalem Müdürlüğü (1947- 1949) **30**
4.1.1. Sovyetlerin Talepleri 31
4.1.2. Türkiye- ABD İlişkileri 34
4.2. Prag'da Elçilik Görevi ve NATO'daki Temsilcilik Yılları **40**
4.2.1. Prag (1949-1952) 40
4.2.2. NATO Görevi (1952-1957) ve Bandung Konferansı (18- 24 Nisan 1955) 42
4.3. Yeniden Ankara (1957- 1960) **49**
4.3.1. Siyasi Muavinlik Dönemi 49
4.3.2. Bağdat Paktı 50
4.3.3. Balkan Paktı 56
4.4. Bern Büyükelçiliği (1960- 1963) ve 27 Mayıs Süreci 61
4.5. Londra Büyükelçiliği (1964- 1966) 66
4.6 Genel Sekreterlik Yılları (1966- 1969) 68
4.7. 1955-1969 Yılları Arasında Kıbrıs Meselesi ve Zeki Kuneralp 74
4.7.1. Kıbrıs Meselesinin Kökenleri ve Gelişim Seyri 74
4.7.2. Londra ve Zürih Anlaşmaları 77
4.7.3. 1963 Olayları 79
4.7.4. Zeki Kuneralp'in Meseleye Yaklaşımı (1966-1969) 81
4.8. Yeniden Londra Büyükelçiliği (1969- 1972) 84
4.9. Memuriyette Son Dönem: Madrid Büyükelçiliği ve ASALA Terörü (1972-1979) 88

5. DİPLOMATİK KARİYERİNİN ARDINDAN ZEKİ KUNERALP 95
5.1. Zeki Kuneralp'in Fikri Yönü 95
5.2. Emeklilik Yılları ve Vefatı 97

6. SONUÇ 99

KAYNAKÇA 104

EKLER 116

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri
ASALA : Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia
BM : Birleşmiş Milletler
age : Adı geçen eser
bknz: Bakınız
bs : Basım
c. : Cilt
CHP : Cumhuriyet Halk Partisi
çev. : Çeviren
der. : Derleyen
DP : Demokrat Parti
EOKA : Ethniki Organosis Kipriaoü Agönos
haz. : Hazırlayan
NATO : North Atlantic Treaty Organization
SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
s. : Sayfa
v.b. : Ve benzeri
v.s. : Ve saire
yay. haz.: Yayına hazırlayan
yy : Yüzyıl

1.GİRİŞ

Türkiye'de diplomatların anılarını yazarak çeşitli disiplinlere katkı sunmaları son dönemlerde oldukça popülerleşen bir faaliyettir ancak Zeki Kuneralp'in döneminde bu bir nevi yenilikti. Bu yüzden Kuneralp'in kaleme almış olduğu eseri *Sadece Diplomat,* bir örnek teşkil etmiş, bir geleneğin başatlarından olmuştur. Özellikle tarihi, şahıslar üzerinden anlamak popülerleşen bir yaklaşımdır ve biyografiler bu amaca hizmet eden araçlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Ayrıca hariciye memurlarının yurtiçi ve yurtdışında birçok tecrübe edinmiş kişiler arasında sayılması çalışmaları zenginleştiren bir husustur. Bu bakımdan Zeki Kuneralp'in, çeşitli yüksek mevkilerde hizmet etmiş olması ve faal bir meslek hayatı geçirmesi değerlidir.

Zeki Kuneralp'in odak noktasında bulunduğu bu çalışma, Kuneralp'in ardında bıraktığı tarihi vesikalar sebebiyle merkezimizin diplomasi etrafında şekillenmesine yol açmıştır. Marx'ın *"İnsanlar kendi tarihlerini yaratırlar ama bunu öylece arzu ettikleri şekilde yapmazlar; kendi seçtikleri değil, doğrudan verili olan ve geçmişten aktarılmış koşullar altında yaparlar"*[1] deyişi ile Zeki Kuneralp'in *"Bütün bu zamanda dış siyasetimizin içinde idim, tatbikçilerinden biri olarak, bazen de sadece şahidi. İlhamcısı olduğumu hatırlamıyorum."*[2] ifadesi arasında bir bağlantı vardır. Türk Dış Politikasının seyrini yakından takip eden Kuneralp'in aktardıkları bu açıdan değerlendirilebilir. Bunu başarmaya çalışırken bir takım öznel fikirleri kendine saklama gayretinde olduğunu belirten Kuneralp, dönemin olaylarını mümkün olduğunca tarafsız bir biçimde anlatmayı tercih ettiğini aktarır. Bu yönüyle eserin akademik yazımı pratikleşmiştir ancak her insan gibi Kuneralp'in de bazı olayları kişiselleştirebileceği ihtimali göz ardı edilmemiştir. Tosh'un da belirttiği gibi: *"Bir büyükelçi, ülkesine gönderdiği mektuplarda kendisini olduğundan çok daha etkili ve*

[1] Matt Perry, **Marksizim ve Tarih**, çev. Gül Tunçer (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), 9'dan aktaran Barbara Caine, **Biyografi ve Tarih,** (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019): 23.

[2] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** (İstanbul: İsis Press, 1999), 68.

inisiyatifli gösterebilir yahut görevli olduğu memleketin hükümetine ilişkin izlenimlerini sansürleyerek üstlerinin politikalarına ya da ön kabullerine uygun hale getirmeye çalışabilir."[3]Biyografi yazınındaki bu sorun ancak konuyla ilgili zengin çeşitlilikteki eserlerin incelenmesiyle aşılabilmektedir.

Eser bir biyografi olarak incelendiğinde ilgi çekici detaylar karşımıza çıkmaktadır. Birincisi Zeki Kuneralp'in gazeteci, yazar ve siyaset adamı Ali Kemal'in oğlu oluşudur. Bir dönem Dahiliye Nazırlığı yapmış olan Ali Kemal, başta Jön Türk hareketine katılmışsa da ilerleyen dönemlerde bu hareketten ayrılmış ve Jön Türkler'e karşı bir tavır sergilemiştir. Jön Türkler ile var olan husumeti sebebiyle Millî Mücadele'ye de karşıt tutum sergileyen Ali Kemal, İngiliz Muhipleri Cemiyeti Merkez Kurulu üyesi olmuştur. Diğer yandan *Peyam-ı Sabah* gazetesinde yazdığı yazılar sebebiyle Ankara Hükümeti'nin tepkisini toplamış, kaçırılarak Ankara'ya götürülmesi plandığı sırada İznik'te Nurettin Paşa'nın emriyle linç edilerek öldürülmüştür.[4] Bahsi geçen olayların Zeki Kuneralp'in şahsi ve diplomatik hayatına etkilerini tartışmak eserimizin amaçlarından olmuştur.

Çalışmanın sorunsallarından bir diğerini Ali Kemal'in ilk evliliğiyle bağdaştırmak yerinde olacaktır. Boris Johnson'ın kökenleri Ali Kemal'in Winifred Brun ile bu evliliğinden meydana gelmektedir. 2019'dan bu yana Birleşik Krallık'ta başbakanlık görevini üstlenen Boris Johnson'ın Zeki Kuneralp ile bağlantısı bahsi geçen gelişme sebebiyle ilgiye mazhar olmaktadır. Çalışmamız bu ilgiyi göz önünde bulundurarak Zeki Kuneralp'in ailevi kökenlerini irdelemek istemektedir. Burada belirtilmelidir ki kamuoyunun bahsi geçen alakasına rağmen kaynaklarda birtakım hatalara rastlanmaktadır. Eserimiz konudaki hataları düzelterek bütün bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır.

Son olarak Necla Kuneralp'in ASALA terör örgütünün üstlendiği saldırı neticesinde vefat etmesine değinmek gerekir ki bu konu yabancı basını da oldukça meşgul etmiştir. Şüphesiz olay karşısında Kuneralp'in üzüntüsü yoğun olmuştur ancak pek çok yakınının hem fikir olduğu üzere, Kuneralp bir süre sonra, metanetini yeniden

[3] John Tosh, **Tarihin Peşinde Modern Tarih Çalışmasında Hedefler, Yöntemler ve Yeni Doğrultular,** çev. Özden Arıkan 6. bs. (İstanbul: Kronik Kitap, 2019),91.

[4] Uzun, Mustafa İsmet, "Ali Kemal (1867-1922)", İslam Ansiklopedisi, c.2, (İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 1989): 405- 408.

takınabilmiş ve görevine devam edebilecek azmi bulmuştur. Emeklilik yıllarına geldiğinde ise her şeye rağmen mutlu olduğunu çünkü dolu bir hayat geçirdiğini aktarmıştır.[5]

Tezimizin ana sorunsalı ise Zeki Kuneralp'in diplomatlık mesleğini nasıl ve ne derecede ifa ettiğini tartışmak olmuştur. Buna mukabil çalışmamızın asıl yoğunluğunu oluşturan kısım Zeki Kuneralp'in diplomatik kimliği olmuştur.1938 yılında memlekete dönen ve önce askerlik görevini icra eden Kuneralp, bu yıllarda tesadüf eseri gördüğü ilan neticesinde dışişlerinin imtihanına başvurmuştur. Sınava girişi Ali Kemal'in oğlu olması nedeniyle sansasyon yaratsa da başarısı mukabilinde göreve alınabilmiştir. Ancak meslek hayatının başladığı evre, ikinci dünya savaşının vuku bulması nedeniyle zorlu geçen bir devirdir. Kuneralp'in ilk görev yılları bu şartlar altında Ankara ve Bükreş olmak üzere iki farklı merkezde geçer. Ankara'daki ticaret dairesinde üsleri Bedri Tahir Şaman ve Şakir Bengütaş'tan ilk mesleki tecrübelerini edinir. Ardından Hasan Nurelgin ve Hamdullah Suphi'nin de görev aldığı Bükreş'te mesleki birikimini arttırır. Mevcut siyasi koşullar yerini Soğuk Savaş'a devrettiğinde işler bu dönemkinden daha az karmaşık değildir. Özellikle Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında Sovyet kıskacına alınma tehlikesini atlatan Türkiye, NATO'ya katılmanın sağlayacağı avantajları düşünerek kendisine yeni bir istikamet çizmiştir. Kuneralp, bu noktada kariyeri açısından bir dönüm noktası teşkil edecek olan NATO temsilciliğinde görev almaya başlamıştır. Fatin Rüştü Zorlu'nun ekibinde yer alan Kuneralp'in, özellikle Bandung Konferansı'na katılımıyla tecrübesi çoğalmıştır. Ardından kariyerine hızlı bir yükselişle devam ederek Siyasi Muavinliğe getirilmiştir. Burada Bağdat Paktı ile ilgili konularda yoğun bir mesai harcamış ve paktın işleyişinde önemli roller üstlenmiştir. Kuneralp'in en uğurlu saydığı devir memleketin çok partili siyasal hayata geçmesiyle başlayıp 60 darbesiyle son bulan devirdir. 27 Mayıs ertesinde kısa bir süreliğine Genel Sekreterlik yapan Kuneralp, bu işi hakkıyla ifa edecek birine teslim etmek düşüncesiyle tayinini istemiştir. Ardından büyükelçi unvanıyla İsviçre'ye tayini gerçekleşmiştir. İsviçre, hem Kuneralp'in ilk kez büyükelçi unvanıyla görev yapması bakımından hem de çocukluk ve ilk gençlik devrelerini geçirdiği ülke olması bakımından özel olmuştur. Ancak Türkiye ile ikili ilişkilerin sınırlı olması bakımından durağan bir memuriyet yaşanmıştır. Bundan sonra iki kez Londra büyükelçiliği ile

[5] Sadun Tanju, "Son Durak İstanbul", **Milliyet Gazetesi,** 20 Ocak 1985, 8.

birlikte yeniden Genel sekreterlik yapan Kuneralp, bir diplomatın kariyerinde nadir görülen başarıları elde etmiş oluyordu. Londra büyükelçilikleri ve Genel Sekreterlik yılları Kıbrıs konusunda yoğunlaşan Kuneralp'in, Londra-Zürih Anlaşmalarının hazırlanmasında payı ve emeği vardır. Bunun dışında Kıbrıs'a muhtelif geziler düzenleyen Kuneralp'in Kıbrıs Türk Cemaatine sükûnet aşıladığı gözlemlenebilir. Emeklilik yıllarına yaklaşmışken görev aldığı Madrid'de ise diplomatik açıdan sakin bir devir geçirmiştir. Yaklaşık 7 yıl görev aldığı Madrid, eşinin ölümü sebebiyle kendisinde acı bir hatıra bırakmıştır.

Tez çalışmamız, bahsi geçen evreleri içine alarak ilerleyen bir dizi dönemi kapsamaktadır. İlkin çocukluk ve gençlik yıllarına yer verilmesi Kuneralp'in ileriye dönük yaşantısı hakkında ipuçları içermesi bakımından gerekli olmuştur. Bir diplomatı konu edinmesi bakımından, dönemin siyasi portresini hakkıyla çizebilmek eserimizin kaygılarından biri haline gelmiştir. Bu bağlamda Kuneralp'in diplomatik kariyerinin anlatımı, Türk Dış Politikasının gelişim seyri içeresinde şekillenmiştir. İkinci Dünya Savaşı yılları ve Soğuk Savaş Dönemi gelişmelerine yer verilmesi bu anlayışın ürünü olarak meydana gelmiştir. Bunun haricinde Kıbrıs konusuna ayrı bir parantez açılması konunun yoğunluğu bakımından gerekli olmuştur. Bu sebeple 1955- 1969 yılları arasında Kuneralp'in mevzuya ilgisini aktaran bir bölüm Genel Sekreterlik Yılları ile II. Londra Büyükelçiliği arasına yerleştirilmiştir. Son bölüm, Zeki Kuneralp'in diploması, tarih, kültür ve dil üzerine fikirlerini ele alıp Kuneralp'in emeklilik yılları ve vefatı ile noktalanmıştır.

Türk dış siyasetindeki önemli konumuna rağmen Zeki Kuneralp'i ele alan çalışmaların sınırlı oluşu bizi kaynak yetersizliği ile karşı karşıya bırakmıştır. Bu belge yetersizliği birincil kaynaklardan çok ikincil kaynaklar adına sorun teşkil etmiştir. Birincil kaynaklar arasında Zeki Kuneralp'in kaleme aldığı pek çok eser bulunmaktadır. Bunlar arasında başta anılarını kaleme aldığı *Sadece Diplomat* gelmektedir ki bu eser Kuneralp'in kendisini çocukluk yıllarından emekliliğine dek anlattığı eseridir. Bu nedenle tezimizin oluşmasında çok önemli bir konumdadır. Ayrıca Kuneralp, *İkinci Dünya Harbi'nde Türk Dış Siyaseti: Dışişleri Bakanlığının*

On bir Telgrafı[6], *Dağarcığın Dibi: Yaşlılık Düşünceleri*[7], *İkili Rapor/ Rapport Des Deux: Türkiye ile Yunanistan Arasında Muallakta Bulunan Meseleler Hakkında Hal Sureti Teklif Etmekle Mükellef Türk- Yunan İkili Komitesi Çalışmaları (Mayıs-Ağustos 1959)*[8], *A Footnote To Turco- Greek History: The Keşan- Alexandroupolis Talks September 9-10, 1968*[9], *Arz ederim: Bir Büyükelçinin Bakanlık Makamına Yazıları 1955- 1979*[10] isimli eserlerini yayımlamıştır. Gerekli bölümlerde bu kaynaklardan istifade edilmiş, özellikle önemli görülen kısımlar tezin ekler bölümünde paylaşılmıştır. Zeki Kuneralp'in notlarının Sinan ve Selim Kuneralp tarafından derlenip basıldığı *Diplomatic Notebooks I 1958- 1960 The View From Ankara*[11], *Diplomatic Notebooks IV 1966- 1969 The View From Ankara*[12] ve *Diplomatic Notebooks VI 1972- 1979 The Madrid Years*[13] isimli eserler bahsi geçen devirleri yazmada ışık tutmuşlardır. Ancak *Diplomatic Notebooks II 1960- 1963 The Bern Years*, *Diplomatic Notebooks III 1964- 1966 The London Years*, *Diplomatic Notebooks V 1969- 1972 The London Years* isimli eserlerinin henüz yayımlanmaması tezimizin sınırlılığını oluşturmuştur.[14] Bunun dışındaki birincil kaynaklara Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden rastlanmış olup arşivdeki belgeler aracılığıyla Zeki Kuneralp'in tayin ve terfilerine, katıldığı toplantılara ve imzaladığı anlaşmalara ulaşılmıştır.

İkincil kaynaklar arasında başta Yücel Güçlü'nün İngilizce eseri *Zeki Kuneralp and the Turkish Foreign Service*'i zikretmek gerekir. Güçlü'nün kitabı, Zeki

---

[6] Zeki Kuneralp, **İkinci Dünya Harbinde Türk Dış Siyaseti: Dışişleri Bakanlığının On bir Telgrafı**, (İstanbul: İstanbul Matbaası, 1982).

[7] Zeki Kuneralp, **Dağarcığın Dibi: Yaşlılık Düşünceleri,** (İstanbul: The Isis Press, 1991).

[8] Zeki Kuneralp, **İkili Rapor/ Rapport Des Deux: Türkiye ile Yunanistan Arasında Muallakta Bulunan Meseleler Hakkında Hal Sureti Teklif Etmekle Mükellef Türk- Yunan İkili Komitesi Çalışmaları (Mayıs- Ağustos 1959,** (İstanbul: The Isis Press, 1997).

[9] Zeki Kuneralp, **A Footnote To Turco- Greek History: The Keşan- Alexandroupolis Talks September 9-10, 1968,** (İstanbul: The Isis Press, 1998).

[10] Zeki Kuneralp, **Arz ederim: Bir Büyükelçinin Bakanlık Makamına Yazıları 1955- 1979,** (İstanbul: The Isis Press, 1992).

[11] **Diplomatic Notebooks I 1958-1960 The View From Ankara**, ed. Sinan Kuneralp (İstanbul: The İsis Press, 2018).

[12] Zeki Kuneralp, **Diplomatic Notebooks IV 1966- 1969 The View From Ankara**, ed. Sinan Kuneralp. (İstanbul: The Isis Press, 2020).

[13]Zeki Kuneralp, **Diplomatic Notebooks VI 1972- 1979 The Madrid Years,** (İstanbul: The Isis Press, 2021).

[14] Zeki Kuneralp, **Diplomatic Notebooks I,** 4.

Kuneralp'in hayatını başından sonuna dek anlatan tek akademik çalışma olması bakımından önemlidir. Yücel Güçlü, T.C. Dışişleri Bakanlığında Araştırma Genel Müdür Yardımcılığı görevini yürütmüş ve bahsi geçen çalışma haricinde *The Life and career of a Turkish Diplomat: Cevat Açıkalın* ve *Portrait of a Secretary -General of the Turkish Ministry of Foreign Affairs Numan Menemencioğlu* isimli eserleri kaleme almıştır.[15] *Zeki Kuneralp and the Turkish Foreign Service*, yerli ve yabancı arşiv belgelerini içermesi bakımından oldukça zengindir ve Zeki Kuneralp hakkında geri planda kalmış bilgiler sunmaktadır ancak çoğu kez bahsi geçen yer, zaman ve kişilere dair uzun açıklamalara yer verilmesi, eserin odak merkezinin kaydığını göstermektedir. Bu tezde de benzer şekilde Zeki Kuneralp'in dahil olduğu politik mevzulara ve birlikte çalıştığı isimlere dair bilgiler verilmiştir fakat bu bilgiler, oldukça kısa ve öz aktarılmaya çalışılmış ve konunun merkezini sabit tutma gayretinde olunmuştur. Güçlü'nün bir diğer eksikliği Kuneralp'in Siyasi Muavinliği (1957- 1960) sırasında katılım sağladığı Bağdat Paktı toplantılarına (Daha sonraki adı ile CENTO) yer vermeyişidir. Diğer yönden Güçlü, Kuneralp'i anlattığı eserini Madrid büyükelçiliği ile noktalamış ve Kuneralp'in emeklilik yılları ile vefatına yer vermemiştir.

Tezin yazımında istifade edilen bir diğer önemli kitap ise gazeteci-yazar Orhan Karaveli'nin kaleme aldığı *Ali Kemal "Belki de Bir Günah Keçisi…"* isimli eser olmuştur. Ali Kemal haricinde, kitabın 4'te 1'lik bölümü Sabiha Hanım ile Zeki Kuneralp'e ayrılmıştır. Bu sebeple hem Ali Kemal hem Sabiha Hanım hem de Zeki Kuneralp ile ilgili engin bilgilere kitap aracılığıyla erişilmiştir. Son olarak gazete arşivlerinde bulduğumuz köşe yazıları çalışmamızın içeriğinin zenginleşmesinde katkı sağlamıştır. Yerli gazete arşivlerinde Zeki Kuneralp'in basına verdiği demeçlere, Kuneralp'in tayin ve terfi haberlerine rastlayabiliyoruz. Bunun haricinde yerli basında Kuneralp'in vefatından sonra yayımlanan kısa hayat hikayeleri kaynakçamızda çeşitlilik sağlamıştır. Yabancı kamuoyunda ise özellikle Necla Kuneralp'in vefatı sonrasında Zeki Kuneralp'in ele alındığına şahitlik ediyoruz. Daha önce gözden kaçmış tez ve bitirme ödevi çalışmalarına yer verilmesi ve *Diplomatic Notebooks*

[15] Beyza Aslanbaş, Çağla Ergül, İrem Ural, Hüseyin Ziya İmamoğlu, "Bir Cumhuriyet Diplomatının Hikayesi: Bilinmeyen Yönleriyle Zeki Kuneralp" (Proje Ödevi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, 2017), 2.

serisinin üç kitabına başvurabilme imkânı kaynakçamızı ayrıca zenginleştirmiş ve güncel kılmıştır.

Son olarak Zeki Kuneralp'in mesleğini hayatında nasıl konumlandırdığını göstermesi bakımından bir anıya yer vermek istiyorum. Bu anı Zeki Kuneralp'in *Sadece Diplomat* isimli eserinde bahsi geçen bir görüşmeden alıntıdır. Prens Philip Kuneralp'e "Hayatta diplomasiden başka bir şey yaptınız mı?" diye sorar. Kuneralp ise, "Hayır, Altes, sadece diplomat idim." diyerek karşılık verir.[16] Cevap belki basittir ancak Kuneralp'in hayatının odak noktasını gösterir. Bu çalışmanın bölümleri de bu cevaba uygun olmuştur. İlk bölüm haricinde Kuneralp, çoğunluk diplomat olarak tanıtılmıştır…

[16] Zeki Kuneralp, **age**, 11.

2. AİLESİ, ÇOCUKLUK VE GENÇLİK YILLARI

2.1. Yurt Dışında Geçen Çocukluk Yılları ve Eğitim Dönemi

Tophane Müşirliği yapmış olan Mustafa Zeki Paşa'nın kızı Sabiha Hanım ile Peyam gazetesinin yazarı Ali Kemal'in[17] oğlu olan Zeki Kuneralp, 1914 yılında İstanbul'da dünyaya gelir.[18] Zeki Kuneralp, yaşamının çok az bir bölümünü babasıyla birlikte geçirebilmiştir.[19] Ali Kemal vefat ettiğinde oğlu sekiz yaşında, eşi Sabiha

[17] Ali Kemal 1867 yılında İstanbul'da dünyaya gelir. Babası aslen Çankırılı olup İstanbul'a gelerek balmumu ticaretinden servet elde eden Ahmet Efendi'dir. Ali Kemal, Tahsilini Mektebi Mülkiyye'de yapmıştır. Mektep çağında Muallim Naci ve Ahmed Mithat'tan etkilenerek ilk şiirlerini yayımladığı *Gülşen* adlı dergiyi çıkararak edebiyata alakasını göstermiştir. Asıl adı Ali Rıza olmasına rağmen yazılarında Ali Kemal ismini kullandı ve böyle tanındı. Ali Kemal'in ilgisini siyasi mevzulara celb eden kişi Mizancı Murat'tır. Siyasete ilgi duymasını ardından Franszıca öğrenmek amacıyla Paris'e gitmiş; Paris ve Cenevre merkezinde olmak üzere dokuz ay Avrupa'da kaldıktan sonra yeniden yurda dönmüştür. Ali Kemal bazı öğrenci örgütleri kurmak istediyse de her seferinde engellendi. 1889 yılında Halep'e sürgün gönderilip dört yıl burada kaldıktan sonra izinsiz İstanbul'a döndü ardından Paris'e kaçtı. Paris'te Ecole Libre des Sciénces Politiques'te öğrenimini tamamlamış olup öğrenimine devam ettiği sıralarda bir yandan *İkdam* gazetesini yayımlamıştır. Paris'te Mizancı Murat etrafında şekillenen Jön Türk hareketine dahil olsa da gerek Ahmet Rıza ile olan muhalefetten gerekse Mizancı Murat'ın tavırlarından dolayı Jön Türklerin tarafından soğumuş ve uzaklaşmıştır. İleriki yıllarda görülüyor ki Jön Türk'lere olan hasımlığı İttihat ve Terakki'ye ve hatta Kuvayi Milliye'ye yansıyacaktır.

Ali Kemal'in hayatındaki önemli bir dönüm noktası 1903 yılında yaz tatili için gittiği İsviçre'de İngiliz bir hanımefendi ile tanışıp Londra'da evlenmeleri olmuştur. Bir diğer büyük gelişme ise 1908 yılında Meşrutiyetin ilanından sonra yurda dönmesine izin verilmesiydi. Bundan böyle Ali Kemal İstanbul'da Mektebi Mülkiyye'de siyasi tarih Darülfunun'da Osmanlı tarihi dersleri okutmaya başladı. 31 Mart olayından sonra Londra civarına yerleşmeye karar verdi ancak bu dönem eşi vefat etmişti.

1913 yılında İstanbul'a döndü ve Peyam gazetesini çıkarmaya başladı. Ocak 1914'te Tophane müşiri Zeki Paşa'nın kızıyla evlendi. Birinci Dünya Savaşı sonrasında politikaya atılarak 1918 yılında Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın genel sekreteri oldu. 1919 yılında Birinci Damat Ferit Paşa kabinesinde Maarif Nazırı, ikinci kabinesinde ise Dahiliye Nazırı oldu. Millî Mücadele döneminde İngiliz Muhipleri Cemiyeti Merkez Kurulu üyesi oldu. Mihran Efendi'nin Sabah gazetesiyle birleşerek *Peyam-ı Sabah* yayınını oluşturdu ve bu yayında Millî Mücadele karşıtı yazılar kaleme alındı. Oğlu Zeki Kuneralp, *Ömrüm* adı altında Ali Kemal'in yazılarını yayımlamıştır. (Uzun, Mustafa İsmet, "Ali Kemal (1867-1922)", İslam Ansiklopedisi, c.2, İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 1989: 405- 408.)

[18] Bknz Ek 1.

[19] Isis Press, **Zeki Kuneralp 1914- 1998 A Tribute by Friends and Family**, (İstanbul, 1998), 26.

Hanım ise yirmi altı yaşındaydı.[20] Ali Kemal, İzmit olayı[21] olarak adlandırılacak hadise sebebiyle ölünce Sabiha Hanım, iki ay sonra Almanya'ya ablası Seniye Hanımın yanına gitmeye karar verir.[22] Seyahat işlemleri sırasında Hüseyin Cahit'in (Yalçın), aileye yardımcı olduğu bilinmektedir.[23] Sabiha Hanım, oğlu Zeki ve beraberlerinde dadısı Gülbün ile Sirkeci Garından Orient Express ile yola çıkar.[24] Sabiha Hanım memleketten uzaklaşmasının daha yararlı olduğunu düşünerek ablası ve eniştesinin yanına Garmiş'e gittiğinden küçük Zeki, bir çiftlikte doğal ortamla iç içe büyümüştür.[25] Kuneralp, Bavyera'daki yetişme tarzını şöyle anlatır: *" O zamana kadar az çok pamuk içinde büyümüştüm, amiyane tabir ile muhallebi çocuğu idim. Enişte min bana uyguladığı sert pedagoji yöntemi yetişmemdeki dengesizliğin giderilmesine yardımcı oldu. Sabahları yalnız ve yaya mektebe giderdim. Mektep çiftlikten iki saat mesafede idi. Mektep zamanı dışında çiftlik mesaisine şöyle böyle katılırdım. "*[26]

Ali Kemal'in vefatından sonra İstanbul'daki mülkü ailesine miras kalmıştı.[27] Sabiha Hanım, Ali Kemal'in İngiltere'deki ailesinin de mirastan paylarını almaları gerektiğini düşündü ve Zeki, Bavyera'da teyzesinde kalırken O, Londra'ya gidip mirası bölüştü.[28]

Aynı yılın sonbaharında Sabiha Hanım ve Zeki, Seniye Hanımın evinden ayrılarak bir diğer kız kardeşin, Saadet Hanımın, yanına İtalya'ya giderler.[29] Burada Kapri Adası'nda ikamet ettiklerini biliyoruz. Zeki Kuneralp'in eğitimi

---

[20] Orhan Karaveli, **Ali Kemal "Belki de Bir Günah Keçisi"**, (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2018), 216.

[21] 1922 yılının kasım ayında Ali Kemal, Beyoğlu'nda bir berberde tıraş olurken dört kişi tarafından otomobil ile kaçırılır. Ankara'ya götürülmesi planlanan Ali Kemal'in İzmit dolaylarında Nureddin Paşa'nın emri ile linç edilerek öldürüldüğü bilinmektedir. (Rıza Tevfik, **Biraz da Ben Konuşayım,** yay. haz. Abdullah Uçman, 2. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008), 155-270.

[22] İlber Ortaylı, "Türklerin Büyükelçisi", **Yeni Yüzyıl Gazetesi,** 21 Ağustos 1998, 19.

[23] Orhan Karaveli, **age,** 216.

[24] Zeki Kuneralp, "**Sadece Diplomat"**, (İstanbul: Isis Press, 1999), 15.

[25] Isis Press, **Zeki Kuneralp 1914- 1998 A Tribute by Friends and Family** (İstanbul, 1998), 29.

[26] Zeki Kuneralp, **age**, 16.

[27] Rıza Tevfik, **age**, 222.

[28] Orhan Karaveli, **age**, 216.

[29] Sadun Tanju, **Bazı Anılar**, (İstanbul: Yalçın Yayınları, 1998), 302.

Almanya'dakinden farklılaşır: Evinde özel ders almaya başlar ve Latince ile Aritmetik dersleri görür.[30]

Birkaç ay sonra İtalya'dan da ayrılan anne -oğul bu kez İsviçre'nin yolunu tutarak uzun yıllar burada yerleşik kalırlar ki bu süre Kuneralp'in yetişkinlik çağına erişmesini kapsayan bir zaman dilimidir.[31] Kuneralp, her ne kadar yurtdışında yetişse de Türklüğünü muhafaza edebildiğini vurgular ancak sade bir hayat görüşüne sahip olmasını ve mütevazı tavırlar takınmasını İsviçrelilerden gelen özellikler olarak yorumlar.[32] Paris'te eğitim gördüğü tek bir yılın haricinde Kuneralp, doktora eğitimi de dahil olmak üzere hukuk öğrenimini Bern'de yapar[33] ve bu sayede farklı çevrelerden bir çok İsviçreli dost edinir.[34] Üniversitede başarılı bir lisans, yüksek lisans ve doktora döneminin ardından Kuneralp'in "Uluslararası Tahkim Rekabeti" tezi İsviçre'de yayınlanır.[35] Kuneralp, İsviçre'den Türkiye'ye dönme süreci ile ilgili şunları söyler: *"Paris'te üniversiteye gittiğim zaman hasrete dayanamadım ve Bern'e döndüm. Öylesine seviyordum İsviçre'yi. Üniversite bitince birden asıl yerimin vatanda olduğunu hissettim."*[36]

1938 yılında Türkiye'ye döndüğünde önce İstanbul Üniversitesi'nin yolunu tutar. Amacı akademik alanda ilerlemek olan Kuneralp'in asistanlık başvurusu reddedilir.[37] Ardından, askerlik görevini ifa etmeye karar vererek 1949'da İstanbul'da Yedek Subay Okuluna kaydolur. Eğitiminden sonra askerliğini Denizli'de yapar.[38] Askerlik tecrübesi neticesinde yurttan ayrı kaldığı zamanları telafi edebilmiş ve memleketine uyum sağlamıştır.[39] Kariyeri için önemli bir adımı askerliği esnasında

---

[30] Zeki Kuneralp, **age**, 17.

[31] İlber Ortaylı, "Türklerin Büyükelçisi", **Yeni Yüzyıl Gazetesi,** 21Ağustos 1998, 19.

[32] Zeki Kuneralp, **age**, 18-19.

[33] David Barchard, "Zeki Kuneralp", **The Indepent,** 12 Ağustos 1998, 30.

[34] Isis Press, **Zeki Kuneralp 1914- 1998 A Tribute by Friends and Family**, (İstanbul, 1998), 23.

[35] Yücel Güçlü, **Zeki Kuneralp and Turkish Foreign Service** (Cambridge: Cambridge Scholar Publishing, 2015), 73.

[36] Sadun Tanju, "Son Durak İstanbul", **Milliyet Gazetesi**, 20 Ocak 1985,8.

[37] Orhan Karaveli, **age**, 253.

[38] Beyza Aslanbaş, Çağla Ergül, İrem Ural, Hüseyin Ziya İmamoğlu, "Bir Cumhuriyet Diplomatının Hikayesi: Bilinmeyen Yönleriyle Zeki Kuneralp" (Proje Ödevi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, 2017), 4.

[39] Selçuk Erez, "Anneler Gününde", **Cumhuriyet Gazetesi**, 12 Mayıs 1985, 5.

atarak Dışişleri Sınavına girmeye karar verir.[40] Ali Kemal'in oğlu olması sebebiyle sınava girmesi bile tartışma konusu olurken, sınav sonucunda birinci olur. Tartışmalar giderek büyürken konu İsmet İnönü'ye kadar ulaşır. İsmet İnönü ise: "Ne var bunda, Niçin Girmesin?" diyerek tartışmalara son verir. [41] Yıllar sonra Zeki Kuneralp, İsmet İnönü'nün karşısına çıktığında olayı hatırlatarak teşekkür etmek ister. İsmet İnönü ise Kuneralp'i şaşırtacak şu cevabı verir: "Biliyorum evladım, biliyorum, ben teşekkür ederim…"[42]

Bu bölüme Zeki Kuneralp'in Ali Kemal ile ilgili hissiyatına yer vererek nokta koymak yerinde olacaktır. Zeki Kuneralp'in, babası Ali Kemal'e yöneltilen suçlamalar hakkında yetişkinliğine dek bilgi sahibi olmadığını görürüz. Bunun sarsıntısını hayatı boyunca hissetmiş olması muhtemeldir fakat Ankara'da girdiği mülakatlar haricinde konunun gündeme geldiğini ya da daha ilerde meslek hayatını etkilediğini söyleyemeyiz. Zeki Kuneralp'in Ali Kemal'i bir vatan haini olarak görmediğini de açıkça belirtmek gerekir ki bu görüşü Zeki Kuneralp'in Ali Kemal ile Büyük Taarruz sonrası konuşmasına bağlayabiliriz. 8 yaşındaki Zeki Fransızca: "*Baba Yunanlılar dayak yedi"* der. Ali Kemal ise sevinçli: *"Evet, yavrum, hem de temiz bir sopa yediler"* karşılığını verir. Kuneralp yine de babasının kusursuz bir adam olmadığını, hakkındaki gerçeğin zamanla ortaya çıkacağını belirterek, objektif bir bakış sunar.[43] Dahası bir evlat olarak Zeki Kuneralp'in Ali Kemal'in linç edilmesi üzerine Mustafa Kemal'i suçlamadığını bunun da ötesinde bir diplomat olarak onun politik mirasını sürdürdüğünü gözlemleyebiliriz.

2.2. İngiltere'deki Kökler

Ali Kemal ilk evliliğini yarı İngiliz yarı İsviçreli Winifred ile yapmıştır.[44] İlk evliliğinden bir kız bir oğlan çocuğu olmuş ancak anne, 1909 yılında ikinci evladını

[40]"Zeki Kuneralp Kimdir?", Taha Toros Arşivi, http://openaccess.marmara.edu.tr/handle/11424/1209http://openaccess.marmara.edu.tr/handle/11424/12095757 [04.04.2022].

[41] Hasan Pulur, "Bir Trajedinin Sonu", **Milliyet Gazetesi,** 7 Ağustos 1998, 3.

[42] Zeki Kuneralp, **age**, 22.

[43] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 14.

[44] Bknz Ek 2

doğururken vefat etmiştir.[45] Winifred'in ölümü sonrası Ali Kemal'in İngiltere'deki çocukları küçük Osman ve ablası Selma'nın bakımını büyükanneleri Margaret üstlenir.[46] Ali Kemal ve Winifred'in tanışma hikayesi ise şöyledir: Ali Kemal ve Winifred ilk kez İsviçre'de tanışırlar ve gerçekten birbirlerinden hoşlanırlar. Bir süre sonra Ali Kemal'in İsviçre'den ayrılıp memleketine dönmesi gerekmektedir. Ali Kemal ayrılmak üzereyken der ki: "Şimdi gitmek zorundayım. Bir yıl boyunca birbirimizden haber alamayacağız. Ama eğer tam bir yıl sonra geri geldiğimde seni Luzern Köprüsünde bulursam evleneceğiz." Ve tam bir yıl sonra yeniden Luzern Köprüsünde buluşur, ardından evlenirler.[47]

Ali Kemal ve Winifred evlilikleri sonrası İstanbul'da yaşarlar.[48] İlk çocukları Selma sağlıkla doğar. Winifred'in ikinci hamileliği sırasında İstanbul'daki karışıklıklar sebebiyle Ali Kemal, doğumun İngiltere'de olmasını tercih eder ve Winifred tek başına uzun bir yolculuğa çıkar. Belki de bu yolculuğun sarsıcı etkisiyle ikinci çocuğunu doğurduktan sonra hastalanarak ölür.[49] Sonuçta İngiltere Bournemouth'ta doğan Osman Ali ve ablası Selma'ya büyükanneleri bakar. Ancak Birinci Dünya Savaşının etkisiyle Ali Kemal, İngiltere'deki ailesiyle irtibatını sürdüremez.

Birinci Dünya Savaşı ve ardından bağımsızlık mücadelesine giden süreç Türkler için en ağır imtihanlardan biridir. Stanley Johnson'a göre Mustafa Kemal vatanın bağımsızlığını isteyen bir kahramandır.[50] Zeki Kuneralp'in de aynı görüşü paylaşmakta olduğunu şu satırlarından anlayabiliriz: "*Mustafa Kemal terddüd edenleri dinlemedi. Yarım değil tam zafer istedi. İstediği oldu, tarih ona hak verdi. Ali Kemal de anladı ki sulh ve selamet her zaman hedefe götürmez, bazen harp ve darp iktiza*

---

[45] Zeki Kuneralp, "Ali Kemal Problematiği Üstüne Bazı Düşünceler", **Meydan,** c. s. (1979): 39.

[46] Orhan Karaveli, **age**, 217.

[47] Andrew Grimson, **The Rise of Boris Johnson** (Londra: Pocket Books, 2008), 8.

[48] Yücel Güçlü, **age**, 33.

[49] Stanley Johnson, **Stanley, I Resume: Further Recollections Of An Exuberant Life** (Londra: Biteback Publishing, 2014), 190.

[50] Orhan Karaveli, **age**, 231.

eder. Büyük Zaferden sonra yazdığı başmakalede – ki bu son makalesi idi, tarihi 10 Eylül 1922 idi, başlığı da: Gayelerimiz bir idi ve birdir- yanıldığını teslim etti."[51]

Stanley Johnson, Zeki Kuneralp gibi Ali Kemal'in Millî Mücadeleye karşı yanlış bir tavır takındığını kabul eder.[52] *Peyam*'da yazdığı yazılar sebebiyle birçokları tarafından hain olarak addedilen Ali Kemal'in, Millî Mücadelenin zaferi sonrasındaki coşkusunu yine aynı gazeteden çıkarabiliriz.[53] Bu ve benzeri kayıtlar sebebiyledir ki oğlu ve torunu onu hain olarak anmazlar. Ayrıca Zeki Kuneralp ve Stanley Johnson'ın fikrince Ali Kemal'in linç edilmesi halkın değil bizzat Nurettin Paşa'nın sorumluluğunda idi.[54]

Zeki Kuneralp, 1920 ve 1930'lu yıllar arasında yaz aylarını İngiltere'deki ablası Selma ile geçirir ancak Türkiye'ye döndükten sonra bağları zayıflar.[55] Nitekim Zeki Kuneralp ve Stanley Johnson uzun bir süre birbirlerinden habersiz yaşarlar ancak daha sonra Stanley Johnson'ın üniversiteye başlamadan önceki serbest yılını Türkiye'deki akrabalarını tanımaya ayırması ile ikili, görüşme fırsatı bulur.[56] Stanley Johnson önce İstanbul'da, Sabiha Hanım ve kardeşi Sedat Zeki Örs[57] ile birlikte beş gün geçirir. İki kardeşin nezaketinden övgüyle bahsederken bu şehre duyduğu hayranlığı aktarmayı da es geçmez. Daha sonra Zeki Kuneralp'i yani üvey amcasını ziyaret eder. O sırada Zeki Kuneralp'in görev yeri Ankara'dır. Böylece Johnson Ankara'da da iki haftasını geçirmiş olur. Zeki ve Necla Kuneralp'in misafirperverliğinden de hoşnutlukla bahis açar. Çiftin sekiz yaşındaki oğulları Sinan

---

[51] Ali Kemal, **Ömrüm**, yay. haz. Zeki Kuneralp (İstanbul: Isis Press, 1985), 188.

[52] Zeki Kuneralp, "Ali Kemal Problematiği Üstüne Bazı Düşünceler", 37.

[53] Hasan Pulur, "Ali Kemal ya da Artin Kemal", **Milliyet Gazetesi,** 28 Şubat 2002, 3.

[54] Ali Kemal, **age**, 189.

[55] Isis Press, **Zeki Kuneralp 1914- 1998 A Tribute by Friends and Family**, (İstanbul, 1998), 23.

[56] Lale Çakıroğlu, "İngiliz Parlamenter Ali Kemal'in Torunu Çıktı", **Milliyet Gazetesi**, 29 Eylül 1983, 12.

[57] Sedat Zeki Örs, Tophane Müşiri Zeki Paşa'nın oğlu olarak 1888 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Sırasıyla Galatasay Lisesi ve İstanbul Hukuk Mektebini tamamlayıp Paris'te sosyal bilimler okumuştur. Türkiye'ye döndüğünde kariyerine diplomat olarak devam eden Sedat Zeki Örs 1950 yılında Demokrat Parti milletvekili olmuş ve 1954 yılına dek görevine devam etmiştir. Reflexions sur I'historie Turque. Essai sur le despotisme Oriental isimli Fransızca eseri ve Son yüzyılın muhasebesi isimli incelemesi önemli yazılarıdır. Sedat Zeki Örs, 1966 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. "Ali Kemal'in Acıklı Sonu" **Türkiye Gazetesi**, 7 Mayıs 2008, 1.

ve beş yaşındaki oğulları Selim ile de iyi anlaştıklarını belirtir.[58] Sinan Kuneralp yetişkinliğinde tarihçi ve yayımcı olacak, Selim Kuneralp ise babasının izinde diplomat olacaktır. Stanley Johnson'ın aklına Zeki Bey'e niçin Kuneralp soyadını aldıklarını, sormak da gelmiş. Soyadı Kanunu çıkarıldığında bazı listeler yayımlanmış ve bu liste içinde Kuneralp varmış. Zeki Bey soy ismin içindeki "alp" terimi nedeniyle İsviçre'ye göndermede bulunan Kuneralp'i seçmiş.[59]

Öte yandan Stanley Johnson'ın ilk eşi Charlotte Fawcette'den olma oğlu Alexander Boris bugün İngiltere başbakanı olması sebebiyle anılmaya değerdir.[60] 2019 yılında Theresa May'den boşalan koltuğu devralmıştır. *The Rise of Boris Johnson* Türk kökenlerine kadar inilen bir Boris Johnson biyografisidir.[61]

[58] Stanley Johnson, **Stanley I Resume: Further Recollections Of An Exuberant Life**, 191.

[59] Orhan Karaveli, **age**, 239.

[60] Bknz Ek 3.

[61] Bknz. Andrew Grimson, **The Rise of Boris Johnson** (Londra: Pocket Books, 2008).

3. II. DÜNYA SAVAŞI YILLARI

3.1. Hariciye'de İlk Yıllar (1941-1943) ve İlk Yurt Dışı Görevi (1943-47)

Dışişlerinde görev alabilmek için girdiği memuriyet sınavını başarı ile tamamlayan Kuneralp, 1941 yılında 27 yaşında iken görevine başlayabildi. Dışişlerine giriş sınavı yazılı ve sözlü olmak üzere iki aşamadan oluşuyordu. Yazılı sınavda sosyal bilimler hakkında birikimi sınanırken Numan Menemencioğlu'nun oturum başkanlığı yaptığı sözlü sınavda ise mesleğe yatkınlığı test edildi.[62] Ardından ilk görev yeri olan Ticaret Dairesi'nde çalışma hayatına başladı. Burada genel müdür Bedri Tahir Şaman iken şube müdürü Şakir Bengütaş'tı. Ticaret Dairesi'nde birinci derecede önem arz eden konu krom ithalatı ile ilgiliydi ancak Zeki Kuneralp krom ile değil atebrin ticareti ile ilgileniyordu. Bu bir sıtma ilacıydı ve Almanya'dan satın alınıyordu. Atebrin karşılığında Türkiye, Almanya'ya balık veriyordu.[63]

Memurluk görevlerinin yanı sıra Kuneralp, Şaman'ın Türkçe- Almanca sözlük çalışmalarına yardımcı olmuştur.[64] "Çıraklık yılları" olarak tabir edebileceğimiz bu dönemde Türk diplomasisinin üç önemli ismi olan: Şükrü Saraçoğlu, Numan Menemencioğlu ve Cevat Açıkalın ile tanışma gerçekleşmiştir. Ancak Zeki Kuneralp'in Ticaret Dairesi'ndeki en tesirli tanışmaları bu isimlerden ibaret kalmamıştır. Yaşamı boyunca seveceği kıymetli eşiyle de aynı dairede tanışmıştır. Kısa bir süre içinde, 1943 yılının mart ayında evlenmişler ve Zeki Kuneralp, Bükreş'teki yeni vazifesinin başına eşinin refakati ile geçebilmiştir. Kuneralp'in Ticaret Dairesi'ndeki görevi 16 aydan sonra noktalanmıştır… [65]

---

[62] Yücel Güçlü, **age**, 92.

[63] Mahmut Arslan, "2. Dünya Savaşı ve Türkiye'de Savaş Ekonomisi", **Aydın İnsan ve Toplum Dergisi,** c.2, s.2 (2016): 3.

[64] David Barchard, "Ambassador Extraordinary: Zeki Kuneralp", **Cornucopia,** c.3 s.16 (1998): 16. Bknz. Ek 4.

[65] David Barchard, "Zeki Kuneralp", **The Independent,** 12 Ağustos 1998, 30.

Zeki Kuneralp, Bükreş Elçiliği'nde üçüncü kâtip olarak görev yapacaktı. Telgrafları şifrelemek veya deşifre etmek, el ile yazmak ve dosyalamak bir kâtip olarak görevleri arasında yer alıyordu.[66] O sırada Bükreş'te büyükelçi Hamdullah Suphi Tanrıöver'di.[67] Tanrıöver'in ve Kançılarya Şefi Başkatip Hasan Nurelgin'in, Zeki Kuneralp'in meslek yaşamına etkisi vardır. Bu etkileri şöyle aktarabiliriz: Tanrıöver ile ilgili olarak ilk edindiğimiz bilgi; kendisinin konuşma ve yazı dilinin oldukça ağdalı olduğudur. Bu hitabetinde olumlu bir etki gösterirken yazılı raporları şifrelemekte zorluk çıkarıyordu. Metinlerde tekrara düşülmesi zaman kaybı yaratarak tasarrufların önüne geçiyordu. Nurelgin tam olarak bu sebepten müdahale ederdi. Metni sadeleştirir ve öyle dikte ettirirdi. Bunu yapmayı Kançılarya odasındakilere de öğretmişti. Kuneralp ise buradan mesleki bir ders çıkardı: Yazılarını mümkün olduğunca sade ve anlaşılır yazmak.[68]

Hamdullah Suphi Tanrıöver, itibar gören biriydi. Romanya'daki Türk elçiliğinin sahip olduğu itibarda onun da etkisi vardı. Tanrıöver'in elçilikteki alametifarikası Gagavuzlara olan sempatisiydi. Sempatisinin en önemli kanıtı elçiliğin hizmet görevlerini Gagavuzlara vermesiydi. Gagavuzlara yalnız görev teslim etmekle kalmıyor onlarla sosyal ilişkilerini samimiyet ekseni üzerine kuruyordu.[69] Hamdullah Suphi Bey'in gördüğü saygınlık sebebiyle Kuneralp meslek hayatında kendini şanslı addetmiştir. Hamdullah Suphi Tanrıöver'in konumunun yanı sıra Rumenlerin Türklere dostluk hissiyle yaklaşması dışişlerindeki görevlilere kolaylık kılmıştır.[70]

---

[66] Yücel Güçlü, **age,** 163.

[67] Hamdullah Suphi Tanrıöver, 1886 yılında İstanbul'da doğmuştur. Galatasaray Sultanisi'nde okurken Namık Kemal'den çok etkilenen Hamdullah Suphi, önce şair olarak tanınmıştır. Öğrenim hayatından sonra Ayasofya Rüşdiyesi'nde ve İstanbul Dar'ulmuallimi'nde öğretmenlik yapmıştır. 1912 yılı itibariyle 20 yıl süreyle Türk Ocaklarına başkanlık yapmıştır. TBMM'nin ilk toplantısı sırasında Saruhan milletvekili olurken ardından Millî Eğitim Bakanlığına getirilmiştir. Hamdullah Suphi Tanrıöver, kendi tercihi üzerine 20.Mayıs 1931 tarihinde Romanya-Bükreş'e elçi olarak atanmıştır. Türkiye-Romanya ilişkilerinin gelişmesinde büyük payı vardır. Tanrıöver'in döneminde 1933 Türkiye-Romanya Dostluk, Saldırmazlık, Hakemlik ve Uzlaştırma Anlaşması imzalanmıştır. 1935'te, Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarında şehit düşen Türk askerlerimiz için Bükreş'te Türk Mezarlığını inşa ettirmiştir. 6 Nisan'da iki ülkenin temsilcileri aracılığıyla büyük bir açılış töreni yapılmıştır. Sekiz yılın ardından 1939'da kendisine büyükelçi unvanı verilmiştir. Büyükelçilik görevi 1944 yılına dek devam etmiştir. 1944'ten sonra İstanbul'a dönmüş, 1966 yılında hayata gözlerini yummuştur. Selçuk Ural, Selçuk Kılınç, "Türkiye Romanya İlişkileri (1923-1950)" **KAÜ İİBF Dergisi,** c.6, s.11 (2015): 181.

[68] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 30.

[69] Bilal N. Şimşir, **Bizim Diplomatlar,** (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1996), 452.

[70] Adil Dağıstan, "Hamdullah Suphi'nin Romanya Büyükelçiliği ve Gagavuz Türkleri", **Atatürk Araştırma Dergisi,** c.18, s.54 (2002): 819-823.

Zeki Kuneralp'in Bükreş'e tayin olduğu sırada Hitler yanlısı General Ion Antonescu memleketin başında idi. Siyasi perspektif ise şöyleydi: 1940 yılının sonlarında Antonescu, Almanya ile eşgüdüm içerisinde davranarak Sovyet Rusya'ya karşı harekât düzenleme kararı almıştı.[71] Almanya için ve doğal olarak müttefiki Romanya için her şey yolunda seyrederken savaşın gidişatının 1942 sonunda değiştiğini ve nihayetinde 1943 yılına gelindiğinde Rusya'nın, Stalingrad'da aldığı zaferle mihver devletlerini geri çekilmeye mahkûm ettiğini görüyoruz.[72] Romanya bundan sonraki süreçte Rus işgalinden kurtulmak adına İngiltere ve ABD'nin kapısını çalsa dahi İngiltere, Romanya ile ateşkesin Sovyetler Birliği tarafından yapılacağını belirtiyordu ki 1944 yılında Rus ordusu beklenen hamleyi gerçekleştirdi.[73] Kuneralp, halkın çoğunluğunun Rus işgalinin yerine ise Anglosakson hakimiyetini tercih ettiğini doğrulamıştır.[74]

1944 yılında Zeki Kuneralp Bükreş'teki ilk yılını tamamlamış oluyordu ancak içtimai durum hayli karışık bir hal almıştı. ABD kuvvetleri Romanya'yı bombalıyordu. Bunlardan en tesirlisi Nisan 1944'te gerçekleşti ve Zeki Kuneralp'in oturduğu mahallede bir yangın meydana geldi. Kuneralpler can ve mal kaybı yaşamadan tehlikeyi atlattılar.[75]

23 Ağustos 1944 gecesi faşist Antonescu hükümeti devrildi. Halk bu hadiseyi sevinç gösterileriyle karşıladı. Ancak Mart 1945'te komünist bloğa yakınlığı ile bilinen Groza hükümeti başa geçti.[76] Rumen halkı komünist bloğun dışında kalmak adına 8 Kasım günü son bir hamle yaptı. Groza hükümetine muhalif olan Kralın doğum gününde sokaklara döküldüler. Beklendiği üzere hükümet gösterileri şiddetle bastırmak yolunu seçti. Kuneralp, bu gösterilere bir gençlik heyecanı ile dahil olduğunu ancak Türk

---

[71] Andrey Andreyeviç Gromiko ve diğ. yönetiminde, S.A. Gonionskiy, **Uluslararası İlişkiler Tarihi (Diplomasi Tarihi) 5. Kitap**, çev. Ali Rıza Dirik (İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2013), 81.

[72] Fahir Armaoğlu, **20. Yy. Siyasi Tarihi (1914- 1995)**, (İstanbul: Kronik Kitap, 2018), 292.

[73] Feridun Cemal Erkin, **Türk Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi**, (Ankara: Başnur Matbaası, 1968), 246.

[74] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat**, 32.

[75] **age**, 33.

[76] Cüneyt Akalın, **Soğuk Savaş ABD ve Türkiye- 1 Olaylar Belgeler (1945- 1952)**, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003), 103.

Büyükelçiğince davranışının hoş karşılanmadığını belirtir. Yaş aldığı vakit geriye dönüp baktığında Şefkati İstinyeli'nin davranışını haklı bulur.[77]

3.2. Zeki Kuneralp'in Görevi Sırasında Tanıklık Ettiği Siyasi Olaylar

3.2.1. Hatay Sorunu

25 Nisan 1920'de San Remo Konferansı'nda alınan karara göre; Fransa, Suriye ve Lübnan topraklarında mandater devlet olarak belirlenmişti.[78] Fransa, Türk Millî Mücadelesi sonrasında ise 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Anlaşması'nı imzalayarak bölgedeki kanlı mücadeleye son vermişti. Türk nüfusunun çoğunlukta olması sebebiyle Misak-ı Milli sınırları içerisine dahil edilmiş olan İskenderun mıntıkası, Ankara Anlaşması'nda alınan karara göre *özel bir idare rejimi* tarafından yönetilecekti.[79]

1936 yılında Sancak'ın statüsü yeniden gündem haline geldi ve Türk Dış Politikasında önemli bir yer işgal etti. 9 Kasım'da Fransa, bölgedeki haklarından vazgeçerek denetimi Suriye'nin eline verdi.[80] Bu hareket sonucu Türkiye'de heyecan ve tepki uyandırıldı çünkü Fransa, İskenderun'u da Suriye'ye terk ediyordu. Türkiye, İskenderun Sancağı'nın Suriye'den ayrılıp özerk bir bölge olmasını talep etmekteydi.[81] Fransa ise böyle bir durumda Suriye'nin parçalanacağını düşünüyor ve özerkliğe yanaşmıyordu. Gerginleşen ikili ilişkiler sonucunda konunun Milletler Cemiyetine taşınması noktasında mutabık kalındı. Milletler Cemiyeti'nin 27 Ocak 1937 tarihli kararına göre Sancak bölgesi içişlerinde bağımsız, dışişlerinde Suriye'ye bağlı ayrı bir bölge olarak kabul edildi.[82] Türk tarafı ile Fransız tarafı Milletler Cemiyeti'nin görüşlerini benimsemiş göründüler. Ancak Fransa'nın yeni rejimi uygulamada isteksiz davranması, Suriyelileri kışkırtarak bölgedeki tansiyonu artırması soru işareti

---

[77] Nesrin Atıcı, "Zeki Kuneralp- Sadece Diplomat Anılar Belgeler", **Tarih Okulu Dergisi,** c?, s.5 (2009): 247.

[78] Feridun Cemal Erkin, **Dışişlerinde 34 Yıl: Anılar, Yorumlar cilt I,** 2.bs. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987), 85.

[79] **age,** 86.

[80] Faruk Sönmezoğlu, **Türk Dış Politikasının Analizi,** 3.bs. (İstanbul: Der Yayınları, 2004), 119.

[81] **age,** 120.

[82] Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih,** (Ankara: Hv. Bas. Ve Neş. Md.lüğü, 1979), 439.

oluşmuştur.[83] Taraflar arasında çıkan gerginliklerin yatıştırılması ve Sancak bölgesinde anayasanın uygulanması ile seçimlerin gerçekleştirilmesi için Paris ve Antakya kentlerinde 1938 yılının yaz aylarından itibaren ikili görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Fransa'nın bir zaman sonra ılımlı yaklaşımının görülmesi Avrupa'daki yakın savaş tehlikesi ile ilgilidir. Fransa ve İngiltere o tarihlerde ortak dostane duygular içerisinde Türkiye'ye yaklaşmaya karar vermişlerdir. Hâkim politikanın neticesinde Fransa ve Türkiye aralarında 4 Temmuz 1938 tarihli bir Dostluk Anlaşması imzaladılar.[84]

Türkiye ve Fransa'nın uzlaşmaya varmasının ardından Hatay'da seçimler gerçekleştirilebildi. Seçim sonucunda mebuslukların yarısından fazlasını Türkler elde etmişlerdir.[85] 2 Eylül 1938'de meclis Sancak'a Hatay Cumhuriyeti adını verdi. Hatay Cumhuriyeti kurulduğu günden beri Türkiye'ye yakın bir siyaset izlemiş, Türk Kanunu ve Türk para birimini seçmiştir.[86] Ayrıca Hatay Devleti yöneticileri, Türk anavatanına katılma isteklerini sürekli olarak belirtiyorlardı. Nihayetinde 29 Haziran 1939'da meclisin kararıyla Hatay, Türk topraklarına katıldı.[87]

Hatay'ın anavatana katılma sürecini bir diplomatik zafer olarak tanımlamak doğru olur. Başta Türkiye Cumhuriyeti Devletinin lideri Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere bütün Türk yöneticilerinin yoğun mesai ve çabalarının sonucunda bu zafere ulaşabilmiştir. Hatay bölgesinde gözlemciliği üstlenen ve bölgenin durumu hakkında bir rapor hazırlayıp sunan Feridun Cemal Erkin ise anılması gereken bir diğer isimdir. Erkin'in raporu doğrultusunda Sancak'taki Türklerin durumları sağlıklı olarak analiz edilebilmiştir. Son olarak Dünya siyasetinin lehimize seyretmesi mevcut durumu hızlandırarak nihayete ulaştırmıştır.

Zeki Kuneralp'in Hatay meselesine dair yorumu oldukça yüzeysel kalmıştır ki böyle olmasında anavatanına henüz geri dönmüş olması muhtemeldir. Olayı daha çok Almanya'nın saldırgan politikasına dayandırarak, Fransa'nın güvenlik isteğini

---

[83] Mehmet Gönlübol, Cem Sar, "1919-1938 Yılları Arasında Türk Dış Politikası", **Olaylarla Türk Dış Politikası,** 9.bs (Ankara: Siyasal Kitabevi,1996),131.

[84] Rifat Uçarol, **age,** 439.

[85] Feridun Cemal Erkin, **age,** 105.

[86] Rifat Uçarol, **age,** 440.

[87] Mehmet Gönlübol ve diğ., **age,** 133.

gerçekleştirmesi için bir adım olarak görmüştür.[88] Gerçekten de Hatay meselesi halledildikten sonra Türkiye ve Fransa arasındaki ilişkiler hızla gelişmiş ve karşılıklı dostluk anlaşmaları imzalanmıştır.

3.2.2. İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Türk Dış Politikası

Birinci Dünya Savaşı sonrasında toplanan konferanslar kalıcı barışı sağlamak amacını güdüyorlardı ancak mağlup devletlere dayatılan barış anlaşmaları ağır şartlar içerdiğinden yeni bir büyük savaşın başlaması önlenemez hale geldi. İlk olarak Avrupa'da faşist yönetimlerin iktidara oturduğu görüldü. Bu yönetimlerin çoğu, bağımsız küçük devletlerin korkulu rüyası olacaktı. Almanya'nın Versay Anlaşması'nı ihlal etmesi, benzer bir barış anlaşmasına mahkûm bırakılan Türkiye'ye başlarda haklı görünüyordu. Daha sonra 15 Mart 1939'da Almanya'nın soydaşı olmayan Çekoslovakya'ya saldırması ve "hayat sahası" anlayışını gütmesi Türk hükümetinin endişesine yol açtı.[89]

Türkiye'nin savaşa giden süreçte asıl endişesi İtalya'ydı. İtalya'nın Akdeniz için söylemleri, Asya ve Afrika'da genişleme hedefleri, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Anadolu'dan umduğu payı alamaması gibi etkenler Türk tarafınca egemenliğin tehdidi olarak algılanıyordu. 30 Mayıs 1928 tarihli "Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Yargısal Çözüm Anlaşması" bile İtalya'ya karşı şüphelerin yok olmasını sağlamamıştır.[90] Bu şartlar altında Türkiye ve İngiltere'nin diplomatik yakınlaşmalarının önü açıldı. Millî Mücadele yıllarından beri Türkiye, esasında dış politikasını Sovyet Rusya'ya dayandırıyordu. Şimdi İngiltere ile yakınlaşmasını Sovyet Rusya ile dostluğu açısından tehlikeli görmüyordu çünkü hesaplarına göre Alman ve Japon ilerleyişlerinden rahatsız olan Rusya, Batı ile doğal bir ittifak yoluna girecekti. Türkiye'nin uzun vadedeki planı Sovyet Rusya ve İngiltere dostluklarını bağdaştırmak olmuştur ancak Sovyet Rusya ve Almanya'nın gizli bir ittifak içine girmeleri şok etkisi meydana getirecek ve Türk Dış Politikasını zora sokacaktır.[91]

---

[88] Zeki Kuneralp, **age,** 23.

[89] Mehmet Gönlübol ve diğ., **age,** 137.

[90] Mustafa Aydın, "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye 1939-1945", **Türk DışPolitikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I (1919-1980),** ed. Baskın Oran, 23.bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019), 399.

[91] Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander", İkinci Dünya Savaşında Türk Dış Politikası", **Olaylarla Türk Dış Politikası,** 9.bs. (Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996), 137.

Almanya'nın "hayat sahası" adı altında bütün Alman ırkını bir araya getirme politikasına karşılık diğer Avrupa ülkeleri başta yatıştırma politikası izliyorlardı. Bu yüzden Almanya'ya herhangi bir ciddi yaptırım uygulanmadı. Bunda Birinci Dünya Savaşının yaralarının henüz taze olması etkiliydi. İngiltere ve Fransa gibi sömürge imparatorlukları bile Almanya karşısında zayıftı. Bu ahval içinde İngiltere ve Fransa'nın savaş sonrasında istikbali tehlikeli görünüyordu.[92] 15 Mart 1939'da Almanya, farklı bir ırka mensup olan Çekoslovakya'ya saldırınca, Avrupalı uluslar savaşmaktan başka alternatif göremediler ve ilk kez Almanya'ya karşı tavır takındılar. 31 Mart 1939'da İngiltere ve Fransa, saldırıya uğraması muhtemel olan Polonya'ya garanti verdi.[93]

Türkiye, diğer devletler gibi, yaklaşan savaş tehdidinin başından beri farkındaydı. Zeki Kuneralp bu görüşü doğrulayarak, Türkiye'nin harbin yaklaştığını öngörerek faşist devletlere karşı kurulan ittifakta yer aldığını belirtir.[94] 7 Nisan 1939'da İtalya, Arnavutluk'u işgal edince Türkiye, İkinci büyük savaşla burun buruna geldi. Balkanlarda kanlı bir mücadelenin başlaması dolayısıyla Türk sınırları da ateş altında kalabilirdi. Üstelik İtalya, gerekli olmadığı halde Arnavutluk sınırına askerlerini yığmıştı. Arnavutluk işgali sebebiyle; İngiltere ve Fransa, Balkan ülkelerinden olan Romanya ve Yunanistan'a tek taraflı garantide bulundu. Benzer bir biçimde Türkiye'ye garanti verilebileceğini de bildirildi. Türkiye, Mihver devletlerinin vereceği tepkiden çekinerek garantinin iki taraflı olmasını talep etti.[95] Ufukta beliren Türk- İngiliz iş birliği havasını çabuk sezen Almanya, diplomatik başarısını kanıtlamış olan Franz Von Papen'i Türk elçiliğine tayin etti. Von Papen'in amacı ülkesinin çıkarları doğrultusunda Türkiye'nin müttefiklerle yakınlaşmasına engel olmak, Mihver'in yararına Türk tarafsızlığını sağlamaktı.[96]

Türkiye'nin kararlı bir biçimde Batılı demokrasilerin yanında yer alması Sovyet Rusya ile ilintiliydi. Sovyet Rusya ve Batı'nın doğal bir ittifakı öngörülüyordu

---

[92] Eric Hobsbawm, **Kısa 20. Yüzyıl Aşırılıklar Çağı 1914-1991,** çev. Yavuz Alogan, 12.bs. (İstanbul: Everest Yayınları, 2019), 204.

[93] Fahir Armaoğlu, "İkinci Dünya Harbinde Türkiye", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,** c.13, s.2 (1958): 142.

[94] Zeki Kuneralp, **İkinci Dünya Harbinde Türk Dış Siyaseti: Dışişleri Bakanlığının On bir Telgrafı**, (İstanbul: Isis Press, 1982), 8-11.

[95] Fahir Armaoğlu, "İkinci Dünya Harbinde Türkiye", 142-143.

[96] Tahsin Ünal, **Türk Siyasi Tarihi 1700-1958,** 6.bs. (İstanbul: Kamer Yayınları, 1998), 761.

ancak 23 Ağustos 1939'da Alman- Sovyet ittifakı bütün planları değiştirdi.[97] Yalnızca Türk Dış Politikası değil, Batılıların izlediği siyaset de zora girmişti…

Almanya 1 Eylül 1939'da Polonya'yı işgal etti. Buna karşılık İngiltere ve Fransa 3 Eylül'de Almanya'ya savaş ilan ettiler. Böylelikle Dünya Savaşı başlamış oldu.[98]

Bu arada Türk Dış Politikası adına sıcak gelişmeler yaşanıyordu. Dışişleri bakanı Şükrü Saraçoğlu, 25 Eylül'de ikili ilişkileri değerlendirmek üzere Rusya'ya hareket etti. Alman- Sovyet Saldırmazlık Anlaşmasına rağmen Türk hükümeti İngiliz-Fransız ve Sovyet dostluklarını bağdaştırmak istiyordu. Sovyet hükümeti ise tamamen tersi olarak Türkiye'nin müttefikler tarafından kopmasını arzuluyordu. Görüşmelerin üç hafta kadar kesilmesinden sonra Sovyet tarafı başta boğazlarla ilgili olmak üzere aşırı isteklerde bulundu. [99] Bundan sonra Ekim Devriminden beri dostluk içinde yürüyen iki ülke ilişkileri, başka bir evreye girdi. Türkiye, *Polonya Sendromu* olarak adlandırılan, Almanya ve Rusya tarafından kıskaca alınma tehlikesini savaş sonuna kadar hissetti.[100] Kuneralp, Rusya'nın tutumu üzerine şunları kaydetmiştir: *"Saraçoğlu 25 Eylül 'de Moskova 'ya vardı. Müzakereler derhal başladı ve başlar başlamaz pürüzler ortaya çıktı. Görüşmelere birkaç kere ara verildi, müşterek zemin yine bulunamadı ve 16 Ekim'de son celse akdedildi. Saraçoğlu elleri boş Ankara'ya döndü, ama göreceğimiz gibi, kabahat onda değildi."*[101]

10 Haziran 1940'ta İtalya, savaşa girdiğini ilan etti. İtalya'nın savaşa girmesi; savaşın Akdeniz'e yayılması anlamına geldiğinden İngiltere ve Fransa, Türkiye'yi harbe dahil etmek istediler.[102] Müttefiklerin, Türkiye'ye gönderdiği telgrafı Kuneralp paylaşmıştır:

"İtalya'nın harbe girdiğinden iki saat sonra Fransız ve İngiliz Sefirleri Hariciyeye müracaat ederek:

---

[97] Fahir Armaoğlu, "İkinci Dünya Harbinde Türkiye", 146.

[98] İlhan Tekeli, Selim İlkin, **Dış Siyaseti ve Askeri Stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si Birinci Cilt,** (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), 139.

[99] Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, **age,** 142.

[100] Mustafa Aydın, **age**, 422.

[101] Zeki Kuneralp, **İkinci Dünya Harbinde Türk Dış Siyaseti: Dışişleri Bakanlığının On bir Telgrafı**, 21.

[102] 14 Haziran 1940 tarihli genelge- İtalya'nın Harbe Girişi.

A) Türkiye'nin İtalya ile kat'ı münasebet eylemesini,

B) Umumi Seferberlik ilan etmesini,

C) Liman ve tayyare meydanlarını Müttefiklere açmasını,

D) İtalya'ya harp ilan etmesini,

Talep etmişler ve bundan başka Boğazların kapanması, İtalyanların tevkifi ve İtalya'ya ait mal ve gemilerin zaptı gibi diğer bazı taleplerde bulunmuşlar ve taleplerini İttifak Muahedesinin ikinci maddesine dayamışlardır."[103]

Türk tarafı ise savaşa dahil olamayacağını çünkü Sovyetlerin tepki ve saldırısına maruz kalabileceğini açıkladı.

1940 yılında Almanya, İtalya, Japonya ve Sovyet Rusya yaptıkları toplantı sonrasında nüfus alanlarını belirlemişler ve karşılıklı olarak nüfuz alanlarına saygı duyacaklarını belirtmişlerdi. İtalya ve Sovyet Rusya ilişkilerinin iyiye seyretmesi sebebiyle, Türkiye'nin İtalya'ya savaş ilan etmesi riskliydi. Ayrıca Hitler, Stalin'in Türk Boğazlarındaki emellerine saygı duyacağını da bildirmişti. 22 Haziran günü Fransa, Almanya karşısında yenilgiyi kabul edince ittifak otomatik olarak geçersiz kabul edildi ve Türkiye savaşa dahil olmadı.[104] Bundan başka Türkiye'nin iki açıdan savaşa girmek istememesi normaldi: Birincisi, Balkan İttifakı gereğince Yunanistan'a yardım kuvvetleri gönderilmesi gündeme gelebilirdi. Ancak Balkan İttifakı imzalanırken Yunanistan'ın İtalya'nın tepkisini çekmemek adına "Balkan ülkeleri haricinde" bir ülkeden gelecek saldırı karşısında yardım talep etmemesi sebebiyle böyle bir yükümlülük doğamazdı. İkinci olarak, Türkiye özellikle Üçlü İttifak imzalanırken, SSCB ile çatışmaya sürüklenebileceği durumlarda savaşa girmeyeceğini açıklamıştı. Türkiye, sonunda yalnızca Bulgaristan'a uyarıda bulunarak Yunanistan'da işgale girişmeye kalkarsa, Balkan İttifakı gereğince Yunanistan'ın yanında yer alacağını bildirdi.[105]

---

[103] Zeki Kuneralp, **İkinci Dünya Harbinde Türk Dış Siyaseti: Dışişleri Bakanlığının On bir Telgrafı**, 27-30.

[104] Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam cilt II 1938-1950.** 5.bs. (Ankara: Remzi Kitabevi, 1993), 175.

[105] Mustafa Aydın, **age,** 430.

Alman- Rus Savaşının gerçekleşmesiyle İngiltere ve Sovyet Rusya yakınlaşması doğmuş ve 12 Temmuz 1941'de İngiliz- Rus askeri ittifakı imzalanmıştır.[106] Şimdi Türkiye bu yakınlaşmadan endişe duyuyordu çünkü Rusya'nın Boğazlardaki emelleri yeniden gündeme gelmişti. Üstelik İngiltere bu taleplere karşı bir tutum sergilememişti.[107]

Bu noktada Türkiye'nin savaşa girmesi yeniden önem arz ediyordu. Türk tarafsızlığının ancak Almanya'nın yararına olacağı kanaati müttefik baskısını artırıyordu. ABD, Pearl Harbor baskınıyla savaşa resmen dahil olmuştu.[108] Bu Türkiye'yi Amerikan tepkilerine daha açık hale getirdi. Müttefikler tarafındaki hareketlilik Almanya'yı da Türkiye'yi savaşa çekme politikasına itmişti. Almanya önce SSCB'nin Boğazlar üzerindeki emellerini kamuoyuna açık etti. İkincisi, yeniden toprak vaatlerini gündeme getirdi. Sonuncu hamlesi ise Türkiye'deki Turancı akımları desteklemek oldu.[109] Almanya'nın izlediği siyasetin, Türkiye'de taraftar bulmadığı söylenemez. Konuya son noktayı koyan henüz daha yeni başbakanlık koltuğuna oturmuş Saraçoğlu'nun Von Papen'e yaptığı açıklamalar oldu. Saraçoğlu, Türk Dış Politikasını tarafsızlık üzerinde seyretmesinin zorunluluğunu vurgulamıştır.[110]

ABD savaşa girmesinin ardından İngiltere ve SSCB ile durumun seyrini değerlendiren bir dizi toplantı yaptı. Bunlardan bazılarına Türkiye de dahil olmuştur. Türkiye'nin dahil olduğu ilk konferans 30-31 Ocak 1943 tarihinde Adana'da gerçekleşmiştir. Zeki Kuneralp, Adana Konferansı'nın taraflar için tatmin edici olduğunu aktarır.[111] Konferans neticesinde özetle Türkiye, gerekli silah ve teçhizat yardımı yapılmadıkça savaşa dahil olamayacağını belirtir.

Birinci Kahire Konferansı 1943 yılının sonunda, İkinci Kahire Konferansı ise 1944 yılının başında gerçekleşmiştir. Her iki konferansın da mevzusu Türkiye'nin savaşa katılması olmuştur. Savaşa girme konusunda bilhassa ısrar eden Winston Churchill'di. Bu noktada Kuneralp, İnönü'nün siyasetini oldukça başarılı bulduğunu,

---

[106] Rifat Uçarol, **age,** 447.

[107] Mücahit Özçelik, **age,** 260.

[108] İlhan Tekeli, Selim İlkin, **age,** 230.

[109] Mustafa Aydın, **age,** 448.

[110] **age,** 449.

[111] Zeki Kuneralp, **İkinci Dünya Harbinde Türk Dış Siyaseti: Dışişleri Bakanlığının On bir Telgrafı**, 45.

özellikle Birinci Kahire toplantısının bir dönüm noktası olduğunu belirtir. Ona göre; İnönü öyle bir zamanlama ayarlamıştır ki Müttefik devletler Türkiye'nin silah taleplerine dönüt verememişlerdir. Böylelikle Türkiye savaş dışı kalabilmiştir.[112]

Harp içinde Türk Dış Siyasetinin değişmeyen ilkesi yalnızca savunma amacıyla savaşa girmekti. Türkiye beklediği yardımları almadığı sürece kendi toprakları dışında savaşmayı düşünmedi.[113] Dünya Savaşı sırasındaki seyrin çok sık değişmesi Türkiye'yi büyük çoğunlukla denge siyaseti izlemeye itmiştir fakat bu denge genellikle müttefiklerden yana kaymış, Özellikle ABD ve İngiltere'nin suçlamalarının ve şüphelerinin aksine Türkiye müttefiklerin davasına yararlı olacak şekilde savaş dışı kalmıştır.

Kuneralp'e göre 2. Dünya Savaşı yıllarında izlediğimiz siyaset oldukça incedir; ittifak yaptığımız Batı'ya ancak verilecek silah karşılığında savaşa katılabileceğimizi söylememiz, mihver devletleriyle ise karşılıklı saldırmazlık ilkemiz bu ince siyasetin ürünüydü. Kuneralp bu sayede *tarafsız değildik fakat herkesle dost idik,* der.[114] Ayrıca Zeki Kuneralp, Türkiye'nin savaş sırasındaki tarafsızlığına dair şunları söylemektedir: *"Türkiye'nin İkinci Dünya Harbi'nde izlediği siyaset harp bittikten sonra en önce memleket dışında ağır şekilde tenkit edildi. Türkiye, sözünü tutmamış, oportünist davranmış, Rusya'dan sebepsizce ve manasızca korku duymuş olmakla suçlandı. Bilhassa harbin kamçıladığı hisler yatışınca, konu daha serinkanlılıkla ele alındı Harbe girmemekle Türkiye'nin yalnız kendi menfaattarına uygun hareket etmekle kalmadığı müttefiklerine de gerçek bir hizmette bulunduğu görüşü kuvvet kazandı. Bugün hâkim olan görüş bu olsa gerek. Memleket içinde de Türkiye'nin o zamanki siyasetini eleştiren sesler yükseldi. Harpteki hükümet fazla çekingen davranmış, bu yüzden memleket lehine toprak ayarlamaları yapmak fırsatını kaçırmış ve benzer gafletler işlemiş olmakla suçlandı. Olaylar tarafsız bir gözden geçirildiği takdirde içteki bu tenkitlerin, dıştakiler kadar mesnetsiz oldukları görünür.*

Bu başarılı siyasetin asıl banisi, zamanın cumhurbaşkanı İsmet İnönü idi. Başlıca icraatçıları da Dışişleri Bakanlığının o zamanki zirvesini teşkil edenlerdi:

---

[112] Onay Yılmaz, "Dönemin Son Tanıklarından Emekli Büyükelçi Zeki Kuneralp Anlatıyor: Savaşa Nasıl Girmedik?", **Milliyet Gazetesi,** 9 Mayıs 1995, 11.

[113] Zeki Kuneralp, **İkinci Dünya Harbinde Türk Dış Siyaseti,** 203.

[114] Zeki Kuneralp, **Arz Ederim,** (İstanbul: Isis Press, 1992), 76.

Bakan Şükrü Saraçoğlu, Umumi Kâtip Numan Menemencioğlu, Umumi Kâtip Birinci Muavini Cevat Açıkalın."[115]

Zeki Kuneralp'in de belirttiği gibi savaş yıllarının siyasetini İsmet İnönü'ye mal etmek doğru olur. Atatürk döneminde süregelen otoriter tavır İsmet İnönü'nde de vardır. Son kararı kendisi verse de İsmet İnönü; Bakanlar Kuruluna, CHP'ye ve basından bazı isimlere ya da zaman zaman Türk Tarih Kurumuna danışabiliyordu. İnönü'nün dış politikada en güvendiği kişi Numan Menemencioğlu'ydu.[116] Numan Menemencioğlu başından beri İngilizler tarafından Alman yanlısı olarak görülmüş ve böyle damgalanmıştı.1944'te müttefikler lehine başarılar gelirken ve savaş sona yaklaşırken, müttefiklere yakın bir imaj çizmek amacıyla Menemencioğlu görevinden uzaklaştı.[117] Türkiye, savaş sonunda yalnız kalmamak ve Sovyet işgaline uğramamak adına başka atılımlar da gerçekleştirdi. ABD ve İngiltere tarafından demokrasiye aykırı olarak yorumlanan varlık vergisi kaldırıldı. Sovyet Rusya tarafından egemenliğine tehdit olarak algılanabilecek Turancılık davasını tasfiyeye girişildi.[118]

Savaş bittikten bir süre sonra İngiltere ve ABD ile ilişkiler iyileşme yoluna girse de SSCB ile benzer olumlu seyir yakalanamadı. O zamanlar SSCB'nin Batı ile ilişkileri iyi olduğundan Müttefikler, Türkiye ile ilişkilerini ikinci plana atmışlardı. Türkiye, Batı'dan tamamen izole olmamak için savaşın sonunda Almanya'ya harp ilan etti. Bu fiili bir savaştan ziyade BM'ye katılmak için yapılmış bir hamle idi.[119] Kuneralp, bunları doğrulayarak galip ile mağlup belli olduğundan denge siyasetinin bitmesi zorunluydu der. Bu sebeple mihver devletlerle bağın koparıldığını açıklar.[120]

3.2.3. Varlık Vergisi

Varlık Vergisi, tarihimizde tartışmaya çok açık bahislerden biridir. Bütün tarihi olayları değerlendirirken yaptığımız gibi burada da dönemin şartlarını baz almak oldukça önemlidir. Her şeyden önce Varlık Vergisi, İkinci Dünya Savaşı ekonomisinin

---

[115] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 39.

[116] Edward Weisband, **İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye** (İstanbul: Örgün Yayınevi**,** 2002): 19.Edward Weisband bu eseri yazarken Zeki Kuneralp ile fikir alışverişi yapmıştır.

[117] Selim Deringil, **Denge Oyunu İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'nin Dış Politikası.** 3. bs. (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları:2003), 48-56.

[118] Edward Weisband, **age,** 218.

[119] Zeki Kuneralp, **İkinci Dünya Harbinde Türk Dış Siyaseti,** 229.

[120] Zeki Kuneralp, **Arz Ederim,** 77.

getirdiği tahribatın ürünüdür. Bu nedenle yürürlüğe konulmasındaki amacı iyi anlamak gereklidir. 1939-1945 yılları arasında Türkiye'nin birincil amacı savunmasını genişletmekti. Ülkenin içine girdiği müşkül durum ordunun ihtiyaçlarını karşılamada engel teşkil ediyordu. Ülkenin mali bataklığını ise kabaca şöyle açıklamak gereklidir: Mal kıtlığı sebebiyle fiyatlar sürekli olarak yükselme eğilimindeydi. Tüccarların mallarını saklayarak kâr elde etmek istemesi ise fiyatlardaki olumsuz seyri körüklüyordu.[121] Devletin üzerinde hem memur maaşlarının yükü hem de ordu masrafının yükü mevcuttu.[122] O zamanki hükümet, dünyada kıtlık zamanlarında görülen, haksız kazanç elde edenlere yönelik olarak uygulanan ek vergi isteme yolunu tercih etti.[123]

Kasım 1942'de verginin yürürlüğe konulacağı ilan edildi. Ancak vergi metni ucu açık bırakılmıştı. Görünürde tarım ürünlerindeki stokçuluktan zengin olan büyük toprak sahipleri – ki bunlar Müslüman grubu teşkil eder- ve yine ticarette haksız kazanç ile servet kazanan iş adamları -bunlar da çoğunluk gayrimüslim gruptur – vergiden yükümlü tutulmuştu.[124] Literatürde ağırlıklı olarak ulaşılan sonuca göre Varlık Vergisi uygulamada gayrimüslimlere yönelik gerçekleşmişti. Varlık Vergisinin ağır tenkitler almasına da bu tutum sebep olmuştur.

Yapılan açıklamalara göre vergi 15 gün içinde ödenmeliydi. İtiraz hakkı yoktu, ödemesini yapmayanlara cezai yaptırım uygulanacaktı fakat ikazlara rağmen Verginin beklenilen sürede ödenemediği görüldü. Vergisini ödeyemeyenler büyük çoğunluk teşkil ettiğinden bir süre tebligat yoluna daha sonrasında ise tehdit yoluna başvuruldu. Vergi borcu kısmen az olanlara daha uzun vadeler verildi.[125] 1943 yılının ocak ayında borcu yüksek olanlardan başlayarak, çalışma kampı olan Aşkale'ye nakil yavaş yavaş gerçekleştirildi. Bahar ve yaz aylarında tutuklamalarla, sürgünler devam etti. İnönü, yaptığı konuşmalarda verginin azınlıklara karşı kullanılmadığını, yalnızca haksız

---

[121] Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi,** 4.bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018),235.

[122] Faik Ökte, **Varlık Vergisi Faciası,** (İstanbul: Nebioğlu Yayınevi,1951), 35.

[123] Şevket Pamuk, **Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi,** 10.bs. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,2019), 202.

[124] Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu,** çev. Boğaç Babür Turna, 10.bs. (Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2018), 398.

[125] Faik Ökte, **age,** 156.

kazanç elde edenlere dair makul bir vergi toplanıldığını ifade etmiştir.[126] Vergiyi haklı görenler bu ortak fikir etrafında toplanmışlardır. Şevket Süreyya Aydemir, Varlık Vergisi hakkında: *"Bir arzu veya kapris değil, kaçınılmaz bir ihtiyaç ve zaruretin neticesidir demiştir."*[127] Aksini iddia eden görüşe göre Mihver yanlılarının zihniyetini taşıyan bu vergi ırkçı amaçlara hizmet ediyordu ve tarihimizde yüz kızartıcı bir anı olarak yaşayacaktı.[128]

Sonunda yaşanan siyasi gelişmelerin ışığında verginin kaldırılması yolunda adım atıldı. İngiltere ve ABD'nin Dünya Savaşı sahnesinde üstünlük kazanmaları, Türkiye'yi bu devletlere yanaşmaya itti. Batı'da Varlık Vergisi demokrasiye uygun olmayan bir hamle olarak biliniyordu. Bunun neticesinde 15 Mart 1944'te vergi kesin olarak kaldırıldı.[129] Tutuklu bulunan mükelleflere af uygulandı, borçluların borcu ise silindi.[130] Yani borcunu ödeyenler mali kriz içine girerken borcunu ödemeyenler bir şekilde bu badireyi atlatmış oldu. Sonuç olarak vergi hazineye 221 milyon girmesini sağladı.[131]

Zeki Kuneralp'in bu konudaki yorumunu bizzat aktaralım: "*Harp durumunun piyasaya getirdiği kıtlık, her zaman ve her yerde olduğu gibi, bazı ticaret erbabının büyük kârlar sağlamalarına imkân vermişti. Varlık Vergisinden maksat bu aşırı kazançları Devlet Hazinesine intikal ettirmekti. (...) Vergi tutarlarını saptamak yetkisi özel heyetlere verildi. Heyetler keyfi hareket ettiler, azınlık mensuplarıyla ecnebilere oransız şekilde vergi kestiler."*[132] Buna ek olarak Kuneralp, verginin toplanmasında orta yolu bulamadığımız için haksız çıktığımızı vurgular. Keyfi ve acımasız hareket ettiğimizden dünyaya rezil olduk diye de ekler.[133]

Toparlayacak olursak, literatürde hâkim görüşe paralel bir biçimde Kuneralp, verginin haklı gerekçelere dayandığını belirtmiştir. Yukarıda haksız kazanç elde eden grup hakkında kabaca bilgi verilmişti. Kastedilen kişilerin servetine yönelik ek gelir

---

[126] Bernard Lewis, **age,** 400.

[127] Şevket Süreyya Aydemir, **age,** 228.

[128]Taner Timur, **Türk Devrimi ve Sonrası,** 6.bs. (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları,2008), 204.

[129] Erik Jan Zürcher, **age,** 235.

[130] Bernard Lewis, **age,** 402.

[131] Faik Ökte, **age,**209.

[132] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 26-27.

[133] Zeki Kuneralp, **Arz Ederim,** 76.

çıkarılması makul karşılanmıştır. Zeki Kuneralp; Cumhurbaşkanı İnönü, Başbakan Saraçoğlu ve Dışişleri Bakanı Menemencioğlu'nun kararı ile verginin yürürlüğe girdiğini belirtmekle beraber, vergi toplamadaki olumsuzluklardan sorumlu olarak özel komisyonları görmüştür. Bu sebeple dış dünyadaki itibarımızın gereksiz yere zedelendiğini vurgulamıştır.[134] Ancak Varlık Vergisinin maddelerinin yayımlandığı metinde toplanacak oranlar hakkındaki boşluklar unutulmamalıdır. Kanaatimizce hükümet tarafından bu boşluklardan yararlanılacağı hesap edilmeliydi.

[134] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 27.

4. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ

4.1. Genel Sekreterlik Kalem Müdürlüğü

Zeki Kuneralp 1947'de başkent Ankara'ya döndüğünde politika ile ilgilenen bir şubede görev almaya başladı ve ikinci siyasi daireye bağlı görev yerinde genel müdür Nurettin Vergin ile çalıştı. Bu şubede kendisini en çok meşgul eden politika konusu Rusya ile ilgili olanlardı. Bükreş'teki kariyeri esnasında başlayan Rus dilini ve gramerini öğrenme gayreti Ankara'da da devam etti. Kuneralp, bu gayreti vesilesi ile müdürlüğe gelen yabancı eserlerden faydalanmış ve yabancı dil öğreniminde gelişme kaydetmiştir.[135] Ayrıca kazandığı tecrübe ve edindiği bilgiler vesilesiyle Türk- Sovyet ilişkileri hakkında bir rapor yazma imkânı bulmuştur.[136] Bu rapor o dönemler Türkiye için oldukça önemli olan Sovyet toprak talepleri ile ilgili olarak kaleme alınmıştır.

Kuneralp'in şubedeki bir diğer katkısı belgelerin tertip ve düzenini sağlaması yönünde olmuştur. Bakanlığa gelen belgeleri Kuneralp üç sınıfta topluyordu: genel sekreterin görmesi gerekenler, genel sekreterin görmek isteyebileceği belgeler ve genel sekreterin görmesi gerekmeyen belgeler. Genel sekreterin görmesi gereken belgeler küçük bir azınlık oluşturuyorlardı.[137] Hem belgelerin tasnifi hem de tarihi olaylara ilgisi, Kuneralp'i başka bir uğraşa yöneltmiş oldu: Bakanlık arşivindeki evraklarla meşgul olmak. Bu meşguliyetin ürünü Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sırasındaki siyaseti ile ilgili bir makale yazmasına neden oldu. Ayrıca önemli gördüğü belgeleri çoğaltıp kendi kütüphanesine katmıştır.[138]

---

[135] Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 40.

[136] Bknz. Ek 5.

[137] Yücel Güçlü, **age,** 180.

[138] Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 44.

Birkaç ay sonra, Bakanlık tarafından genel sekreterlik Fuat Carım'a[139] verilince Zeki Kuneralp başka bir mevkie getirildi. Fuat Carım'ın özel kalem müdürü olmasıyla Kuneralp, kariyerinde önemli bir değişikliğe adım attı.[140] Mevkiinin kazandıracağı tecrübe, üst düzey kişilerle tanışma imkânı ve büyük kimselerin siyasi işlerinde nasıl davrandığını görebilme durumuydu. Carım, Zeki Kuneralp'le mevcut gelişmelerin değerlendirmesini yapabiliyor, yer yer fikir alışverişinde bulunuyordu.[141] Dışişleri Genel Sekreteri, Kuneralp ile birlikte Londra, Paris, Salzburg, Bonn ve Roma gibi birçok şehirde iş gezisinde bulunmuştur.[142]

Ankara'da ikinci kez görev aldığı sırada Kuneralp'in özel hayatındaki en ehemmiyetli hadise oğlu Sinan Kuneralp'in doğumudur. Zeki Kuneralp Ankara'daki görev yıllarında sona doğru yaklaşırken Fuat Carım kendi tercihiyle Rio de Janerio'ya tayinini istemişti. Kuneralp ise görevinden ayrılmadan önce bir rapor daha hazırlamış bulunuyordu. Konusu Bakanlığın yenileşmesi ile ilgiliydi. Kuneralp'in kanaatince rapor çok cüretkâr bulunsa da tamamen yanlış değildi.[143]

4.1.1. Sovyetlerin Talepleri

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru toplanan konferanslarda Sovyetler, Türkiye üzerindeki emellerini artık açık etmeye başlamışlardı. Stalin'in ilk olarak Yalta Konferansı'nda ifade ettiği noktalar şunlardı: Montreux Sözleşmesi eskimişti ve değişen şartlara uygun olarak yenilenmeliydi, buna göre Japonya bile boğazlarda Sovyet Rusya'ya kıyasla daha fazla söz sahibiydi.[144] Oysa Japonya İkinci Dünya Savaşında Mihver devletlerinin yanında savaşmıştı. Sovyet Rusya ise Müttefiklerin

---

[139] Fuat Carım 1892 yılında Halep'te dünyaya gelmiştir. 1913 yılında Mülkiye'yi bitirerek yükseköğrenimini tamamlamış 1917'de Adapazarı kaymakamı olmuştur. Millî Mücadele yıllarında bağımsızlığa giden süreçte önemli askeri başarılar elde etmiş ve vatanı savunmuştur. Savaş sonrasında Dışişlerinde görev almaya başlamış, görevini 35 yıl boyunca sürdürmüştür. Kariyerinde pek çok gelişmelerin yaşanmasına tanık olmuş bazılarında rol üstlenmiştir. Yaptığı çevirilerle de ülkemize katkı sağlayabilmiştir. Funda Selçuk Şirin, "Halep'ten Rio de Janerio'ya I. Dönem TBMM İzmit Milletvekili Mehmet Fuat Carım (1892- 1972), **Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi,** c.5 s. TBMM'nin 100. Yılı özel sayısı.

[140] Bilal N. Şimşir, **Bizim Diplomatlar,** 547.

[141] Yücel Güçlü, **age,** 18**.**

[142] **age,** 18.

[143] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat**, 46.

[144] Nasrullah Uzman, "II. Dünya Savaşı Sonrasında Sovyet Talepleri ve Türkiye'nin Tepkisi", **Gazi Akademik Bakış,** c.11, s.22 (2018): 119.

yararına kan dökmüştü. ABD, İngiltere ve Sovyet Rusya'nın şuandaki iyi ilişkilerine binaen, iki devletin Sovyet Rusya'yı boğazlarda yalnız Türkiye'nin tercihine mahkûm bırakacağı düşünülmezdi. Bu gibi statüler değişmeliydi.[145] Gerçekten de ABD ve İngiltere, Montreux'den kalma statünün yenilenmesine karşı çıkmadılar. Yalnız, Türkiye'nin egemenliğini bozmayacak nitelikte bir anlaşmayı onaylayacaklarını bildirdiler. İngiltere ve ABD'nin Sovyet Rusya'ya karşı çıkmamasında iki neden etkili olabilir. Bunlardan birincisi, Rusların Almanlara karşı gösterdiği üstün askeri başarıların neticesidir. İkincisi ise Türkiye'nin savaş dışına kadar tarafsız olmasından kaynaklı olarak bütün tepkileri üzerine çekmesi ve diplomatik yalnızlığa mahkûm kalması ile alakalıdır.[146]

Sovyet Rusya'nın ilk somut hamlesi 1925 Tarafsızlık ve Saldırmazlık Anlaşması'nın yenilenmeyeceğini bildirmek oldu.[147] Aslına bakılırsa Türk hükümeti, olayların seyrinden bu anlaşmanın feshedilebileceğini anlamıştı.[148] Türk tarafının tepkisi uzlaştırmacı oldu. Anlaşmanın değişen dünya koşullarına göre yeniden düzenlenebileceğini belirterek Büyükelçi Selim Sarper'i yeniden Moskova'ya gönderdi.[149] Molotov ve Sarper arasında 7 Haziran 1945 tarihinde gerçekleşen görüşmede anlaşmanın yenilenmesi için Sovyet tarafı iki şart öne sürüyordu. Rusya'nın Bolşevik devriminin getirdiği şartlar içerisinde henüz güçsüz durumda bulunduğu 1918 yılında imzalanan Brest- Litovsk Anlaşması gereğince Kars ve Ardahan Türkiye'ye bırakılmıştı. Bu topraklar Sovyetlere teslim edilmeliydi. Bundan başka Molotov, Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki haklarının oldukça geniş olduğunu en azından Sovyet Rusya'ya Boğazlarda bir üs verilmesi gerektiğini savunmuştur.[150] Bu iki talep de Türkiye tarafından kabul edilemez bulunduğundan görüşmeler daha

---

[145] Feridun Cemal Erkin, **Türk Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi,** 266.

[146] Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, "Türk Dış Politikasının Yirmi Yılı, 1945-1965", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,** c.21, s.01 (1966): 149.

[147] Erel Tellal, "SSCB'yle İlişkiler", **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar Cilt I: 1919- 1980,** ed. Baskın Oran (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019): 501.

[148] T.C. DışişleriBakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Müdürlüğü, **İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1946), Türk Dış Politikasında 50 Yıl** (Ankara, 50. Yıl Yayınları, ?): 249.

[149] Faruk Sönmezoğlu, **age,** 118.

[150] Feridun Cemal Erkin, **age,** 253.

fazla uzamamıştır. Kuneralp'e göre Sovyet Rusya'nın asıl amacı anlaşmayı rafa kaldırmak olduğundan uzlaşmaz tavırları kasıtlı olarak planlanmıştı...[151]

Meselenin peşini bırakmayan Sovyet Rusya 17 Temmuz 1945'te toplanan Potsdam Konferansı'nda isteklerini müttefikler nezdinde bir kez daha dile getirdi. Müttefikler, ortak bir karara varmamakla beraber Monterux Sözleşmesinin yenilenmesini kabul ettiler ve bu diplomatik krizde tarafların her birinin Türkiye ile özel olarak görüşmesini uygun buldular.[152] Amerika aslında mevzunun Türkiye ve Rusya arasındaki ikili görüşmelerle de halledilebileceğini düşünüyordu. Ancak İngiltere, Rusya'nın yayılmacılığına karşılık Türkiye'nin bağımsızlığını yitirmesini istemedi. İngiliz yetkililerin müdahalesiyle ABD, İngiltere'yle ortak bir yaklaşım güderek Boğazlardaki Rus isteklerine tavır takındı.[153]

Müttefikler tarafından ilk notayı ABD, 2 Kasım 1945'te gönderdi. Bunu 21 Kasım 1945 tarihli İngiliz notası izlemiştir. İki nota da Boğazların ticaret gemilerine her zaman açık olması, Montreux'nün günümüz şartlarına uydurulması için Birleşmiş Milletler nezdinde toplanılması, savaş zamanı Türkiye'nin egemenliğine zarar gelmeyecek şekilde geçiş yapılabilmesini öngörüyordu.[154] Sovyet notası ise Ağustos 1946'da gelmiştir. Sovyet Rusya İkinci Dünya Savaşında Türkiye'nin Alman savaş gemilerine geçit verdiğini ve Boğazlardaki yetkisini kötüye kullandığını belirtmiştir. Daha sonra Boğazlarda yeni rejimin Karadeniz'e kıyıdaş devletlerle değerlendirilmesini ve Boğazlardaki güvenliğin Türk- Sovyet iş birliğiyle sağlanmasını istemiştir. Türkiye istekleri kabul edilemez bulmuş ve Sovyet Rusya'nın notasına verdiği yanıtta bu istekleri reddetmiştir.[155] Kuneralp bu noktada halkın hissiyatını dile getirerek hatırı sayılır bir "komünist rejim" endişesinin mevcut olduğunu belirtir. Üstelik bütün dünyanın bu isteklere göz yumduğunu kaydeder.[156]

Batı'dan destek almasa dahi Türkiye, Sovyet Rusya'nın aşırı isteklerine karşı koymakta kararlı olduğunu hatta gerekirse savaş yoluyla karşı koyacağını ima etmişti.

---

[151] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 190.

[152] Erel Tellal, **age,** 503.

[153] Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, **age,** 152.

[154] Faruk Sönmezoğlu, **age,** 120.

[155] Fahir Armaoğlu, **20. Yy. Siyasi Tarihi,** 325, 326.

[156] Zeki Kuneralp, **Dağarcığın Dibi: Yaşlılık Düşünceleri,** (İstanbul: The Isis Press, 1991), 13.

Türkiye'nin taviz vermemesi üzerine Rusya daha ileri bir adım atmadı. Stalin'in Türk Dış Politikasını kıskaca alma çabası ters tepmiş, Türkiye'nin Sovyet Rusya'dan daha fazla uzaklaşmasına yol açmıştır. İkili ilişkiler ancak Stalin'in ölümünden sonra 1953 yılında nispeten yumuşamıştır.[157] Zeki Kuneralp, savaş sonrası Türk Dış Politikasının olumlu seyrine dikkat çekmiştir: *"Türkiye harp arifesinde haiz olduğu itibarı kaybetmişti. Batılılar ona için için diş biliyorlardı. Harbe girmemişti vefasızlıkla suçlanıyordu. Sovyetler onu Montreux antlaşmasını çiğnemiş, Alman harp araçlarının Boğazdan geçmelerine göz yummuş olmakla suçluyorlardı. Türkiye zan altında idi, yalnız idi. Rusya bunu fırsat bildi. Türkiye üzerinde öteden beri beslediği emelleri gerçekleştirmek istedi. Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşmasını feshetti, Boğazlarda üs, Doğu'da toprak talep etti. Türkiye bunu azimle karşıladı. Yalnız idi, silahsız idi, buna rağmen Rus'a "hayır" dedi.*[158] Burada dikkat çekici olan diplomatik yalnızlığına rağmen Türkiye'nin Sovyet tehdidine karşı koyabilmesidir. Savaş sonrası SSCB'nin izlediği politikalar sonucu Türk- Amerikan ilişkilerinin gelişimi filiz verecektir.

4.1.2. Türkiye- ABD İlişkileri

4.1.2.1. Truman Doktrini ve Marshall Planı

Potsdam Konferansı'na dek ABD ve İngiltere dünya düzeninin barışçıl bir biçimde işleyebileceğine inanıyorlardı. Yaşanan gelişmelerse kalıcı barışın sağlanamayacağı sinyallerini verdi. Sovyet Rusya, komünizmi evrensel alana yaymak için çalışmalarına hız vererek doğal çatışma alanları yaratıyordu. Doğu ve Orta Avrupa'daki durum iç açıcı değildi. Sovyet Rusya, İran'daki askerlerini bölgeden çekmeyerek Ortadoğu üzerindeki emellerine de dikkat çekmiş oluyordu. Türkiye ve Yunanistan üzerindeki sosyalist tehdit ise Akdeniz'deki taleplere işaret olarak yorumlanabilirdi.[159] Tarihsel süreçte İngiliz hakimiyetinin görüldüğü bu bölgeler, savaş sonrası İngiltere'si tarafından savunulamayacaktır. İngiltere, Sovyet Rusya'nın karşına dikilebilecek tek gücün ABD olduğunun bilincindeydi ve bu ülkeyi

[157] Nasrullah Uzman, **age,** 139.

[158] Zeki Kuneralp, **age,** 376.

[159] Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi,** 336.

uluslararası alanda hamleler yapmaya davet etti.[160] Dünya düzeninin değişmesinin arifesinde Başkan Truman, ABD'nin artık kendi kabuğuna çekilemeyeceğinin farkındaydı. 1946 yılının ikinci yarısında ABD geleneksel politikasını terk etmeye başladı.[161]

Konuya Türkiye açısından bakıldığında ABD'nin Sovyet Rusya'nın yayılmacılığı arttıkça Boğazlar konusunda Türk Hükümetini desteklediği görülebilir.[162] Sovyetlerin Doğu Akdeniz'e indiğini görmek istemeyen Batılı demokrasiler aynı şekilde Yunanistan'ı da destekliyorlardı. Türkiye ya da Yunanistan'ın komünist işgale uğraması demek aynı zamanda Sovyetlerin Ortadoğu'da ilerlemesi demekti. Mevcut durumun daha da kötüleşmemesi adına ABD, Yunanistan ve Türkiye'ye ekonomik yardım yapma kararını aldı. 22 Mayıs 1947'de yürürlüğe giren Truman Doktriniyle Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık bir yardım öngörülüyordu.[163] Truman Doktrinin Yunanistan'a yaptığı yardım daha fazla olmuştur. Çünkü Yunanistan'ın savaşta işgale uğraması ülkede ağır tahribatlara yol açmıştı. Ayrıca ülke içinde devam eden bir iç savaş mevcuttu.[164] Türkiye'nin ekonomik sorunları ise temel olarak iki nokta üzerineydi. Birincisi, Dünya savaşı sonrası Türkiye'nin ihraç mallardan elde ettiği gelir azalmıştı. İkincisi ise Sovyet tehdidini üzerinde hisseden Türkiye, ordusunu terhis edememiş ve ordunun mali yükünü sırtında hissetmiştir.[165] Bu bakımdan Kuneralp, İsmet İnönü ve Necmettin Sadak'ın Batı ile entegrasyonda doğru hamleler yaptığını gözlemler. Türkiye'nin birincil olarak Sovyet tecavüzünden kaçmayı hedeflediğini aktarır. [166]

Truman Doktrininden sonra ABD, Sovyet tehlikesi karşısında daha yapıcı ve geniş kapsamlı çözüm arayışlarına girdi. Avrupa'daki yoksulluk, komünist

---

[160] Hüseyin Bağcı, **age**, 9.

[161] Cüneyt Akalın, **age**, 115.

[162] Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar Cilt I: 1919- 1980,** ed. Baskın Oran (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019), 523.

[163] Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, "Türk Dış Politikasının Yirmi Yılı, 1945-1965", 156.

[164] Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, "İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası", **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919- 1995),** ed. Mehmet Gönlübol (Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996): 214.

[165] Faruk Sönmezoğlu, **age,** 37.

[166] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat**, 42.

faaliyetlerin yayılımını kolaylaştıran bir etken olarak Sovyetlerin lehineydi.[167] Avrupa'da tesis edilecek ekonomik bağımsızlık siyasi özgürlüğü beraberinde getireceğinden halkların refaha kavuşması birincil hedef haline geldi. Yalnız Avrupa kıtası değil ABD de bu durumdan kârlı çıkacaktı çünkü Amerikan mallarının potansiyel alıcısı konumunda Avrupa ülkeleri vardı.[168] ABD dışişleri Bakanı George Marshall, 5 Haziran 1947'de yaptığı konuşmada iktisadi kalkınma olmadan dünyada kalıcı barışın sağlanamayacağına vurgu yaparak SSCB'nin de dahil olduğu bir Avrupa kalkınma planı yapılmasını teklif etti. Özellikle bu planın bir doktrine karşı yapılmayacağını, amaçlarının açlık ve yoksullukla mücadele olması gerektiğini belirtti.[169] Yapılan toplantıların sonucunda SSCB'nin böyle bir amaca hizmet etmeyeceği gün yüzüne çıktı. Türkiye ve Yunanistan'ın da dahil olduğu on altı Avrupa ülkesi, Paris'te (Haziran- Eylül 1947) yaptığı çalışmalar neticesinde 4 yıllık Avrupa Ekonomik Kalkınma Planını hazırladılar. Programın finansmanını 3 Nisan 1948'de "Ekonomik İş Birliği Kanunu" çıkaran Amerika üstlendi.[170] Zeki Kuneralp gözlemlerine dayanarak Batı ile ekonomik entegrasyonun kolay olduğunu ancak NATO'ya girişte Türkiye'nin birtakım sıkıntılarla baş başa kaldığını aktarır.[171]

4.1.2.2. Türkiye'nin NATO'ya Girişi

Tarih yazımında sağlıklı değerlendirmelere ulaşabilmek için bugünden yola çıkıp geçmişi anlamlandırmaya uğraşırız. Bu anlayıştan yola çıkarak Türkiye'nin NATO'ya girişini, dünyanın değişen sistemi içerisinde yorumlamak gerekir. Her şeyden önce dünyada iki büyük güç kaldığını belirtmiştik. İki süpergüç; ABD ve SSCB, İkinci Dünya Savaşından sonra politikalarını kendi sınırlarının ötesine yöneltmeye başlayarak "kalıcı barış" fikirlerini tehlikeye atmaya başladılar. Kimsenin karşı koyamadığı iki taraflı güç dengesini; SSCB, kızıl ordu aracılığıyla işgal ettiği topraklar üzerinde hakimiyet kurarak[172], ABD ise komünizmi tehlikeli bir düşman olarak gösterdiği kapitalist dünyaya hâkim olarak sağlamıştı. Hakimiyet alanlarından

---

[167] Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi,** 337.

[168] Çağrı Erhan, **age,** 538.

[169] **age,** 538.

[170] Rıfat Uçarol, **age,** 469.

[171] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat**, 43.

[172] Eric Hobsbawm, **age,** 303.

bazıları İkinci Dünya Savaşının sonuna yaklaşılmışken, SSCB, ABD ve İngiltere arasında belirlenmişti.[173] Geriye kalan bazıları ise spontane gelişmiştir. Düşmanı çevreleme siyasetinde iki ülke özünde birbirlerinin nüfuzuna saygı duydular.[174] Örneğin sosyalist blok tarafında yer alan bir ülke Batı bloğu tarafından işgal edilmedi, ya da tam tersi olmadı. Soğuk Savaş yıllarında Türkiye'nin Batı'nın yanında ısrarla yer almak istemesi aslına bakılırsa böyle bir anlayışa dayanır: Sovyet tehlikesine karşılık ABD'nin himayesi.

Derine inildiğinde Türkiye'nin NATO'ya girmek istemesinde iki neden karşımıza çıkar. Birincisi Türkiye, Atatürk devriminden beri Batılılaşmayı ilke edinmişti.[175] İkinci olarak göz önünde bulundurulmalıdır ki Türkiye Cumhuriyeti Devletinin politikada yetkin isimleri genellikle Osmanlı Devleti'nin son dönemine şahitlik etmiş kimselerdir.[176] Dolayısıyla Osmanlı siyasetinden denge anlayışını miras almış, bir tehdit unsuruna karşılık başka bir devleti yanına çekmenin önemini kavramış kimseler Türk Dış Politikasını yönettiğinden, şimdiki şartlarda Sovyet tehdidine karşılık ABD'yi yanına çekmek iç güdüsü normal karşılanmalıdır. Sovyet Rusya'dan gelecek tehlikelere karşılık Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında edindiği politik yalnızlığı üstünden atması gerekti.[177] Truman Doktrini ve Marshall Yardımı vesilesiyle Türkiye gördü ki "güvenilmez müttefik" imajını silmenin çareleri olabilir ve Türk Dış Politikası siyaset sahnesindeki yalnızlığından kurtulabilir.[178] Yine Truman Doktrini ve Marshall yardımının getirdiği iktisadi kolaylık neticesinde Türk ordusunun modernize edilmesi, ülkenin altyapı ihtiyaçlarının karşılanması gibi amaçlara NATO'ya üyelik ile hizmet edilebilirdi.[179] Türkiye eğer NATO'ya giremezse Amerikan yardımlarının azalacağından endişe etmiştir.

NATO'nun kuruluşundan kısaca bahsedecek olursak bu örgütün Soğuk Savaş içerisinde Sovyet tehdidinin Avrupa'da hissedilmesine karşılık bir güvenlik arayışı

---

[173] Coşkun Üçok, **Siyasal Tarih (1789- 1960),** (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1975): 287-290.

[174] Eric Hobsbawm, **age,** 305.

[175] Kemal Karpat, **Türk Dış Politikası Tarihi,** 2.bs. (İstanbul: Timaş Yayınları, 2015): 161.

[176] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat**, 42.

[177] Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, **Türk Dış Politikasının Yirmi Yılı 1945- 1965**, 147.

[178] Nur Bilge Criss, "Türkiye- NATO İttifakının Tarihsel Boyutu", **Uluslararası İlişkiler Dergisi,** c.9, s.34 (2012): 13.

[179] **age,** 4.

olduğunu görebiliriz. İlk olarak İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Luxemburg 1948 yılında kendi aralarında bir savunma örgütü kurdular.[180] Ancak Batı Avrupa ülkeleri İkinci Dünya Savaşından ağır tahribatla çıktıklarının ve örgütün ABD katılımı olmaksızın anlamsız kalacağının farkındaydılar.[181] ABD, BM Anlaşması'nın maddelerine dayanarak savunma alanındaki kaygılarından dolayı Monreo Doktrini'nin getirdiği politikayı terk etti.[182] Bunun üzerine Brüksel Anlaşması'nın taraflarıyla birlikte ABD, Kanada, İtalya, Danimarka, Norveç, Portekiz ve İzlanda 1949 yılında Kuzey Atlantik Antlaşması'nı imzalayarak NATO'yu kurmuş oldular.[183] Görüldüğü üzere Türkiye anlaşmanın dışında kalmıştı. Türk kamuoyu NATO'ya katılmak istediğini sık sık belirtmesine rağmen Türkiye herhangi bir davet almadı. Üstelik 11 Mayıs 1950'de CHP hükümetinin NATO'ya üyelik için yaptığı başvuru kabul görmedi.[184] Bundan kısa bir süre sonra iktidara Demokrat Parti oturmuştur. Demokrat Parti, Haziran 1950'de ABD'nin BM'de yaptığı çağrıya ithafen Kore Savaşı'na Türk askerlerini göndererek Türkiye'nin NATO üyeliğine sıcak bakılmasını istemişti.[185] Kuneralp, Kore'ye asker göndermemizi cüretkâr bir karar olarak yorumlar fakat yalnız bu sayede NATO'ya katılabildiğimizi belirtir. Bu sebeple konu tartışmaya açıktır diye de ekler.[186]

Kore Savaşında Amerikan askerlerinden sonra en çok Türk askerleri çarpışıyordu, Türk tarafı Amerikan kuvvetlerine çarpışmalarda büyük destek göstermiş ve ağır kayıplar vermişlerdi.[187] Kore Savaşından sonra denebilir ki ABD tarafından üyelik sürecine ilişkin tereddüt yumuşamıştır. ABD açısından etraflıca düşünüldüğünde SSCB'yi çevreleme politikası bakımından Türkiye'nin jeopolitiği cezbedici bir nitelik taşıyordu. Türkiye Sovyet Rusya'ya komşu olduğundan bu topraklarda üs elde etmek stratejik önem taşıyordu.[188] Ancak başta İngiltere, diğer

[180] Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih,** 469.

[181] Cüneyt Akalın, **age,** 138-139.

[182] Çağrı Erhan, **age,** 543.

[183] "NATO Genel Bilgi Notu", mfa.gov.tr/data/nato-bilgi-notu.pdf [14.02.2022].

[184] Faruk Sönmezoğlu, **II. Dünya Savaşı Sonrasında Türk Dış Politikası,** 45.

[185] Çağrı Erhan, **age,** 546-547.

[186] Zeki Kuneralp, **Arz Ederim,** 77.

[187] Fahir Armaoğlu, **20.yy Siyasi Tarihi,** 396.

[188] Faruk Sönmezoğlu, **age,** 44.

yandan Danimarka, Norveç, Hollanda ve Belçika Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkmışlardır. Danimarka, Hollanda, Norveç ve Belçika, Türkiye'nin Batı ittifakında yer alması dolayısıyla Sovyetlerin tepki gösterebileceğini ve çatışma yaşanabileceğini düşünerek çekimser yaklaşıyorlardı.[189] İngiltere ise Ortadoğu Savunma Sistemini kurarak Türkiye'yi bu birliğe dahil etmek istiyordu. Yaşanan siyasal gelişmeler, özellikle Mısır'ın tutumu Ortadoğu'da kurulması öngörülen paktın gerçekleşemeyeceğini gözler önüne serdi. Bunun üzerine İngiliz itirazı ortadan kalkmış oldu.[190] 16-21 Eylül 1951 tarihleri arasında NATO Bakanlar Konseyinin yaptığı toplantı sonucunda Türkiye ve Yunanistan'ın örgüte üye olarak kabulüne oy birliği ile karar verildi.[191]

Zeki Kuneralp, Soğuk Savaş dönemi stratejimizin NATO'ya yönelmesini geleneksel olarak Batı'ya ilerlememizle açıklar. Buna göre, Orta Asya'dan beri Türk'ün Batı'ya yönelmesi süregelen bir alışkanlığımızdır. Mustafa Kemal Atatürk'ün kurduğu devleti, Batılı ilkelere göre şekillendirmesi kuvvetli bir etki alanı daha oluşturmuştur.[192] Günün politikasına eğildiğimizde ise doğal olarak Sovyet tehdidinin getirdiği endişelere rastlarız. NATO tam olarak benzer endişelerden kurulmuştu. Üye memleketler komünist idareyi reddettikleri için ABD'nin himayesini tercih ettiler. Böylelikle Kuneralp'in altını çizdiği üzere, *daha önce emsali görülmemiş bir ülkeler arası dayanışma* meydana gelmiştir. Türkiye bu dayanışmanın askeri, siyasi ve ekonomik olmak üzere bütün nimetlerinden faydalanmak istiyordu. Kuneralp ayrıca bu siyasetin mimarı olarak İsmet İnönü'yü, uygulayıcısı olarak ise Necmettin Sadak'ı işaret eder. Nitekim belirtildiği üzere Türkiye'nin ilk NATO başvurusunu İnönü hükümeti yapmış ancak üyelik Menderes zamanında gerçekleşmişti. Kuzey ülkelerinin itiraz ve endişeleri ile İngiltere'nin farklı planları Türkiye ve Yunanistan'ın örgüte geç alınmasına neden oldu. Kuneralp, Türkiye'nin NATO'ya alınmasında komünist bloğun etkisine dikkat çeker ve Kore Harbi'ndeki fedakârlıklarımızı zikrederek tereddütlerin nasıl ortadan kalktığını anlatır: *"Tugayımızın eşsiz kahramanlığı, Batı üzerine derin bir tesir yaptı. Türk üyeliğine serdedilen itirazlar kalktı, Amerika*

[189] Fahir Armaoğlu, **age,** 395.

[190] **age,** 396.

[191] Faruk Sönmezoğlu, **age,** 47.

[192] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 42-43.

ağırlığını koydu, Türkiye NATO'ya girdi. Batılılar camiasında söz sahibi oldu."[193] Kore Harbi'ne katılma kararımız tartışılmış hatta bazılarınca demokrasiye aykırı bulunmuştur fakat başka bir kesim tarafından haklı bir karar olarak kabul görmüştür. Kuneralp, NATO'ya girişimizdeki başarıyı Kore Harbi'ndeki kahramanlıklarımızdan başka, yükselen itibarımızla da ilişkilendirmiştir.[194]

O dönemde Türkiye'ye yönelen başka bir eleştiri, Türkiye'nin ABD'ye karşı fazla teslimiyet göstermesi iddiasından kaynaklıdır. Zeki Kuneralp'in hatıratında ifade ettiği gibi Türkiye ekonomik yönden Yunanistan ve Portekiz gibi alıcıydı. Buna karşılık askeri gücünden fedakârlık ediyor ve siyasetini tamamen NATO'ya uyumlu ayarlıyordu. Birçok altyapı hizmeti bu destek çerçevesinde gerçekleşiyordu. Türkiye'nin tek başına karşılaması çok uzun sürebilecek bu masraflar NATO içerisindeki yardımlardan kaynaklı olarak ödeniyor ve en önemlisi Türkiye siyasi yalnızlıktan kurtularak SSCB karşısında bir müttefik bulmuş oluyordu. "*Almak isteyen vermeğe de hazır olmalıdır. Türkiye verdi ve aldı ve bilanço Türkiye lehine idi."*[195]

4.2. Prag'da Elçilik Görevi ve NATO'daki Temsilcilik Yılları

4.2.1. Prag (1949-1952)

Zeki Kuneralp, merkezdeki görev süresini tamamlandıktan sonra Prag'a yerleştirildi. 28 Kasım 1949'da Kuneralp ailesi, Prag'daki Türk elçiliği tarafından karşılandı fakat sınıra girişleri komünist blok tarafından sıkıca denetlendi.[196] Burada Bükreş'teki duruma benzer bir siyasi portre vardı. Memleket Sovyet bloğuna dahil edilmişti. Zeki Kuneralp'in Prag'a geldiği ilk zamanlara kıyasla, 1950 yılının başından itibaren, Çekoslovakya'nın Sovyet kıskacına daha çok sıkıştığı görüldü. Çekoslovakya'nın bu tarzda bir Sovyet güdümüne girmesi iki çeşit yapılanma aracılığıyla meydana gelmişti: Kominform ve COMECON. Kominform, Monroe Doktrinine uygun politikalar üreteceği düşünülen fakat dünya siyaset sahnesinden çekilmeyen ABD'ye karşı atılacak bir adım olarak planlandı. SSCB; Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya, Polonya, Yugoslavya, Fransa ve İtalya'nın

[193] **age,** 43.

[194] **age,** 51.

[195] **age,** 55.

[196] Yücel Güçlü, **age,** 198.

katılacağı bir çeşit enternasyonal kurarak kendi siyasetini geliştirdi.[197] Böylelikle komünist faaliyetin tek bir merkez aracığıyla eş güdümlü olarak yönetilmesi hedeflendi.[198] SSCB, Bulgaristan, Romanya, Çekoslovakya, Macaristan ve Polonya'nın kendi aralarında kurduğu, COMECON ise özellikle Marshall Planı'na karşı ekonomik tecrübe ve gelişimi yaymayı hedefleyen bir örgüt olarak ortaya çıktı.[199]

Soğuk Savaş yıllarındaki kutuplaşmanın iyice arttığı dönemde Türk elçiliğinin etkilenmesi doğal karşılanmalıdır. Doğu ve Batı tarafının birbirlerine duyduğu kuşku neticesinde elçilikler küçültülmekteydi.[200] Batı bloğuna dahil olan bir temsilcinin Prag'daki temasları sınırlı gözüküyordu. Yine kutuplaşmanın bir sonucu olarak komünist blok temsilcileri kendi içinde, Batı bloğunun yetkilileri kendi içinde kaynaşmıştı. İki buçuk yıl, Doğu ile zorunlu temaslardan öte gidemeyen görüşmelerle geçti.[201] Bunun yanında politikaları ayrı olan iki taraf; Türkler ve Çekler, ticari anlamda gelişmiş ilişkiler içindeydiler. Türkiye birçok gıda ürününü Çekoslovakya'dan ihraç ediyordu.[202]

Prag'daki Türk elçiliğinde, yaşanan gelişmeleri raporlamak üzere -Zeki Kuneralp de dahil- yalnızca iki personel vardı. Kuneralp'in asıl görevi rapor hazırlamaksa da 1951 ve 1952 yıllarında birçok başka görevi de üstüne aldı. Pasaportların verilmesi ve yenilenmesi, Türk vatandaşların doğum ve ölümleri, Türkiye'ye girmek isteyen yabancılara vize verilmesi gibi çoğu konsolosluk göreviyle ilgilendi. [203] Zeki Kuneralp'in Prag'da ilgilendiği faaliyetler içerisinde harç cetvelini geliştirerek kullanmak da vardı. Sağladığı pratiklik sebebiyle hazırlanan cetvelin kullanılması, bakanlık personeline tavsiye edilmişti. Kuneralp'in bir başarısı olarak bunun zikredilmesi önemlidir. Ayrıca arşiv belgelerine hassasiyetinin bir ürünü olarak

---

[197] Fahir Armaoğlu, **20. yy. Siyasi Tarihi,** 332.

[198] Erkan Portakal, "Kuzey Atlantik İttifakı (NATO) ve Varşova Paktı'nın Kuruluş Süreci ve NATO'nun İlk On Yılı" (Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2013), 159.

[199] Funda Keskin, "Comecon", **Türk Dış Politikası,** 501.

[200] "Çek Cumhuriyeti Ülke Bülteni", Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, http ://www.deik.org.tr [10.02.2022].

[201] **age,** 218.

[202] "Çek Cumhuriyeti Ülke Bülteni", Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, http ://www.deik.org.tr [10.02.2022].

[203] Yücel Güçlü, **age,** 219.

Prag için bir iç tüzük hazırladığını da söyleyebiliriz. Son olarak Birinci Dünya Savaşı sırasında Galiçya cephesinde savaşan askerlerimizin hassas durumu söz konusu edilmelidir. Şehitlerimiz Rutenya'ya gömülmüştü ve o zamanlar Rutenya Çekoslovakya topraklarına dahildi. Şehitlerimizin yattıkları mezara ihtimam gösterildiğini söylemek yanlış olmaz. Yalnız bir problem Sovyet Rusya'nın mezarlığı Prag'a nakletmek istemesiyle ortaya çıkmıştır. Konunun takibini yapan taraf Savunma Bakanlığımız olmuş ve bu durumu engellemiştir.[204]

1950'ler boyunca Türkiye Cumhuriyeti'nin istikbali parlak görünüyordu. Dış politikada önemseniyor ve saygı gösteriliyordu. Haliyle bu olumlu gelişmeler yurt dışı temsilcilerimizin kariyerinde hoş tesirlere sebebiyet veriyordu. Zeki Kuneralp'in de böyle bir etki alanına dahil olduğu rahatlıkla söylenebilir. Prag ile bir meselemizin olmayışı işleri daha da kolaylaştırıyordu. Meslek yaşamının sağlıklı geçen bu evresi, küçük oğlu Selim Kuneralp'in doğumuyla da kendisinde güzel anılar bırakmıştır.[205]

4.2.2. NATO Görevi (1952-1957) ve Bandung Konferansı (18- 24 Nisan 1955)

1949'da NATO kurulmuş, 1952'de Türkiye NATO'ya katılmıştı. NATO'nun geçici temsilcilik yeri Londra olmuş sonra iyice kurumsallaşarak Paris'e taşınmıştı. Bizi NATO nezdinde temsil edecek heyetin başında Fatin Rüştü Zorlu vardı.[206] Zorlu'nun verdiği karar neticesinde Paris'e Kuneralp'in de yer aldığı bir memur grubu

[204] Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 50.

[205] Selim Kuneralp, Rabia Karaçal, Zoom, 9 Şubat 2021.

[206] Fatin Rüştü Zorlu, 1910'da İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası II. Abdülhamit'in başyaverlerinden olan İbrahim Rüştü Paşa, annesi ise Hatice Güzide Hanımdır. Beş kardeşten en küçüğüdür. İlk ve orta öğrenimini Galatasaray'da tamamlar. Ardından Paris'te siyasal bilgiler, Cenevre'de hukuk okur. 1932'de üniversiteyi bitirip hariciyenin açtığı sınava girer. İmtihan neticesinde birinci olup görev Dışişlerinde kâtip olarak göreve başlar. 1935'te Siyaset Dairesi Genel Müdürlüğünde,1936'da Hukuk Müşavirliğinde Müşavir Muavini, 1937'de Ticaret ve İktisat Dairesinde II. Şube Şefi, 1938'de Siyaset Dairesinde I. Şube Şefi, ve aynı sene Bern Büyükelçiliğinde Başkatip, 1939'da Paris Büyükelçiliğinde Başkatip, 1941 de Siyaset Planlama Dairesinde Müdür, 1942 de Moskova Büyükelçiliğinde Başkatip, Ortaelçilik Müsteşarı, 1943'de Beyrut Başkonsolosluğunda Başkonsolos, 1946 da Ticaret ve İktisat Dairesinde Umum Müdür, 1949 da Ticaret ve İktisat Dairesinde Daire Reisi, 1950 de Umumi Katiplik İktisadi İşler Muavini, 1951 de Devlet Bakanlığında Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilatında Genel Sekreter, 1952 de Kuzey Atlantik Paktı Paris Türkiye Daimi Temsilciliğinde Büyükelçi Daimi Temsilci olarak atanmıştır. 1957 yılında siyasete atılıp Demokrat Parti Çanakkale Milletvekili seçilmiştir. 1957'den idamına dek Türkiye Cumhuriyeti'nin Dışişleri Bakanlığını yapmıştır. (Semih Günver, **Fatin Rüştü Zorlu'nun Öyküsü**, İstanbul: Bilgi Yayınevi,1985).

ile gidildi.[207] Osman Olcay[208], İlter Türkmen[209], Coşkun Kırca[210] gibi dış politikada ün sahibi kimselerden oluşan sağlam bir kadro, Türkiye'nin Batı siyasetine ne kadar önem verdiğine dair bir kanıt olmuştur.[211] Zeki Kuneralp'in Zorlu'nun başında bulunduğu bu heyet ile çalışması, kazandırdığı birikim ve tanışıklıklar sayesinde oldukça verimli geçen yıllardır. Yukarıda ismi geçen Osman Olcay, İlter Türkmen ve Coşkun Kırca gibi isimler Kuneralp'in uzun süre dostu olarak kalmıştır. Fatin Rüştü Zorlu, Zeki Kuneralp ile çalışmayı özellikle istemişti. Şimdiye kadarki çalışmalarıyla Kuneralp takdir ve beğeni kazanmıştı. Böylelikle Kançılarya Başkanı olarak özel bir pozisyonda göreve başladı.[212] Aynı şekilde Kuneralp, Zorlu'nun çalışma tarzından etkilenmiştir. Birçok diplomatın fikir birliğine vardıkları üzere Fatin Rüştü Zorlu çalışılması zor biriydi. Disiplinli olması onu işinde tavizsiz biri yaptığından çalışanları baskısı altına alabiliyordu. Tabii bu disiplinin takdir edilecek yönleri büyüktü.[213] Kuneralp, her zaman Zorlu'yu sevdiği ve saydığı bir isim olarak zikreder.[214]

Kuneralp'in yeni çalışma hayatında önemli bir faaliyeti işe başladıktan birkaç hafta sonra gerçekleşti. O sırada dünya için yeni bir kuruluş olan NATO, kendini

---

[207] Semih Günver, **Fatin Rüştü Zorlu'nun Öyküsü,** 42.

[208] Tam adı Osman Esim Olcay'dır. 1924 yılında İstanbul'da doğmuştur. Önce Saint Joseph Lisesi'nden daha sonra Ankara Siyasal Bilgiler Okulu'ndan mezun olmuştur. 1945 yılında III. Kâtip unvanıyla dışişlerinde göreve başlamıştır. Londra, Helsinki ve Yeni Delhi'de elçilik yapmış, NATO Sekreterliğinde ülkemizi temsil etmiştir. 1971'de 9 aylığına dışişleri bakanı olarak görev yapmıştır. 1989'da emekli olmuştur. ("Sayın Osman Esim Olcay'ın Özgeçmişi", Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, www.mfa.gov.tr [12.02.2021]).

[209] 1927 yılında İstanbul'da doğmuştur. Galatasaray Lisesi ve Siyasal Bilgiler Okulu mezunudur. 1949 yılında dışişlerine adım atmış 1950'de askerlik görevi nedeniyle görevine ara vermiştir. Döndüğünde Ticaret dairesinde III. Kâtip olarak mesleğine devam etmiştir. Elçilik yaptığı yerler arasında; Kahire, Washington, Atina, Moskova ve Paris olarak sıralanabilir. 1980-1983 yıllarında Dışişleri Bakanı olmuştur. 1991'de emekliye ayrılmıştır. ("Sayın İlter Türkmen'in Özgeçmişi", Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, www.mfa.gov.tr [12.02.2021]).

[210] 27 Mart 1927'de İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Şişli Terakki Lisesi, Galatasaray Lisesi ve İstanbul Üniversitesi'nde eğitim görmüştür. Kariyerinde; dışişlerinde temsilcilik yapmış, farklı gazetelerde yazmış ve kısa süreliğine Ankara Üniversitesi'nde asistanlık yapmıştır. 1 Temmuz 1986'da emekliye ayrıldıktan sonra İstanbul milletvekili olmuş, Anayasa Komisyonu Sözcülüğü görevini üstlenmiştir. Ayrıca Avrupa Konseyi, Parlamenterler Meclisi Avrupa Güvenlik ve İş birliği Konferansı Parlamenterler Meclisi üyeliği yapmıştır. TBMM Türk Fransız Dostluk Grubu Başkanıdır. 1995 yılında bir aydan kısa bir süre Dışişleri bakanı olmuştur. "Devlette Yozlaşmayı Yenmek" isimli bir eseri mevcuttur. ("Sayın Coşkun Kırca'nın Özgeçmişi", Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, www.mfa.gov.tr [12.02.2021]).

[211] Selim Kuneralp, Rabia Karaçal, Zoom, 9 Şubat 2021.

[212] Yücel Güçlü, **age,**242.

[213] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 53.

[214] Selim Kuneralp, Rabia Karaçal, Zoom, 9 Şubat 2021.

açıklama gayesiyle tanıtım komisyonu kurmuştu. Bölümün başkanlığı ise Zeki Kuneralp'e teklif edilmişti. Kendisi başkanlığa seçilme sebebini şöyle açıklar: "... *Daha sonra gördüm ki bu gibi hallerde başkandan beklenen şey sabır, sükûnet ve serinliktir. Bu da anlaşılan ben de varmış onun için beni seçmişler."*[215] Kuneralp'in diplomatik karakteri ile ilgili bu görüşler ortak bir kanının ürünüdür ve kanaatimizce gerçeği yansıtmaktadır.

NATO'ya üye on dört ülke, delegelikleri aracılığıyla faaliyetlerini gerçekleştirirdi. Senelik incelemeler; üye devletlerin katkılarını, ihtiyaçlarını gösterirdi. Doğal olarak NATO için en önemli mesele askeri ihtiyaçlarla ilgiliydi. Daha sonra iletişim ve altyapı mevzuları geliyordu. On dört ülkenin üçü; Yunanistan, Portekiz ve Türkiye ihtiyaçları karşılanan kesimdendi çünkü bilindiği üzere bu ülkeler yeterli ekonomik güce sahip değildi ancak stratejik önemleri vardı.[216]

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz senelik tetkik, NATO Konseyinin sene sonu toplantılarında sunulurdu. Bundan önce ilkbaharda gerçekleştirilen başka bir konsey toplantısı daha vardı. Farklı olarak Daimî konsey, güncel siyasi gündemi takip eder ve tartışır, icap edilenleri yapmak üzere kararlar alırdı. Haftada en az iki defa toplanan konseye genel sekreter başkanlık ederdi.[217]

Zeki Kuneralp'in NATO görevi yıllarında kaleme aldığı iki önemli rapordan bahsetmek gerekir. İlki Avrupa Savunma Birliği hakkında olmuştur. Bu gündem Soğuk Savaş yıllarının değişmeyen maddelerinden biri olup Doğu- Batı bloğunun hakimiyet alanları teorileriyle ilgilidir. İkinci belge NATO'nun tanıtımı ve faaliyetleri ile ilgili olmuştur. Hazırlanma amacı tahmin edileceği üzere NATO'nun kendini ispatlaması ve reklamının yapılması ile ilgiliydi. Kuneralp, kaleme aldığı NATO içerisinde Türk siyaseti ve Türkiye'nin konumu ile ilgili değerlendirmede, birincil olarak Türkiye'nin NATO için yaptıklarını vurgulamak istemiş ve Türkiye'nin, kurumun içerisinde bulunmasının gerekliliğini ispatlamak gayesini gütmüştür. Her ülke benzer amaçlarla bu ve benzeri yazılar kaleme almış olup içerikler toplanarak NATO'nun beşinci kuruluş yılına özel olarak basılmıştır.[218]

---

[215] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 57.

[216] Hüseyin Bağcı, **age**, 9.

[217] "NATO Genel Bilgi Notu", mfa.gov.tr/data/nato-bilgi-notu.pdf [14.02.2022].

[218] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat**, 58-59.

NATO'nun başka bir geleneği de o zamanlar yine Paris'te bulunan NATO Savunma Koleji'nde konferanslar vermekti. Konferanslar aracılığıyla dinleyiciler fikir alışverişi sağlayarak politika hakkında bir istikamet üzerinde dururlardı. Konferansta konuşma yapanlar, üye ülkelerin genel sekreterinden seçiliyordu. Ankara'daki genel sekreterimiz iş yoğunluğu sebebiyle Paris'e gelemediğinden konuşma yapması için Zeki Kuneralp'e teklif gitti. Dışişlerinde yeni sayılmasına ve konuşma hazırlamak için az bir vakit kalmasına rağmen görevi kabul etti. Türkiye'nin Batı uygarlığının gelişimine katkısını ana tema edinen bir metinle konuşmasını gerçekleştirdi.[219]

1955 yılında ne Batıdan ne de Doğudan taraf olmak istemeyen devletler Bandung Konferansı'nı topladılar. Bu konferansa Türkiye davetliydi ve Türkiye'yi Fatih Rüştü Zorlu temsil edecekti. Zorlu'nun isteği doğrultusunda Kuneralp de toplantıya katılmış ve deneyim elde etmiş olacaktı. Bandung Konferansı sona erdikten ve Zorlu ile ekibi NATO'daki mevkilerine döndükten sonra takdirle karşılanacaklardı. Takdirin baş muhatabı Zorlu olacaktır.[220]

İkinci Dünya Savaşı ertesinde emperyalist devletlerin sömürgelerindeki bağımsızlık hareketlerine karşı koyamadıklarını görüyoruz. Savaş sırasındaki ağır tahribat sebebiyle bu devletler kendi ekonomilerini dahi zor idare edecek durumdaydılar. Dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki yıllar Asya ve Afrika kıtalarındaki birçok toprağın bağımsızlığını ilan edebilmesine yol açtı.[221] Asya'da bağımsız devletlerin sayısı 1939'dan önceki devre kıyasla beş kart arttı; Aynı şekilde bir kıyaslamayı Afrika kıtasında yapacak olursak 1939 öncesi tek bir bağımsız devletin olduğu Afrika'da 1939 sonrası elliye yakın bağımsız devletin oluştuğunu görürüz.[222] Yeni bağımsız devletler eski sistemden farklı olarak iki kutuplu bir düzenin içinde olduklarının farkındaydılar. Bandung Konferansından sonra bu devletler Bağlantısızlar olarak adlandırıldı. Bağlantısızların ya da Üçüncü Dünya ülkelerinin başka bazı ortak noktaları daha vardı: Öncelikli sorunları yoksulluk ve kalkınmaydı. Kalkınmaları için büyük devletlerden yardım almaları gerekiyordu fakat iki bloğa da bağlanmak istemediklerinden denge siyaseti izlemek zorunda kalıyorlardı. Bu

[219] **age**, 60.

[220] **age**, 64.

[221] Rifat Uçarol, **age,** 477.

[222] Eric Hobsbawm, **age,** 465.

bakımdan iki süper güçten de yararlanmaya baktılar.[223] Ayrıca eski efendileri olan Batılılara karşı duydukları düşmanlığın henüz taze olduğunu söyleyebiliriz. Sovyet hakimiyetini de reddeden bu grup olası "Üçüncü Dünya Savaşında" tarafsızlığını korumak istiyordu.[224] Bambaşka özellikler gösteren irili ufaklı birçok ülke benzer hedeflerinden ötürü ortak hareket etmekte fayda buldular.[225]

Yeni bağımsız ülkelerin bir araya geldiği ilk konferans Bandung olmuştur. Bandung'un toplanması yönündeki ilk çağrıyı Endonezya başbakanı Dr. Ali Sastroamidijojo yapmıştır.[226] Orta Afrika Federasyonu haricinde çağırılan 24 devlet toplantıya katılmıştır.[227] Katılan devletler sırasıyla şöyledir: Afganistan, Birmanya (Burma), Çin Halk Cumhuriyeti, Endonezya, Etiyopya (Habeşistan), Filipinler, Gana, Hindistan, Irak, İran, Japonya, Kamboçya, Laos, Liberya, Türkiye, Ürdün, Vietnam ve Yemen.[228] Konferansın açılışında konuşan Endonezya Cumhurbaşkanı Ahmet Sukarno, Dünya sulhunu korumanın önemini vurgulamış, siyasal konjonktürde yeni bir yol olabileceğini ispata çalıştıklarını bildirmiştir.[229] İlk iki gün genellikle ülke temsilcilerinin söylevleriyle geçmiştir.[230] Zeki Kuneralp, bahsi geçen konuşmalarda ana temanın Asya- Afrika ülkelerindeki bağımsızlık hareketleri üzerine olduğunu söyler.[231] Suudi Arabistan, Suriye, Birmanya ve Yemen gibi ülkeler tarafsızlık anlayışını doğru bulurken Türkiye'nin başını çektiği bir diğer grup ise tarafsızlığın mümkün olamayacağını belirterek Batı'nın himayesini savunuyordu.[232] Konferansta asıl temanın bağlantısızlık üzerine kurulmuş olması, Türkiye'nin ise tam zıddı olarak NATO'ya üye bulunması Kuneralp'e göre cesurca bir duruştu.[233]

---

[223] Tugay Murat, "Bandung Konferansı ve Türkiye", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** c.28, s.2 (2018): 367.

[224] Eric Hobsbawm, **age,** 483.

[225] **age,** 482.

[226] Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, "Tarafsızlarla İlişkiler ve Bandung Konferansı", **Olaylarla Türk Dış Politikası,** 9. bs. (Ankara: Siyasal Kitabevi,1996): 273- 277.

[227] Faruk Sönmezoğlu, **II.Dünya Savaşı Sonrasında Türk Dış Politikası,** 175.

[228] Mehmed Korkut Aydın, "Bandung Konferansı ve Türk Basınına Yansımaları", **Turkish Studies,** c.13, s.24 (2018): 42.

[229] "Bandung Konferansı", **Akşam Gazetesi,** 18 Nisan 1955, 2.

[230] Faruk Sönmezoğlu, **age,** 175.

[231] Zeki Kuneralp, **Arz Ederim**, 10.

[232] Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi,** 476.

[233] Zeki Kuneralp, **Arz Ederim,** 9.

Asya- Afrika konferansında Türkiye'yi Fatin Rüştü Zorlu başkanlığındaki heyetimiz temsil etmiştir.[234] Orhan Eralp, Turgut Menemencioğlu, Zeki Kuneralp, Talat Benler ve Hayreddin Ozansoy heyetimizdeki diğer isimlerdir.[235] Bilindiği üzere o yıllarda Türkiye NATO'ya bağlıydı. Buna rağmen konferansa davet edilmesi Asya üzerindeki geniş toprakları sebebiyledir.[236] Aslında Türkiye, Afrika-Asya konferansına temsilci göndermeyi düşünmüyordu. Konferansa katılmamızın sebebi Amerikan tarafının ısrarları olmuştur.[237] Nitekim Zeki Kuneralp, konferans sonucunda ABD'nin memnun olduğunu belirtir, *Türkiye, Bandung'da Batı lehine puanlar kayd etti,* der.[238] Türkiye'nin Bandung'daki başarısını ise başta Fatin Rüştü Zorlu'nun siyasetine bağlar.[239]

Fatin Rüştü Zorlu, konferansta özellikle tarafsızlığın getirebileceği tehlikeleri sıralamış ve Batı ile işbirliği yapmanın gerekliliğini vurgulamıştır.[240] Zorlu, tarafsızlık siyasetinin işlemeyeceğini Çek lider Beneş üzerinden açıklamaya çalışmıştır.[241] Beneş, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD ve Sovyet Rusya arasında tarafsız kalmak istemiş fakat siyaseti beklediği gibi hassas bir biçimde işleyememişti; kısa süre sonra kendisi görevinden istifa etmiş ardından şüpheli bir biçimde vefat etmiştir.[242] Kuneralp, Zorlu'nun bu ve benzeri konuşmalarını arşivine kaydetmiştir.[243] Bundan başka tarafımız özellikle Sovyet tipi yeni bir sömürgeciliğin ortaya çıktığını buna da aynı şekilde karşı koymak gerektiğini ifade etmiştir. Zorlu'nun açıklamalarına binaen Hindistan başbakanı Nehru tarafsızlık üzerine ısrar etmiştir.[244] Zeki Kuneralp, Zorlu'nun haksız çıkarılamadığını ifade eder.[245] Zorlu'nun konuşması sonrası

---

[234] Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, **age,** 274.

[235] "Afrika- Asya Konferansına İştirak Edecek Heyetimiz", **Cumhuriyet Gazetesi,** 6 Nisan 1955, 3. Bknz. Ek 6.

[236] Tugay Murat, **age,** 372.

[237] Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, **age,** 275-276.

[238] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 61.

[239] Zeki Kuneralp, **Arz Ederim,** 9.

[240] Faruk Sönmezoğlu, **age,** 175.

[241] Yücel Güçlü, **age,** 243-246.

[242] **age,** 245.

[243] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 62.

[244] Semih Günver, **Fatin Rüştü Zorlu'nun Öyküsü,** 43.

[245] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 62.

Bandung'a davetli ülkeler arasında heterojen bir yapı olduğu bariz bir biçimde ortaya çıkacaktır. Zorlu ve Nehru'nun tartışmaları sonucunda her iki görüşe de meyleden taraflar olmuştur.[246] Konferanstan sonra Türkiye, tarafsızlığı savunan ülkelerce Batı'nın savunucusu olarak damgalanırken, Türkiye'nin tutumu ABD'yi memnun etmiştir.[247] Türk basınında ise Zorlu'nun komünizm tehlikesine karşı yaptığı uyarıların kabul görmesi sevinç yaratmıştır.[248]

Zeki Kuneralp, başta konferansa teşrif edecek heyette yer almak istemediğini, Zorlu'nun ısrarı sebebiyle konferansa katılmaya ikna olduğunu bildirir.[249] Fakat konferansa katıldıktan sonra edindiği deneyimden ve kazandığı dostluklardan memnun olduğunu belirtir.[250] Bandung'da Kuneralp, Zorlu'nun sağ kolu olmuştur diyebiliriz: Konferansta konuşmalara katılmış, Zorlu'nun birçok mesajını gerekli delegeliklere iletmiş ve yine Zorlu için raporlar hazırlamıştır.[251] Zeki Kuneralp, silahsızlanma ve manda-himaye konularında Türkiye'nin diğer ülkelerin görüşleriyle uzlaşma eğiliminde olduğunu belirtir.[252] Bunun yanında Türkiye'nin Batı nazarında başarılı olmasını özellikle Nehru'nun tarafsızlık politikasına sağlam argümanlarla karşılık vermesine bağlar.[253] Farklı bir açıdan bakıldığında konferansın sonuçlarından biri de Fatin Rüştü Zorlu ile Kuneralp arasındaki saygı ve sevginin pekişmiş olduğudur. Selim Kuneralp, babası Zeki Kuneralp'in Zorlu'ya duyduğu muhabbetin baki kaldığını söyler...[254]

NATO için sevindirici gelişmeler Türkiye'nin Bandung'daki başarısıyla sınırlı kalmadı. Zorlu'nun savunmasından sonra Federal Almanya'nın da NATO'ya üye olduğu açıklandı[255] ancak diğer yandan NATO'nun iki üyesi birbirine girmişti: Türkiye ve Yunanistan. Konu Kıbrıs Meselesiydi.

---

[246] Faruk Sönmezoğlu, **age,** 175-176.

[247] Mehmet Korkut Aydın, **age,** 48.

[248] "Türk Tezi Kazandı", **Akşam Gazetesi,** 25 Nisan 1955, 2.

[249] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 61.

[250] Yücel Güçlü, **age,** 243.

[251] **age,** 244.

[252] Zeki Kuneralp, **Arz Ederim,** 11-12.

[253] **age,** 312, 313.

[254] Selim Kuneralp, Rabia Karaçal, Zoom, 9 Şubat 2021.

[255] "Almanya NATO'ya Resmen İştirak Etti", **Milliyet Gazetesi**, 10 Mayıs 1955, 1.

Zeki Kuneralp'in NATO Daimî Delegeliğindeki tecrübeleri kariyerine çok şey kattı. Müsait bir zamanda Türkiye, NATO şubemizi görmeyi istedi. Paris'te ülkemiz yetkililerini Kuneralp ağırlayacaktı. Gezi planı ve tanıtım konuşması hazırlanmıştı. Ancak son anda gezi iptal oldu ve Kuneralp yeni bir tecrübeden mahrum kaldı. Görevinin son yılında mühim bir hadiseyi uzlaştırma görevi Kuneralp'e verilince NATO kariyerini zaferle noktalamak nasip oldu. Konu Enfrastrüktür ile ilgiliydi masrafların karşılanmasında zıtlıklar yaşanmıştı. İhtilaflar çözüldü fakat kimse memnun olmadı. Kuneralp bununla ilgili: *"Kimse memnun değil, çözümler de mantığa aykırıdır, fakat tam da bundan dolayı adil ve şayanı kabuldürler" demiştir.*[256]

4.3. Yeniden Ankara

4.3.1. Siyasi Muavinlik Dönemi

1957'de Kuneralpler, Paris'ten Ankara'ya dönüyordu. Zeki Kuneralp merkezde kendine verilecek yetki hakkında bilgi sahibi değildi. Tahmininin üstünde bir başarı elde etti ve Genel Sekreter Siyasi Muavinliğine getirildi.[257] Üstelik ertesi sene bir terfi daha aldı ve birinci derecede orta elçi ünvanına sahip oldu.[258] Memleketin içinde bulunduğu demokratik hava kendini daha da talihli saymasına yarıyordu: Çok partili siyasi hayata geçilmişti. Kuneralp'in belirttiği üzere yurt içinde ve yurt dışında demokrasi adına yaşananlar takdir ediliyordu, dış siyasetimiz ise aynı oranda iyiye seyrediyordu. Dış siyasetimizi üç ana çizgiye göre ayarladığımız Zeki Kuneralp tarafından vurgulanıyor; Birincisi uzun süredir sabit bir mevzuuydu: Sovyet tehdidine karşı durmak; İkincisi Sovyet tehdidi doğrultusunda Batı'ya dayanmak ve Batı ile eş güdüm içerisinde hareket etmek; Üçüncüsü ise Kıbrıs meselesinin çözümüne ulaşmak.[259]

1950'lerin ikinci yarısında Ortadoğu'nun durumu tehlikeli görülüyordu çünkü Sovyet ilerleyişi mevzu bahisti. Buna tepki olarak Irak, İran, Pakistan ve İngiltere'nin

---

[256] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat**, 66.

[257] [Dışişleri Bakanlığı Genel Katiplik Siyasi İşler Yardımcılığına Zeki Kuneralp'ın Tayini], 3 Mayıs 1957, Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30- 11- 1- 0, 265, 17, 16.

[258] [Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliği 1. Yardımcılığı'na Zeki Kuneralp'ın Tayini; İhsan Savut'un Terfii], 29Ağustos 1958, Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30- 11- 1- 0, 272, 27, 5.

[259] Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 69.

dahil olduğu Bağdat Paktı meydana geldi. Zeki Kuneralp'in Ankara'daki ilk yılı çoğunlukla Ortadoğu meseleleriyle ilgilenmekle geçti.[260]

Hemen hemen aynı hedefler doğrultusunda Zeki Kuneralp'in fikrince Fatin Rüştü Zorlu'nun fikir babalığını yaptığı Balkan Paktı, Batılı ülkelerle imzalanmıştı.[261] Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya siyasi ve askeri yardımlaşma hususunda birbirlerine taahhüt veriyorlardı. Kurulduğu yıllarda işleyişine dair sıkıntılar mevcut değildi çünkü Yunanistan ile ilişkilerimizde henüz gerginlikler meydana çıkmamıştı. Ayrıca Yugoslavya'nın da Sovyet Rusya ile arası açıktı. Bundan sonra işler tamamen tersine dönünce paktın anlamını yitirdiğine şahit oluyoruz. 1954-55 yılları paktın altın çağıydı. Zeki Kuneralp'in katıldığı 1958 toplantısında ise yalnızca yüzeysel konular hakkında tartışma yapılabiliyor özellikle, üye ülkelerin anlaşamayacağı konular masaya yatırılmıyordu. Kuneralp, Balkan Paktı'nın gelişimi üzerine bir rapor da kaleme almıştır ancak metni yayımlamamıştır.

Kuneralp'e göre iki paktın hazırlanması da güvenliğimiz açısından gerekliydi ancak NATO teşviki ile oluşan bu ittifaklar kamuoyunda ABD'ye aşırı bağlılık nedeniyle eleştirilmiştir. Kuneralp bu eleştirileri yersiz bulmuştur çünkü kendisine göre bu anlaşmalar zamanın şartlarına uygun yapılmıştır. Buna gerekçe olarak yeniden Sovyet tutumuna işaret etmiştir. Sovyet tehdidi yumuşayınca bizim de tavrımız değişmiştir, diyerek Türkiye'nin politikasının arkasında durmuştur.[262]

4.3.2. Bağdat Paktı

Bağdat Paktı'nın fikri temellerini atan ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles olmuştur.[263] J. F. Dulles'un düşüncelerinin 1953 yılında Ortadoğu'ya yaptığı geziler sırasında pekiştiğini ve Mısır, Suriye, İran, Irak ve Türkiye'nin katılacağı bir oluşum kurmayı hedeflediğini görüyoruz.[264] Yine Dulles'a göre Arap kökenli olmayan, Sovyet sınır hattı ülkeleri, yani kendi tabiriyle "Kuzey Zinciri" memleketleri;

---

[260] Yücel Güçlü, **age**, 254.

[261] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat**, 73.

[262] Zeki Kuneralp, **Arz Ederim,** 76.

[263] Mehmed Korkud Aydın, "Türkiye ve Bağdat Paktı", **International Journal of Social Science Research,** c.9, s.2 (2020): 139.

[264] İsmail Soysal, **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağıtları,** (Ankara: Türk Tarihi Kurumu, 2000), 489.

Arap devletlerinin aksine Ortadoğu'da yaklaşmakta olan tehlikenin farkındaydılar.[265] Sovyet yayılımına set çekmek ve komünizmin bölgeye girişini engellemek Kuzey Kuşağı ülkelerinin yanı sıra Soğuk Savaş'ın bir diğer kutbu olan Amerika için de kritikti.[266] Böyle bir oluşum içerisinde Türkiye'nin öncül rol oynaması planlanıyordu, ABD'nin bu görüşü Menderes'in politikaları ile de uyumluydu.[267] Nitekim Türkiye'nin bu rolü üstlendiğine şahit oluyoruz.[268] Kuneralp, şimdiye kadar anlatılanların özeti olacak şekilde Türkiye açısından mevcut tehlikeyi şöyle ifade eder: *"Sovyetler Ortadoğu'ya nüfuz etmişlerdi, burada iyice kök salmışlardı. Bundan endişe duyanların başında biz geliyorduk. Komünist imparatorluğu bizi kuzeyden zaten sarmıştı, şimdi de güneyden kuşatmak üzere idi. Daha fazla kuşatılmamızı önlemek, mevcut sarılmanın etkisini azaltmak, Ortadoğu'daki siyasetimizin baş emeli bu idi. Temeli de Bağdat Paktı idi."*[269]

Pakistan, siyasi ahvali içinde Batı'ya yanaşmayı daha anlamlı bulmuştu. Bu sebeple Bağdat Paktı hakkında ilk somut adım sayılabilecek olan Türkiye-Pakistan İşbirliği Anlaşması Nisan 1954'te imzalandı ve böylelikle Kuzey kuşağı arasındaki ilk bağlantı kurulmuş oldu.[270] Pakistan'dan sonra anlaşma sağlayabileceğimiz devlet Irak olabilirdi çünkü devletin yönetiminde Batı yanlısı bir politika izleyen Nuri Said Paşa bulunuyordu.[271] Türkiye ve Irak arasında gerçekleşen bir dizi görüşme sonucu Nuri Said Paşa Ortadoğu'da ortak bir savunma teşkilatı kurulmasının gerekliliğini gözler önüne sermiştir.[272] Gerçekleştirilen ılımlı beyanatların ardından 12 Ocak 1955'te Türkiye ve Irak arasında işbirliği ve savunmayı daha da genişletmek amacıyla bir deklarasyon imzalanmıştır.[273] Menderes ve Nuri Sait Paşa anlaşmayı imzalamalarına

---

[265] Ali Rıza Savaş, Ahmet İşler, "Güvenlik ve Savunma Örgütü Olarak: Bağdat Paktı", **Akademik İzdüşüm Dergisi,** c.5, s.2 (2020): 187.

[266] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 69.

[267] Bürkan Serbest, "Bağdat Paktı'nın Kuruluş Süreci ve Gelişiminde Türkiye'nin Rolu", **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi** c.5, s.3 (2016):402.

[268] **age,** 402.

[269] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 69.

[270] Aptülahat Akşin, **Türkiye'nin 1945'den Sonraki Dış Politika Gelişmeleri ve Ortadoğu Meseleleri**, (İstanbul: Büyük Kervan Yayınları, 1959): 54.

[271] İsmail Soysal, **1955 Bağdat Paktı,** (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991): 189.

[272] Bürkan Serbest, **age,** 407.

[273] Ömer Kürkçüoğlu, **Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası (1945- 1970),** (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1972): 59.

gerekçe olarak BM antlaşmasına uygun bir biçimde barış ve istikrarı, aynı zamanda bölge içi güvenliği sağlamak isteğini belirtmişlerdir.[274] 5 Nisan'da İngiltere, 23 Eylül'de Pakistan, 3 Kasım'da ise İran bu antlaşmaya iştirak etmişlerdir.[275]

Görüldüğü üzere; Suriye, Mısır, Lübnan ve Ürdün pakta çekilememiş, Menderes'in Ortadoğu'ya yaptığı geziler sonuçsuz kalmıştır.[276] Bunun çeşitli nedenleri vardır. Mısır'ın Arap dünyasında liderlik rolünü üstlenmek istemesine yönelik politikaları öncül etken olarak karşımıza çıkar.[277] Nasır önderliğindeki Mısır birçok Arap ülkesini etkileyerek pakta dahil edilmelerine engel olmuştur.[278] Arapların Bağdat Paktı'na önyargı beslemelerinin altında paktın, Batılıların çatısı alında oluştuğu düşüncesi yatıyordu, bu ise Doğu ve Batı arasında izlemek istedikleri denge politikasına ters düşüyordu.[279] Uzun dönem boyunca bölgenin Osmanlı ve İngiliz kontrolü altında bulunması sebebiyle Kuneralp, Arapların bu tutumu doğal karşılıyordu: *"...Eski efendisini kimse sevmez, tabiiyet bağları kalktıktan sonra dahi tabi ile metbu arasındaki ilişkiler şeker renk kalır."* [280]

1 Ocak 1958 tarihinde Kuneralp'in İtalyan basınıyla yaptığı mülakatta Ortadoğu hakkındaki genel görüşlerini özümseyebiliriz: Kuneralp Suriye- Mısır tutumuna iyimser yaklaşabileceğini asıl tehdidin Sovyet tarafı olduğunu söyler. Türkiye'nin Ortadoğu'da bir köprü olduğunu belirterek ABD'nin bölgede olması gerektiğinin altını çizer.[281] Bundan başka Kuneralp'in kaleme almış olduğu bir servis notundan, Ortadoğu ile ilgili çeşitli görüşlerine ulaşabiliriz. Her ne kadar Arap dünyasındaki birleşme eğilimi üzerine yaptığı yorumlarda kendisini haksız bulsa da Kuneralp, Mısır ile ilgili görüşlerini beğenir. Buna göre hükümetin, o zaman Kıbrıs konusu ile ilgili olarak tavır aldığı Mısırla daha yumuşak bir zemin yakalanabilirdi. Kıbrıs konusu bir kenara bırakıldığında pek çok unsur iki ülkenin yakınlaşmasına fırsat

---

[274] **age,** 59-60.

[275] İsmail Soysal, **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağıtları,** 490.

[276] Ali Rıza Savaş, Ahmet İşler, **age,** 189.

[277] Behçet Kemal Yeşilbursa, **Bağdat Paktı 1950-1959,** çev. Nur Nirven (İstanbul: Vakıf Bank Kültür Yayımları, 2019), 239.

[278] İsmail Soysal, **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağıtları**, 490-491.

[279] Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, **Türk Dış Politikasının Yirmi Yılı 1945-1965,** 168-169.

[280] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 69.

[281] Zeki Kuneralp, **Diplomatic Notebooks I 1958-1960 The View From Ankara**, ed. Sinan Kuneralp (İstanbul: The İsis Press, 2018),14.

verebilirken bunun tam tersi meydana gelmiş ve hükümet Kıbrıs konusundaki tavrı sebebiyle Mısırla arasına mesafe koymuştur. Kuneralp'e göre bu yanlış bir adımdı.[282] Ayrıca Arap dünyası ile ilişkilerimizi zedeleyen bir mevzu daha vardı, o da Cezayir Meselesiydi. Bu meselede Türkiye, Fransa tarafından da eleştirilmiştir. Kuneralp konuyla ilgili olarak: *"İki tarafa da anlayış göstermek isteyenlerin kaderi birçok zaman budur: Ne bir tarafı memnun ederler ne öbürünü"*[283]

Öte yandan Bağdat Paktı'nın temelini atan ABD'nin bu oluşuma katılmadığını görüyoruz ki bunda Mısır'ın tutumunun yanı sıra İsrail tarafından oluşuma karşı dile getirilen endişe de etkilidir.[284] Belirtmek gerekir ki İsrail'in endişeleri yersiz değildir. Ortadoğu coğrafyasında yalnız kalmış olan İsrail, bölgedeki tek bağlantısı Türkiye ile ilişkisinde darbe alacaktır.[285] Türkiye, Tel Aviv'deki elçisini geri çekerek Arap devletlerinin sempatisini kazanmayı ümit etmiş ancak bu hamlesi etkili olmamıştır.[286] Bundan başka Zeki Kuneralp'in 22 Ocak 1958'de İsrail elçiliğiyle kurduğu irtibata dayanarak, İsrail'in ABD'nin bölgedeki devletlere olası silah yardımından da çekindiğini söyleyebiliriz.[287] Filistin konusuyla yakından ilişkili olan silahlanma mevzusu Kuneralp'e göre İsrail tarafından bir tür bahane olarak ileri sürülmüştür.[288] Her halükârda ABD, pakta resmen üye olmasa da toplantılara katılıyor ve üye devletlere Eisenhower Doktrini çatısı altında yardım sağlıyordu.[289] Kuneralp, ABD'nin pakta katılmasa bile etkisinin had safhada olduğunu söyleyerek, Arap dünyasındaki itibarı açısından tutumunu haklı olabileceğini savunuyordu.[290]

Bağdat Paktı'nın başbakanlar nezdindeki ilk toplantısı Kasım 1955 yılında Bağdat'ta gerçekleştirilmişti.[291] ABD ise Bağdat'taki büyükelçisi Gallman ile

---

[282] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 72.

[283] **age,** 75.

[284] Behçet Kemal Yeşilbursa, **age,** 241.

[285] Mehmet Korkud Aydın, **age,** 146.

[286] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 70.

[287] Zeki Kuneralp, **Diplomatic Notebooks I 1958-1960 The View From Ankara**, 11.

[288] **age,** 11.

[289] İsmail Soysal, **1955 Bağdat Paktı,** 203.

[290] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 72.

[291] "Başvekil Menderes Bugün Bağdat'a Hareket Ediyor", **Milliyet Gazetesi,** 20 Kasım1955, 7.

toplantıya gözlemci sıfatıyla katılmıştı.[292] Toplantı sonucunda örgütün merkezinin Bağdat olmasına ve üye devletlerin yılda bir kez olağan toplantısını gerçekleştirmesine karar verildi.[293]

1957 yılının sonunda ise ABD ve İngiltere haricinde örgütün bölgesel üyeleri bir toplantı gerçekleştirmişlerdir; toplantının amacı NATO zirve toplantısına katılacak olan Menderes'e İran, Irak ve Pakistan'ın istek ve beklentilerini iletmesi ve daha sonra Menderes'in NATO zirvesinde bu görüşleri nakletmesiydi ancak görülüyor ki mevzubahis ülkelerin bu konudaki düşünceleri farklı noktalarda yoğunlaşmaktadır, İran ve Pakistan Sovyet nüfuzundan duydukları rahatsızlığı belirtirken Irak bilhassa Filistin sorunu üzerinde durmakta ve eğer Filistin sorunu çözülürse bölgede sükûnetin sağlanacağını iddia etmektedir.[294] Zeki Kuneralp bu toplantıda bulunarak zabit tutmuştur, Menderes ise kaydedilen görüşleri NATO'ya aynen nakletmiştir.[295] Kuneralp, Bağdat Paktı'na yaklaşım farkından kaynaklı olarak Irak'ın önünde sonunda paktan ayrılacağı görüşündeydi ancak Irak'ın örgütten çıkması ülkede yapılan ihtilalden kaynaklı oldu.[296]

Bağdat Paktı'nın üçüncü olağan toplantısı Karaçi'de yapılmış[297] olup bu toplantıya Kuneralp de avdet etmiştir, bunun yanında Menderes'in yapacağı konuşma için bir tür taslak hazırlamıştır.[298] Toplantıda bölge ülkelerinde ulaşım ağını geliştirmek için Amerikan ve İngiliz yardımlarının yapılması kararlaştırılmıştır.[299]

1958 yılındaki 4. olağan toplantıya Ankara'nın ev sahipliği yapması kararlaştırılmış olup hazırlıkların yapılması için bakanlıklar arası bir komisyon kurulmuş, başına ise Zeki Kuneralp tayin edilmiştir.[300] Ayrıca bu toplantıya ABD Dışişleri Bakanı J.F. Dulles'un katılması üye ülkelerde sevinç yaratmıştır.[301] Kuneralp,

---

[292] Bürkan Serbest, **age**, 414.

[293] İsmail Soysal,**1955 Bağdat Paktı**, 214.

[294] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 69.

[295] **age,** 69-70.

[296] **age,** 70.

[297] Behçet Kemal Yeşilbursa, **age,** 294-304.

[298] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 70.

[299] İsmail Soysal, **1955 Bağdat Paktı**, 217.

[300] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 70.

[301] "Bağdat Paktı Konseyi Bugün Toplanıyor", **Milliyet Gazetesi,** 27 Ocak 1958, 1.

Dulles'in gelişini Türk- Amerikan ilişkilerinin olumlu seyri açısından dikkate değer görmüştür.[302]

Bağdat Paktı'nın Irak'la birlikte toplandığı son görüşme Ankara'da yapılmış oldu, 14 Temmuz 1958'de Irak'ta yapılan darbe sonucu Kral Faysal ve Nuri Said öldürüldü.[303] Bundan sonraki süreçte örgütün işlevini sürdürmesine dair ilk talep İngiltere tarafından gelmiştir. 2 Eylül 1958'de İngiltere elçisi Michael Steward, hükümetinin Irak'a temkinli yaklaşılması ve Ankara'da yeni bir geçici merkez oluşturması yönündeki taleplerini Türkiye'ye iletmiştir.[304]

24 Mart 1959'da ise yeni Irak hükümeti Paktan ayrıldığını bildirdikten sonra alınan ortak karar sonucu örgüt CENTO adını aldı.[305] CENTO sonraki yirmi yıl içerisinde varlığını sürdürse de Amerika'nın düşündüğü gibi bir savunma hattı olma özelliğini gösterememiştir.[306] Nitekim 20 yılın sonunda İran, ülkesinde İslam devriminin gerçekleşmesi sebebiyle, Pakistan ise Keşmir kaynaklı güvenlik endişelerinin giderilmediği sebebiyle paktan ayrılmıştır.[307]

Kaynaklarda, Irak'ın pakttan çıktığı 14 Temmuz 1958 tarihinden başlayarak örgütün CENTO ismini aldığı 1959 yılı ve sonrası için Zeki Kuneralp'in Ortadoğu Savunma Örgütü'ne sağladığı katkılar anlaşılmaktadır.[308] 1958 yılının ortalarından itibaren örgüt merkezinin Bağdat'tan taşınması tartışmalara konu olmuştur; Pakistan CENTO'ya ev sahipliği yapmak isterken bunun gerçekleşemeyip yeni merkezin Türkiye'de olduğunu görüyoruz.[309] 23 Şubat 1959'da örgütün kuruluşunun 4. yılı olması sebebiyle Kuneralp bir tebrik mesajı yayımlamakla görevlendirilmiştir.[310]

---

[302] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 71.

[303] Hüseyin Bağcı, **Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası,** (Ankara: İmge Kitabevi, 1990), 96. Hüseyin Bağcı bu eseri yazarken Emekli Büyükelçi Zeki Kuneralp'in görüşlerinden yararlanmıştır.

[304] Zeki Kuneralp, **Diplomatic Notebooks I 1958-1960 The View From Ankara**, 55.

[305] İsmail Soysal, **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağıtları,** 493.

[306] Aptülahat Akşin, **age,** 123.

[307] Mehmet Korkud Aydın, **Türkiye ve Bağdat Paktı,** 150.

[308] Yücel Güçlü, **age**, 259.

[309] Zeki Kuneralp, **Diplomatic Notebook I 1958-1960 The View From Ankara,** 43.

[310] **age,** 90.

Bundan sonra 1959 yılı içinde 10 tane daha toplantı gerçekleşmiştir.[311] Toplantılarda Irak'taki ve Afganistan'daki durum, Kıbrıs mevzusu, Sovyet tehdidi ve Amerika'nın CENTO'ya katılımı tartışılmıştır.[312] Yeri geldiğinde Kuneralp'in İngiliz, Amerikan ve Pakistan büyükelçileri ile özel görüşmeler yaptığı da gözlemlenebilir, bu ülkeler arasında Pakistan ile ikili ilişkilerin iyi seyretmesi göze çarpar.[313]

Bahsi geçen toplantılar dışında Zeki Kuneralp; 15.05.1959 tarihinde NATO Savunma Kolejinde, Türk Dış Politikası ve ekonomisi konulu; 16.05.1959 tarihinde ise Amerikan Harp Kolejinde Türk Dış Politikası konulu bir konferans vermiştir.[314]

1960 yılının 9. ayına kadar Kuneralp, CENTO toplantılarına -ayda en az bir en fazla üç kez olmak üzere- katılmıştır.[315] 04.04.1960 tarihinde ise Amerikan Savunma Kolejinde Türk Dış Politikası konferansı vermiştir.[316]

4.3.3. Balkan Paktı

Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'nın Balkan Paktı çatısı altındaki birlikteliği pragmatik bir yaklaşım sonucu olmakla birlikte kısa ömürlü bir birliktelikti; 1954- 1955 yıllarında üç devlet anlaşma sağlamış ancak 1960'larda anlaşma etkisini yitirmişti.[317] Kuneralp yaklaşık beş yıl süren bu ittifakın mevcut konjonktürde önemli olduğunu, dış politikanın doğasına uygun olarak yaşayıp öldüğünü belirtir. Ayrıca Zeki Kuneralp, üç devletin yakınlaşmasında Sovyet tehdidine işaret eder.[318] Bu nedenler daha da genişletilebilir. Öncelikle Yugosavya'nın durumundan bahsetmek yerinde olacaktır. Yugoslavya 1948 yılının yaz ayında komünist bloktan çıkarılmış,

---

[311] 10.3.1959, 16.3.1959, 28.4.1959, 26.5.1959, 3.9.1959, 14.9.1959, 21.10.1959, 5.11.1959, 24.11.1959, 10.12.1959. Zeki Kuneralp, **Diplomatic Notebook,** 94- 204.

[312] Zeki Kuneralp, **Diplomatic Notebooks I 1958-1960 The View From Ankara,** 9-314.

[313] **age,** 79-217.

[314] **age**, 124.

[315] Zeki Kuneralp'in CENTO'da Türkiye'yi temsil ettiği tarihler sırasıyla şöyledir:

21.01.1960, 4.02.1960, 18.02.1960, 03.03.1960, 17.03.1960, 11.04.1960, 26.05.1960,30.05.1960, 23.06.1960, 28.07.1960. Zeki Kuneralp, **Diplomatic Notebooks I 1958-1960 The View From Ankara,** (İstanbul: The İsis Press), 230-304.

[316] Zeki Kuneralp, **Diplomatic Notebooks I 1958-1960 The View From Ankara**, 266.

[317] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat**, 73.

[318] **age**, 73.

politik olarak yalnızlık çeken bir devlet haline gelmişti.[319] Sovyet bloğuna bağlı olan komşuları; Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Arnavutluk ile sınır çatışmaları yaşadığından dolayı Tito, bir güvenlik arayışı içindeydi.[320] Bunun dışında 1950 yılından itibaren İtalya- Yugoslavya ilişkileri Triyeste Sorunu nedeniyle git gide bozulmaktaydı; İtalya'nın Balkanlara girmesini istemeyen Yugoslavya bu sebeple Balkan Paktına adım atıyordu.[321] Aynı şekilde iç savaştan çıkan Yunanistan, komşuları olan Arnavutluk ve Bulgaristan'ı çıkar çatışmaları nedeniyle tehdit olarak görmekteydi.[322] Bulgaristan'ın 1950-51 yılları arasındaki tehcir hareketi ise Türkiye üzerinde dolaylı bir Sovyet baskısı olarak karşımıza çıkmaktadır.[323]

Duruma Batı bloğu açısından bakıldığında görülüyor ki ABD'nin Sovyet bloğunu çevreleme politikası düşünüldüğünde Yugoslavya'nın durumu kilit önem taşımaktadır, Yugoslavya Batı ile eşgüdümlü hareket ettiği takdirde SSCB geniş bir bölgede askeri anlamda sarılacaktır.[324] ABD; Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında kurulacak savunmayı desteklemeye bu sebeple özen göstermiştir.[325] Anlaşmanın imzalanmasında, bir diğer deyişe ABD planının uygulanmasında özellikle Türk tarafı ipi göğüslemiştir.[326]

1953 yılında Ankara'da ittifaka giden yolda ilk adım atıldı ve üç devlet arasında, Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalandı.[327] Daha sonra Tito, ülkesinin menfaatlerine uygun olması sebebiyle anlaşmanın ittifaka dönüşmesine yeşil ışık yaktı.[328] 9 Ağustos 1954'te Bled'de Balkan İttifakı imzalandı.[329] Anlaşmaya göre,

---

[319] Ceyda Tuna Kocaoğlu, "Soğuk Savaş Sürecinde Komünizme Karşı Türkiye'nin Ulusararası Güvenlik ve Savunma İşbirlikleri Kurma Çabaları: Balkan Paktı ve İttifakı", **Güvenlik Stratejileri Dergisi,** c.17, s.37 (2021): 7-8.

[320] Oral Sander, **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965,** (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2018), 116.

[321] Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih,** 514.

[322] **age**, 513.

[323] Oral Sander, **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye,** 116.

[324] Serdar Şahin, Mustafa Salep, **Balkanlarda Güvenlik Arzusu: Türkiye-Yunanistan-Yugoslavya İlişkileri ve Balkan Paktı,** (Ankara: Berikan Yayınevi, 2012), 144.

[325] Erik Jan Zürcher, **age,** 345.

[326] İsmail Soysal, **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağıtları II. Cilt (1945-1990)**, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000), 345.

[327] **age,** 471.

[328] Aptülahat Akşin, **age,** 129.

[329] Faruk Sönmezoğlu, **II. Dünya Savaşı Sonrasında Türk Dış Politikası,** 92.

taraflardan herhangi birine yapılan saldırı, diğer devletleri harekete geçirecekti ki bu ittifaka askeri bir istikamet vermiş oluyordu.[330] Bundan başka taraflar Daimî Konseyin kurulmasına ve yılda iki kez toplanmaya karar vermişlerdir.[331]

Zeki Kuneralp, Eylül 1958'de Ankara'da düzenlenen Daimî Temsilcilik Toplantısına katılmış olup toplantının yalnızca iki saat sürdüğünü söyleyerek idari konular haricinde konuşulmadığını belirtir.[332] Yine 1958 yılında İtalyan büyükelçisi ile yaptığı görüşmede Zeki Kuneralp, Balkan Paktı'nın varlığını sürdürmesinin avantajlı olduğu kanaatini belirtir, büyükelçi ise Birgi'nin de aynı fikirde olduğunu belirterek Kuneralp'i tasdikler.[333]

Anlaşmanın imzalandığı yıllarda dahi, üç devleti bir araya getiren konjonktürler değişmeye başlamıştı, bunlardan en önemlisi Stalin'in ölümüyle Sovyet politikasının yumuşaması olmuştur. Dolayısıyla Tito pakta karşı tavrını değiştirmiştir.[334] Buna dayanarak Yugoslavya, ittifak gereğince yapılması gereken toplantıları askıya almaya başlamıştır.[335] Diğer ciddi sebep ise Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs uyuşmazlığının patlak vermesi olmuştur.[336] Kuneralp bu gelişmeleri doğrulamakla birlikte Zürih-Londra Konferansı sonrasında paktın yeniden aktif olabilecek bir havaya kavuştuğunu ancak bu kez Yugoslavya'nın paktın askeri mesnedinden yoksun olmasını isteyerek ittifakı anlamsız kıldığını belirtmiştir.[337] Böylelikle Balkan İttifakı kağıt üzerinde kalmış ve işlemez hale gelmiştir.[338]

Yine de Zürih- Londra Antlaşmalarından sonra yaşanan kısa süreli barış devri Türk-Yunan ilişkilerine bir canlılık kazandırmıştır. Menderes ve Karamanlis'in karşılıklı ziyaretleri gerçekleşmiş ve bu ziyaretlerde münasebetlerin iyileştirilmesine dair adımlar atılmıştır.[339] Mevcut hedeflerin çoğunluğunu azınlıkların idari, ekonomik ve

---

[330] **age,** 92.

[331] Ceyda Tuna Kocaoğlu, **age,** 37.

[332] Zeki Kuneralp, **Diplomatic Notebooks I 1958-1960 The View From Ankara**, 61.

[333] **age**, 39.

[334] Aptülahat Akşin, **age,** 133.

[335] Serdar Sakin, Mustafa Salep, **age,** 224.

[336] Rifat Uçarol, **age,** 515.

[337] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 73.

[338] Oral Sander, **age,** 162.

[339] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 85.

kültürel ihtiyaçlarının temini oluşturmuştur. Yunan tarafından Bitsios'un Türk tarafından ise Kuneralp'in seçildiği komitede birtakım çözümler hazırlanmış ancak bu çözümler rafa kaldırılmış ve dikkate alınmamıştır. Sonraki senelerde kaleme alınan tetkikler yine aynı kaderi paylaşmışlardır.[340]

Bundan başka Yunanistan ile ilişkiler noktasında Kuneralp'in Batı Trakya'ya düzenlediği gezi önemli olmuştur. Trakya'daki Türk azınlığın sorunlarına çözüm bulmak üzere başbakan tarafından görevlendirilen Kuneralp, heyette görevli iki kişiden biriydi. Önce Atina'ya daha sonra Dedeağaç'a varan Kuneralp'i, o zamanki Gümülcine başkonsolosu Cemil Miroğlu karşılamıştır. Kuneralp, gezisi boyunca hem halktan kimselerle hem de yetkili kimselerle temas etmiştir. Bölgedeki azınlığa göre Batı Trakya'daki en acil meselenin göç meselesi olduğu vurgulanmıştır. Özellikle genç nüfus doğduğu toprakları terk etme eğilimde olduğundan, var olan hanelerin yok olma tehlikesi mevcuttu. Ayrıca Türk tarafının başlıca isteklerinden biri Yunan hükümetince "Türk" olarak tanımlanmaktı çünkü Yunan yetkililer çoğunluk bu grubu yalnızca Müslüman olarak tabir ederek Türkiye ile rabıtalarını zayıflatmaya çalışıyordu. Cemaatin bir diğer sıkıntısı tecavüze açık bulunan tapu ve kadastro işlerinin halledilememesiydi. Buna ek olarak Türkiye'ye göç eden kimselerin bütün mal ve mülklerine el konulması aleyhte bir uygulama olarak göze çarpmaktaydı. Kuneralp, bütün bunları Türk hükümetinin çözmesi gereken unsurlar olarak sıralar.[341]

Zeki Kuneralp'in Siyasi Muavinlik yılları hakkında Kemal Girgin'in *Dünya'nın Dört Bucağı: Bir Diplomatın Anıları* isimli eserinden de faydalanarak bilgi sahibi olabiliriz. Kemal Girgin'in Zeki Kuneralp ile ilgili olarak unutamadığı iki anısı vardır. Birincisi, dışişleri bakanlığının düzenlediği mülakat esnasında gerçekleşmiştir. Kemal Girgin'in katıldığı sözlü mülakat esnasında Zeki Kuneralp, sınav komisyonun başında bulunuyordu. Heyet toplandığı esnada esprili bir biçimde şunları söylediği kaydedilmiştir: "*İmtihan komisyonumuz toplandı, peki komisyonu kim imtihan edecek"*[342] Zeki Kuneralp imtihanların ertesinde başarılı bulduğu Girgin'i, özellikle kendi bürosuna aldırır ve böylelikle Kemal Girgin, meslekteki ilk tecrübelerini Zeki

[340] **age,** 86.

[341] Zeki Kuneralp, **Arz Ederim,** 16- 29.

[342] Kemal Girgin, **Dünyanın Dört Bucağı: Bir Diplomatın Anıları,** (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1998), 18.

Kuneralp ile paylaşır.[343] İkinci olarak bir üçüncü diplomatın sarf ettiği "*Zeki Kuneralp bir müessesedir"* sözü Girgin'in aklından çıkmaz. Kendisi de bunu doğrular ve Kuneralp'in insaniyet ve kültürüne işaret eder.[344]

Kuneralp için 1960 yılına kadarki süreç huzurlu geçmişti. 1960 yılının başlarındaysa Demokrat Parti iktidarının artan iç politika sorunları dıştakilere de etki etmeye başladı. Bir kere o dönemde Türkiye'ye gelen dış dünya temsilcileri içerideki huzursuzluğu hissediyorlardı. Ayrıca yerli ve yabancı basında Menderes hükümetine dair eleştiriler yoğundu. Kuneralp gizli tutulmak kaydıyla basındaki eleştiri oklarını azaltmanın çarelerini aramak üzere görevlendirildi. Aldığı dönütler Türkiye'nin bir demokrasi ülkesi olarak basın mensuplarına muamelesinin iyileştirilmesi yönündeydi. Kuneralp'in nezdinde hükümete, muhabirlere yapılan sert muamelenin aleyhte tepkilere yol açacağı bildirildi.[345]

Bu arada dış politika mevzularında da önemli gelişmeler yaşanıyordu. Stalin'in ölümünden sonra başa geçen Kruşçev, kendinden önceki devlet adamının politik mirasını reddederek daha ılımlı bir politika gütmeyi hedefliyordu. Bunun için attığı adımlardan biri de Türkiye'ye karşıydı. Türkiye'nin bu hamleye reaksiyonu ise Amerikan elçiliği ile durumu tartışmak oldu.[346] Bu tutum ABD tarafınca takdirle karşılandı ve Türkiye'nin, politikasına istikamet vermekte özgür olduğu bildirildi. Zeki Kuneralp, konuyu Batı ile görüşmemizi ittifak gereğince yerine getirilmiş bir durum olarak zikretmiştir.[347] Gelişmelerin akabinde Sovyet elçisi ile görüşmeler gerçekleşmiş ve iki ülke arasında bir ziyaret planlanabilmiştir ancak Türkiye'de yaşanan 27 Mayıs hadisesi planların gerçekleşmesine fırsat vermemiştir.[348] 27 Mayıs ertesinde Kruşçev, yeni hükümet ile ortak bir payda bulmak adına da hamleler yapmıştır. Sovyet tarafı bu kez, yeni hükümetin Batı ile ittifakına sadık olup olmadığını denemek amacıyla bir nota teatisine girişmiştir. Türk tarafınca verilen cevapta, ülkenin Bati ile ittifakına sadık olduğu görülmüştür. Zeki Kuneralp, genel

---

[343] **age,** 24.

[344] **age,** 18.

[345] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 76.

[346] Zeki Kuneralp, **Diplomatic Notebooks I,** 234.

[347] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 78.

[348] Zeki Kuneralp, **Diplomatic Notebooks I,** 258.

sekreterliğe getirildiği dönemde Türk- Sovyet ilişkilerine dair bunları aktarır.[349] Kuneralp'in bu dönemki genel sekreterliği, Selim Sarper'in vekil olmasının ardından kendi mevkiisine Kuneralp'i getirmesi neticesinde olmuştur. Güçlü, darbe olmasa bile Kuneralp'in Genel Sekreterliğe atanacağı kanaatindedir.[350] Kuneralp, bu dönemde çoğunluk bakanlık içindeki pürüzlü mevzularla uğraşmıştır. Yalnız üç ay süren ilk genel sekreterlik deneyimi tayinini istemesi üzerine sona ermiştir.[351]

4.4. Bern Büyükelçiliği (1960- 1963) ve 27 Mayıs Süreci

27 Mayıs 1960 tarihinin erken saatlerinde kendilerine Milli Birlik Komitesi adını veren bir grup subay, Adnan Menderes ve hükümetine karşı bir darbe gerçekleştirdi.[352] Aynı gün Ankara radyosunda yaptıkları konuşmada darbeciler, partiler üstü ve tarafsız olmayı, tıkanan demokratik rejimin önünü açmayı hedeflediklerini belirtmişlerdir.[353] Ancak darbeciler arasında birçok farklı hizip olması sebebiyle amaçladıkları süreç, kolayca gerçekleşemeyecektir…[354]

Mayıs 1960 Darbesi askeriye tarafından meşrulaştırılmış olmanın yanı sıra siyasi muhalefette, öğrenci gruplarında ve -üniversite profesörleri başta olmak üzere- elit kesimde bir memnuniyet yaratmıştır.[355] Kırsal kesimde yaşayanlar ise herhangi bir destek girişiminde bulunmamışlardır.[356] Gerek vatandaşların bir kısmınca meşru görülmemiş bir darbe, gerekse görüş birliğine varamamış bir Milli Birlik Komitesi sebebiyle, 27 Mayıs evresinde bir takım tutarsız eylemler görülmektedir ki bunlardan en önemlisi Yassıada yargılamaları olarak karşımıza çıkar.[357] DP liderlerini, MBK'nın

---

[349] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 89.

[350] Yücel Güçlü, **age,** 273.

[351] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 89.

[352] Carter V. Findley, **"Modern Türkiye Tarihi",** 7.bs. (İstanbul: Timaş Yayınları,2019), 311.

[353] Tanel Demirel, **"Türkiye'nin En Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidari ve 27 Mayıs Darbesi",** (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011), 405.

[354] Feroz Ahmad, **"Demokrasi Sürecinde Türkiye",** çev. Ahmet Fethi 5.bs. (İstanbul: Hil Yayın, 2015), 170.

[355] Selma Göktürk Çetinkaya, "Adnan Menderes'in Siyasi Karakteri ve 27 Mayıs", **Journal of Universal History Studies,** c.3 s. Mustafa Keskin Special Issue (2020):125.

[356] Erik Jan Zürcher, **age,** 279.

[357] Fahir Armaoğlu, "Amerikan Belgelerinde 27 Mayıs Olayı", **Belleten,** c.60, s. 227 (1996): 203.

atadığı on hâkim, adada yargılamışlardır.[358] Mahkeme kararları 15 Eylül'de açıklanmış olup Menderes, Zorlu ve Polatkan'ın idam edilmeleri kabul edilmiştir.[359] Daha 1960 yazında ortaya atılan idam iddiaları üzerine Amerikan büyükelçisi Warren, MBK lideri Cemal Gürsel'e idamların ABD ve Avrupa üzerinde menfi duygular uyandıracağını, söylemişti.[360] Zeki Kuneralp'in belirttiği üzere başka birçok dünya lideri de bu ve benzeri mesajları Türkiye'ye göndererek idamların önüne geçmek istemiştir.[361] İsviçre elçisinin ise, olaylardan sonra bizzat Kuneralp'e bütün dünya basını aleyhinizdedir, dediği bilinmektedir.[362] Dış dünya tarafından bir nebze kabul görmüş 60 Darbesi bu kararla eleştiri oklarını tamamen üzerine çekti.[363] Sonuç olarak darbe, demokrasilerdekinin aksine rejimin korunması görevi silahlı kuvvetlerin elindeymiş gibi bir algı yarattı; bu ise Atatürk'ün yaptığı askeriye-siyaset ayrıma ters düştü.[364] Ve belki de siyasi istikrarın darbelerle sağlanabileceği minvalinde fikirleri meşrulaştırarak gelenek haline getirdi.[365]

Zeki Kuneralp, 1960 yılına dek dış politikamızda işlerin parlak gittiğini, hatta 27 Mayıs darbesinin ilk evrelerinde dahi memleketimizin itibarının çok sarsılmadığını ve makul bir tutum içerisinde ilerlediğini söyler. Kuneralp'e göre dış dünyadaki olumlu reaksiyon DP Hükümeti'nin bazı özgürlükleri kısıtlamasıyla gerekçelendirilebilirken daha sonraki aleyhte tepkiler Milli Birlik Komitesi'nin, Demokrat Partililere verdiği ağır cezalar sebebiyleydi.[366]

Zeki Kuneralp darbe sürecinde ilkin, Selim Sarper'in atamasıyla Genel Sekreter oldu.[367] Yaklaşık üç ay sonra ise sekreterlik görevinden ayrılıp Bern'de büyükelçilik yapmaya başladı. Bern'de olduğu sıralar 27 Mayıs'ın yarattığı tepkiyi

---

[358] Erik Jan Zürcher, **age,** 285.

[359] Feroz Ahmad, **age,** 180.

[360] Fahir Armaoğlu, **age,** 223.

[361] Selim Kuneralp, Rabia Karaçal, Zoom, 09 Şubat 2021.

[362] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 88.

[363] Hüseyin Yürük, **"Darbe Esaret ve Ölüm- Belgelerle 27 Mayıs 1960 Darbesi",** (İstanbul: Okul Yayınları, 2004), 339.

[364] Carter V. Findley, **age,** 312.

[365] Tanel Demirel, **age,** 407.

[366] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 88-91.

[367] [Zeki Kuneralp'in Büyükelçi Unvanı ile Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliğine Tayini], 30 Mayıs 1960. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30- 11- 1- 0, 283, 16, 3. Bknz Ek 5.

diğer ülkeler nezdinde daha rahat görebilmiştir; yabancılar tarafından elçiliğe darbe hakkında yorumlar içeren mektuplar gelmiş Kuneralp de bu mektupları cevaplandırmıştır, mektuplarda genel itibariyle milletlerin benzer süreçlerden geçebileceğini ve olayın özünü kavramadan yorum yapmanın doğru olmayacağını yazmıştır. [368] Bir başka anısında Kuneralp, Londra'da İngiliz büyükelçisi Selwyn Lloyd'la karşılaştığını ve elçinin kendisini kenara çekip şunları söylediğini aktarır: *"Zorlu'yu niçin öldürdünüz? Cesur adamdı, memleketi için iyi çalışırdı. Onu niçin öldürdünüz?"*[369]

Selim Kuneralp, babasının idamlardan; yemeden-konuşmadan kesilecek kadar etkilendiğini çünkü özellikle Fatih Rüştü Zorlu ile Zeki Kuneralp'in arasında güçlü bir sevgi bağı olduğunu belirtir.[370] Kuneralp'in bir diğer şahsi görüşü de eğer bütün dünyada Türkiye'nin yargılama sürecine dair bir ilgi ve tepki süreci uyanmasaydı olayların idama varmadan çözülebileceğidir.[371]

Zeki Kuneralp, Bern'e geçmesiyle birlikte kariyerindeki ilk büyükelçilik görevini üstlenmiş oluyordu.[372] Yücel Güçlü, bir büyükelçinin görevinin resmiyet kazanması için hükümete güven mektubu sunması gerektiğinden bahseder. 13 Eylül 1960'ta Kuneralp bahsi geçen seremoniyi yerine getirerek, İsviçre başkanı Petitpierre ile ikili ilişkiler, ekonomi ve turizm üzerine hoş bir sohbet gerçekleştirdi.[373] Daha sonra görevi işlerlik kazandı. Yazımızın ilk bölümünde bahsedildiği üzere Kuneralp yurtdışındaki yıllarının büyük çoğunluğunu İsviçre'de geçirmişti.[374] İsviçre'nin mahalli şivesine aşina olması, hayat tarzı hakkındaki bilgisi ve Bern'de edindiği kalıcı dostluklar[375] açısından bakarsak Zeki Kuneralp'in Bern'de göreve başlaması oldukça isabetli bir karardı. Kuneralp, yine de Ankara'dan ayrılmadan önce İsviçre büyükelçisiyle görüşme gerçekleştirmiş, görevini hakkıyla yerine getirebilmek için

---

[368] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 92.

[369]David Barchard, "Ambassador Extraordinary", **Cornucopia,** c.3 s.18 (1998): 16.

[370] Selim Kuneralp, Rabia Karaçal, Zoom, 09 Şubat 2021.

[371] Selim Kuneralp, Rabia Karaçal, Zoom, 09 Şubat 2021.

[372] Zeki Kuneralp, **Diplomatic Notebooks I 1958-1960 The View From Ankara**, 314.

[373] Yücel Güçlü, **age,** 280.

[374] David Barchard, "Zeki Kuneralp", **The Independent,** 12 Ağustos 1998, 30.

[375] Yücel Güçlü, **age,** 276.

nelere dikkat etmesi gerektiğini danışmıştı.[376] Aslına bakılırsa İsviçre ve Türkiye arasında problem teşkil edecek herhangi bir mevzu söz konusu değildi; iki memleketin fiziki mesafe olarak uzaklığı ve devletler arasında herhangi bir çıkar çatışması yaşanmaması ilişkilerin pozitif seyrine yön vermiş, uzun süre boyunca da ilişkiler böyle devam edebilmiştir.[377] Nitekim Zeki Kuneralp, bu olumlu atmosfer içerisinde yeni görevine başlamıştır.[378]

Türk diplomat, İsviçre'nin yerel aksanına hâkim olması sebebiyle kısa sürede tanındı ve sevildi, birçok yerde talep doğrultusunda Türkiye hakkında konferanslar verdi.[379] Verdiği konferansların içeriği esas olarak iki nokta üzerinde şekilleniyordu: İlk olarak, Dede korkut hikayelerinden seçilmiş kısımları okuyor ve iki toplumun sosyal hayatındaki bazı benzerliklere dikkat çekiyordu. İkinci vurguladığı nokta, Türkiye- İsviçre ilişkilerinin kökenini aktarmak olmuştur: Olay Bern ve Zürih Kantonları ile Osmanlı devleti arasında bir dostluk anlaşması imzalanması yolundaki başarısız teşebbüstür ancak I. Mahmut devrine dek uzanan vakanın, tarihi önemi olduğu bir gerçektir. Zeki Kuneralp, bazı konuşmalarında ise büyükelçi olarak görevinin gerekliliklerine vurgu yaparak, bir büyükelçinin iki ülke arasında muhakkak köprü vazifesi görmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Anlaşılıyor ki bu kanaati ömrü boyunca baki kalmıştır.[380]

Zeki Kuneralp'in İsviçre dilini aksanıyla konuşabilmesi bazı nüktelere sebep olmuştu: İsviçre Dışişleri Bakanı Wahlen, Kuneralp'i kastederek *"Dikkat edin tehlikeli bir büyükelçidir. Kendisiyle bir müddet konuştuktan sonra yabancı olduğunu unutuyorsunuz",* demiştir.[381] Kuneralp'in İlhan Lütem'e yazdığı mektupta ise İsviçre'de büyükelçi olmak üzerine genel yorumunu görürüz:" *"İsviçre'nin en*

---

[376] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 91.

[377] "Türkiye- İsviçre İlişkileri", T.C. Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr [16.02.2022]

[378] [Bern Büyükelçiliğine Zeki Kuneralp'in Tayini], 16 Ağustos 1960, Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30- 11- 1- 0, 283, 18, 14. Bknz. Ek 7.

[379] İlber Ortaylı, "Türklerin Büyükelçisi", **Yeni Yüzyıl Gazetesi,** 21Ağustos 1998, 19.

[380] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 95.

[381] Isis Press, **Zeki Kuneralp 1914- 1998 A Tribute by Friends and Family**, (İstanbul, 1998), 12.

sevdiğim yanı entelektüel yaşamının zenginliği. Halkın siyasi olgunluğu da dikkat çekici."[382]

Kuneralp'in İsviçre'de yetişmesi büyükelçiliği açısından bazı zorlukları da beraberinde getirmiştir. Bu bakımdan Kuneralp, İsviçre hakkında objektif bir mütalaa yapabilmenin zorluklarına değinmiştir. İsviçre'yi kusursuz bir memleket olarak resmetmemek için gösterdiği çaba neticesinde Kuneralp, İsviçre'nin de her memleket gibi sorunları olduğuna işaret etmiştir.[383] Kuneralp, İsviçre büyükelçisi iken Zürih konsolosluğumuzun kapatılmasına müsaade ettiği için de pişmanlık duymuştur çünkü Türkiye'nin İsviçre'ye işçi gönderdiği dönemde çoğu Türk vatandaşı Zürih'e yerleşmiştir. Bunun neticesinde Türk elçiliği Zürih'te yeni bir temsilcilik açmak zorunda kalmıştır.[384]

Kuneralp, ikisi altı aylık geri kalan on tanesi üç aylık olmak üzere Bern büyükelçiliği sırasında çeşitli raporlar kaleme almıştır; Bu raporlarda edindiği kanaatlerin başlıcaları şunlardır: *"İsviçre uzun süreli siyasi istikrara sahiptir, devlet memuru olmak isteyen bir İsviçre vatandaşı Hristiyan olmalı ve dini vecibelerini yerine getiriyor görünmelidir. Toplumda zenginlerin servetlerini gözler önüne sermeleri hoş karşılanmaz, sade bir yaşam tarzına sahip olmaları beklenir, toplum hayatında da genel itibariyle istikrar yani geleneklere bağlılık mevcuttur."* İsviçre'deki Türkiye imajı hakkında ise şunlar yazılmıştır*: "Türkiye'deki demokratik gelişmeler takdir edilmekle birlikte Türkiye'de demokrasinin rayına oturamadığı düşünülür, onlara göre ülke istikrara muhtaçtır".*[385]

Zeki Kuneralp'in İsviçre'de büyükelçilik yaptığı sırada, ikili ilişkiler ekonomi alanında yoğunlaşmıştı. Bilindiği üzere o sıralar Türkiye, dış borç alarak içinde bulunduğu krizden çıkmak istiyordu. Halihazırda İsviçre'ye borçlu olan Türkiye, Kuneralp aracılığıyla borçların ertelenmesini ve yeni borçlar alınmasını talep etti.[386] Türkiye İsviçre'den endüstriyel makineler, saat ve saat parçaları, elektrikli ekipman

---

[382] İlhan Lütem, **İki Dünya Arasında,** (İstanbul: Cem Ofset, 2002), 177.

[383] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 96.

[384] Yücel Güçlü, **age,** 290.

[385] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 96-99.

[386] **age,** 93.

satın alırken, İsviçre'ye kuru meyve, tütün, pamuk, keten tohumu, tiftik satmıştır.[387] Ayrıca İsviçrelilerin yatırımlarıyla Türkiye'de süt tozu fabrikası, eternit fabrikası, Migros mağazaları ve İstanbul'da küçük bir hastane açılmıştır.[388] 1960 yılının ilk yarısından itibaren İsviçre, dışarıdan işçi alımına başlayınca Türk işçiler başta Zürih olmak üzere İsviçre'nin çeşitli bölgelerinde çalışmaya başladılar.[389]

Darbeden yaklaşık bir buçuk yıl sonrasında ise Zeki Kuneralp'e Yüksel Menderes için kurmaca bir sınav düzenlemek ve devlet kademesinde haksızca yer nedenlerinden dava açıldığı bilinmektedir. Kuneralp suçlamaların ardından, Ankara'da savunmasını yapmıştır. Davanın sonucunda mahkeme tarafından haklı bulunmasa da umumi af sayesinde davadan beraat edebilmiştir.[390] Hemen hemen aynı zamanlarda Zeki Kuneralp bir başka hukuk mücadelesi daha vermiştir. 27 Mayıs sürecinde görev alan ekipten oluşan bir grup vatandaşımız, Demokrat partililerin İsviçre'deki mevduatları hakkında bilgi almak istemiş, İsviçreli memurlar tarafından birkaç kez uyarı alarak sonuca ulaşamamışlardır.[391] İsviçre yönetimi sonunda bu vatandaşları sınır dışı ederek olayı nihayetlendirmiştir. Durumdan yakınan Kuneralp'e ise dua ediniz vatandaşlarınızı tutuklamadık cevabı verilmiştir.[392]

4.5. Londra Büyükelçiliği (1964- 1966)

Bern'de geçirdiği verimli üç yılın ardından Zeki Kuneralp, Londra büyükelçisi olarak atandı.[393] Kuneralp, Bern'deki görevinden memnun kaldığını, İsviçre'de bir süre daha görevine devam etse dahi bundan zevk alacağını belirtir; ancak *"Londra da yabana atılacak bir sefaret değildi. Aile de sevindi",* diye ekler.[394]

---

[387] Mehmet Ali Yeşilçöllü, "Türkiye İsviçre İlişkileri 1945- 1960", (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 18.

[388] **age**, 21.

[389] Can Aygül, "İsviçre Göçmen Politikaları Çerçevesinde Vatandaşlarımız, Öğretmenlerimiz ve Din Görevlilerimiz" (Uzmanlık Tezi, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, 2014), 29.

[390] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 92.

[391] Bülent Sözeri, "İsviçre Sabıkları İade Etmeyecek", **Milliyet Gazetesi,** 18 Aralık 1960, 1.

[392] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 93.

[393] [Zeki Kuneralp'in Londra Büyükelçiliğine Tayini], 11 Ocak 1964, Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30- 18- 1- 2, 175, 2, 14. Bknz. Ek 8.

[394] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 101.

İngiltere ile ikili ilişkilerin mahiyetine bakarak Londra elçiliğinin ne kadar kritik olduğunu anlayabileceğimiz gibi Londra'da görev yapmış Türk büyükelçileri kadrosuna bakarak da aynı anlamı çıkarabiliriz: Yusuf Kemal Tengirşenk, Zekai Apaydın, Ferit Tek, Münir Ertegün, Ali Fethi Okyar, Tevfik Rüştü Aras, Rauf Orbay, Ruşen Eşref Ünaydın, Cevat Açıkalın, Hüseyin Ragıp Baydur, Suat Hayri Ürgüplü, Muharrem Nuri Birgi, Feridun Cemal Erkin, Kemal N. Kavur cumhuriyet döneminde Zeki Kuneralp'ten önce Londra'da görev yapmış kişilerdi.[395] Kuneralp, Ocak ayının ilk günlerinde Londra'daki elçilik binasına giderek adı geçen büyükelçilerin yan yana dizilmiş vesikalarını gördü ve aralarında yer alacak olmaktan gurur duydu.[396]

Belirtmek gerekir ki Zeki Kuneralp'in Bern'den Londra'ya tayin edilmesinde Feridun Cemal Erkin'in de payı bulunuyordu; Kuneralp'in Kıbrıs konusundaki tecrübesi Erkin'e güven verdi ve dışişlerine Zeki Kuneralp'in ismini önerdi. Buna karşılık tayininden önce Kuneralp, Feridun Cemal Erkin'i Ankara'da makamında ziyaret etmiş, İngiltere ile Kıbrıs sorunu etrafında şekillenen ilişkiler üzerine bir konuşma gerçekleştirmişlerdi.[397]

7 Ocak 1964'te Londra havalimanında Zeki Kuneralp'i Britanya Dışişleri Bakanlığı'nın protokol başkan yardımcısı karşıladı; daha sonra Kuneralp, Londra'daki ikametgâh binasına gitti.[398] 11 Şubat 1964'te ise büyükelçinin İngiltere kraliçesine güven mektubunu sunması kararlaştırıldı. Zeki Kuneralp, Necla Kuneralp ile birlikte Buckingham Sarayına ulaştığında selefinin hatırlatma mektubunu ve kendi güven mektubunu kraliçeye sundu.[399] Kuneralp'in ardından elçiliğin diğer memurları; Celal Akbay (Müsteşar), Özdemir Yiğit (Müşavir), Albay Ahmet Tümay (Askeri Ataşe), Albay Necdet Bayar (Hava Ataşesi), Albay Erşat Erdem'de (Deniz Ataşesi) Albay Celil Vayısoğlu (Ticaret Müşaviri), Fahir Tiğrel (Mali Müşavir) ve Nejat Mesih Sönmez (Basın Ataşesi), Kraliçe ile selamlaştı.[400] Bundan sonra Kraliçe, büyükelçi ile

---

[395] "Büyükelçilik Tarihi ve Önceki Büyükelçilerimiz", Türkiye Cumhuriyeti Londra Büyükelçiliği, http://londra.be.mfa.gov.tr [06.07.2021].

[396] Yücel Güçlü, **age,** 302.

[397] **age,** 304.

[398] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 101.

[399] "Court Circular", **The Montreal Star**, 12 Şubat 1964, 26.

[400] "Dışişleri Bakanlığı Müsteşarları, Katibiumumileri, ve Genel Sekreterleri", Dışişleri Bakanlığı Yıllığı 1964-1965, http://diad.mfa.gov.tr/diad/yillik/yillik-1964-1965.pdf [06.01.2021].

gayri resmi bir havada konuşma gerçekleştirdi, onun ardından ise elçiliğin memurları resmi araçlarla ikamet yerlerine bırakıldılar.[401] Bu görüşmeden yıllar sonra Sir Antony Acland, Zeli Kuneralp'in saygı ve sevgisine karşılık, kraliçenin ona büyük bir ilgi ile mukabele ettiğini söyler...[402]

Türkiye'nin İngiltere'deki elçilik binası Belgrave Meydanı olarak adlandırılan bölgedeydi. Türk Dış Servisinin yeni mensupları buradaki Kançılarya binasında çalıştılar. Londra'daki ofisinde Kuneralp, Betin Yiğit, Umut Arık ve Akgünhan Kırcam ile tanıştı. Ekibi tecrübeli isimlerden oluşuyordu.[403] Kıbrıs Meselesinin kızışmasıyla bahsi geçen kadro çalışmalarını aralıksız sürdürecek ve oldukça etkin olacaktı.[404] Nitekim Zeki Kuneralp'in Londra anıları da Kıbrıs ile ilgili hatıralarla doludur.[405] Konuyla ilgili olarak Stanley Johnson, Kuneralpler İngiltere'deyken çok fazla görüşemediklerini çünkü o dönem Zeki Kuneralp'in "*Bitmez tükenmez Kıbrıs Sorunu"* ile uğraştığını belirtir.[406] Kıbrıs Meselesi, Zeki Kuneralp'in katkılarıyla birlikte ayrı bir bölümde ele alınacaktır…

4.6 Genel Sekreterlik Yılları (1966- 1969)

Zeki Kuneralp, İngiltere'ye gidişinden iki sene sonra, 1966 yılında Genel Sekreterlik teklifi aldı. Kendisini heyecanlandıran bu teklifi kabul ederek temmuz ayında Ankara'daki yeni mevkiinde çalışmaya başladı.[407] Zeki Kuneralp'in Ankara'ya geri döndüğü 1966- 1969 arası yıllar; dış dünyada 1960 darbesinin tesirlerinin hafiflediği, aynı zamanda Türkiye'de 70 ve 80'lerin karışık siyasi ortamının henüz belirtilerini göstermediği sakin bir devirdir. Her memlekette olduğu gibi Türkiye'de de dış siyasette iyiye gidiş, iç politikadaki olumlu seyrin bir yansıması halindedir. Kuneralp, Paris görevi ertesindeki dönüşü gibi talihli bir devre denk geldiğini

---

[401] Yücel Güçlü, **age,** 307.

[402] Isis Press, **Zeki Kuneralp 1914- 1998 A Tribute by Friends and Family**, (İstanbul, 1998), 16.

[403] **age,** 307.

[404] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 102.

[405] Stanley Johnson, **Stanley I Resume: Further Recollections Of An Exuberant Life**, 190.

[406] Orhan Karaveli, **age,** 240.

[407] [Dışişleri Genel Sekreterliğine Zeki Kuneralp'in Tayini], 4 Temmuz 1966, Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30- 11- 1- 0, 320, 27, 8. Bknz. Ek 9.

hisseder.[408] Konuyla ilgili olarak Zeki Kuneralp danışma toplantısında söylediklerini şöyle aktarır: "*Siz politikacılar, memlekette siyasi ve iktisadi istikrar sağlayamazsanız biz, başarı kazanamayız. İktisadiyatı zayıf, iç siyaseti perişan bir devletin zavallı sefirine kim kulak asar ?"*[409] Bu sözler bir ülkenin iç politikası ile dış politikası arasındaki bağlantıyı açıklar niteliktedir.

Kuneralp, dış politikadaki itibarımızın yükselişi sonucunda, devletin resmi görüşmelerinin arttığından bahseder ve misafirlerin kimliğine göre tartışılan konunun şekil değiştirdiğine dikkate çeker. Örneğin ziyaretçi Ortadoğulu olursa mevzu Filistin meselesi olurken, Batılı bir temsilci ise NATO ve Doğu-Batı ilişkilerini tartışıyordu.[410]

Haziran 1967'de Arap- İsrail savaşı sonrası mevzuyu tartışmak üzere Birleşik Arap Cumhuriyeti, Cezayir, Suriye ve Irak elçileri Ankara'da toplanmışlardır.[411] Konu başlıkları Arap- Yahudi çatışması ve Mısır'ın Akabe Körfezi'ni abluka altına alma olasılığı üzerine şekillenmiştir. İki gün süren toplantılarda oturum başkanı Dışişleri Genel Sekreteri Zeki Kuneralp olmuştur.[412] Aynı yılın temmuz ayında Kuneralp, bu kez Yunanistan'ın Ankara büyükelçisi Delivanis'i ağırlamış ve kendisine, Batı Trakya'daki Türklere olan baskı son bulmazsa Türkiye'nin birtakım önlemler alacağını vurgulamıştır.[413]

Zeki Kuneralp'in katılım sağladığı önemli görüşmelerden bir diğeri ise 1968 yılında Bulgar Başvekili Jivkov ile Başbakan Süleyman Demirel arasında gerçekleşti.[414] Bulgar tarafı, son yirmi yıl içerisinde ilk defa Balkan ülkeleri arasındaki iyi ilişkilere işaret ederek kalıcı barışın tesis edilebileceğini vurguluyordu. Jivkov'a göre Yugoslavya ile Makedonya sorunu mevcuttu ancak bu sorun

---

[408] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 109.

[409] Isis Press, **Zeki Kuneralp 1914- 1998 A Tribute by Friends and Family**, (İstanbul, 1998), 10.

[410] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 114.

[411] "Ortadoğu Elçilerimiz Ankara'da Toplandı", **Milliyet Gazetesi,** 23 Mayıs 1967,1.

[412] "Araplar Türkiye'nin Desteğini İstediler", **Cumhuriyet Gazetesi,** 29 Haziran 1967, 1. Bknz. Ek 10.

[413] "Batı Trakya'daki Baskıya Son Verilmesini İstedik", **Cumhuriyet Gazetesi,** 19 Temmuz 1967, 1. Bknz. Ek 11.

[414] "Bulgaristan Başbakanının Ziyareti", **Dışişleri Bakanlığı Belletini,** c?, s.42 (1968): 6.

büyütülmeyecekti.[415] Ayrıca görüşmede Arap- İsrail çatışması, Vietnam ve Almanya'nın durumu iki taraf arasında tartışılmıştır.[416]

30 Mart 1968'de Kuneralp, Demirel ve Spiljak arasındaki Türk-Yugoslav görüşmelerine katılmıştır.[417] Kuneralp'e göre görüşmelerin özeti şu şekildedir: Müzakerelerde önce Demirel söz almış ve dünyanın mevcut durumu hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Daha sonra Spiljak söz alarak iki süper gücün çatışma sahasında barışı korumanın ne kadar zor olduğunu vurgulamıştır; stratejik güç dengesi sürekli olarak değişmektedir ve bundan en çok küçük devletler zarar görmektedir. Spiljak, ardından Yugoslavya'nın ikili ilişkileri hakkında uzun bilgiler verir ve Kıbrıs konusundaki fikrini belirtir.[418] Bu görüşmelerin ardından 12 Kasım 1968 tarihinde Türk- Yugoslav ilişkilerinde yakınlaşma olarak yorumlayabileceğimiz bir ziyaret daha gerçekleşir[419] ve Kuneralp, Popoviç önderliğindeki Yugoslav Parlamento Heyetini kabul eder. Her iki taraf Kıbrıs ve Çekoslovakya mevzuları üzerine konuşur ve sonuç olarak barışın sağlanmasının gerekliliği bir kez daha gözler önüne serilir.[420]

Mayıs 1968'de Kuneralp uzman bir heyetle birlikte yurtiçindeki Amerikan tesislerini ziyaret etmiştir. Yurdumuzda bulunan dört tesisten en gelişmişi Sinop olup en az personel barındıranı Trabzon'dadır. Kuneralp, her bir gezi sırasında kendilerine en üst mevkilerden kimselerin eşlik ettiğini ve hürmetle karşılandıklarını belirtir.[421] Bu tesislerden özellikle Sovyet Rusya rahatsız oluyordu ve tesislerin kaldırılmasını arzu ediyordu. Kuneralp, Sovyet tarafının tesislere karşı bir hava yarattığını iddia eder.[422] Türk kamuoyu da bu durum karşısında tesislerin memleketi nükleer bir savaşa sürükleyeceği endişesini taşımıştır. Amerikalılar mevcut havayı dağıtmak için tesisin

---

[415] Hüseyin Avni Bıçaklı, "Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1919-1988)", (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988), 196.

[416] Zeki Kuneralp, **Diplomatic Notebooks IV 1966- 1969 The View From Ankara**, ed. Sinan Kuneralp. (İstanbul: The Isis Press, 2020),123.

[417] "Yugoslav Başbakanı Ankara'da", **Cumhuriyet Gazetesi**, 30 Mart 1968, 1.

[418] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat**, 127.

[419] "Balkan Ülkelerinin İş Birliği Zorunludur", **Cumhuriyet Gazetesi**, 12 Kasım 1968, 5.

[420] Zeki Kuneralp, **Diplomatic Notebooks IV** (İstanbul: The Isis Press, 2020):200.

[421] Zeki Kuneralp, **Arz Ederim,** 57.

[422] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 113.

yakınlarındaki köylere bayındırlık hizmetlerinde bulunmuşlardır ancak nisbi bir başarı elde etmişlerdir.[423]

Amerika ile ilgili olarak Zeki Kuneralp'in özel bir anısı daha vardır. Ankara'daki Amerikan elçisinin Türkiye'ye muhabbetle yaklaştığını gören Kuneralp, elçiyi dedesinin köyü Kalfat'ta bir geziye davet etmiştir. Amerikalı büyükelçi teklife sıcak yaklaşmış ve bunun üzerine Kuneralp, usül gereğince vali ve kaymakama haber vermiştir. Köyü ziyaret etmeye geldikleri vakit Kuneralp ve mevkidaşını köy ahalisi bir sevinç gösterisiyle karşılamış ve köy havalarını çalan bir folklor ekibi kurmuşlardır. Ancak gezi sonrası bu olay mecliste tartışma konusu olmuş ve eleştirilmiştir. En sonunda Bakan, ziyaretin gereğini açıklamak suretiyle ortamı yatıştırmayı başarmıştır.[424]

1968 yılının büyük yankı uyandıran olayı De Gaulle'un Türkiye'ye gelişidir.[425] De Gaulle Ankara ve İstanbul olmak üzere iki şehrimizi ziyaret etmiştir.[426] Çankaya'da görüşmelere Türk tarafından Cumhurbaşkanı Sunay, Başbakan Demirel, Dışişleri Bakanı Çağlayangil, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Kuneralp, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreter Alpan ve Paris büyükelçimiz Hasan Işık katılmıştır.[427] Sunay, De Gaulle'e ithafen açılış konuşmasını yapmış ve De Gaulle de buna mukabil hüsnü niyetle karşılık vermiştir.[428] Günümüz siyasi olaylarından; Çekoslovakya, Arap- İsrail Savaşı ve Kıbrıs Meseleleriden bahsedildiğini aktarabiliriz.[429] De Gaulle, kendi konuşmasını Türkiye- Fransız ilişkilerinin tarihi ile başlatıp günümüzde Türkiye ile Fransa'nın içinde bulunduğu yenileşme hareketine dikkat çekerek sürdürmüştür.[430] 28 Ekim'de De Gaulle ve Sunay arasında ikinci resmi

---

[423] Sinan Kıyanç, "Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye'deki ABD Üs ve Tesisleri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, c.36, s.101 (2020): 206.

[424] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 113-114.

[425] **age,** 114.

[426] İsmail Soysal, "General De Gaulle'ün Türkiye Ziyareti (25-30 Ekim 1968)", **Belleten,** c.51, s.200 (1987): 953. Ayrıca bknz. Ek 12.

[427] Ümit Gürturna, "Çankaya'daki Görüşmeler", **Cumhuriyet Gazetesi,** 27 Ekim 1968, 1.

[428] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 187.

[429] T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Başbakanın 11. Basın Toplantısı", **Dışişleri Belleteni,** c.?, s.48 (1968), 75.

[430] "Fransa Türkiye'ye...", **Cumhuriyet Gazetesi,** 27 Ekim 1968, 7.

görüşme gerçekleşmektedir.[431] Bu görüşme sonucunda iki taraf teknoloji, petrol araştırmaları ve turizm gibi alanlarda işbirliğinin elverişli olabileceği sonucunda anlaşmaktadır.[432] Son olarak Demirel'in gelecek sene Paris'i ziyaret etmesi kararlaştırılmıştır.[433]

General De Gaulle'ün ziyaretinin hemen ardından Arnold Toynbee Türk Tarih Kurumunda bir konuşma gerçekleştirmiştir. Konuşmasına Ankara'yı 1923 tarihinde ilk kez ziyaret edişini anımsatarak başlamış ve devamında Atatürk'ün birçok güçlü özelliğinin bulunduğunu ancak bunlardan en önemlilerinin irade ve ileri görüşlülük olduğunu söylemiştir. Toynbee, Türkiye'nin modernleşmesindeki başarısı sebebiyle Atatürk'ü övmektedir ancak kişisel ilişkilerdeki yetersizliği sebebiyle Atatürk'e eleştiri getirmiş ve buna örnek olarak Atatürk- Orbay ve Atatürk- Adnan Adıvar çatışmasına işaret etmiştir. Ayrıca Türk-Yunan-Ermeni ilişkilerinin geçmişine vurgu yapılmıştır.[434] Toynbee'nin konuşmasından iki gün sonra Zeki Kuneralp ve Bernard Lewis birlikte öğle yemeği yemişlerdir. Profesör Lewis, Toynbee'nin konuşmasına ithafen III. Selim ve II. Mahmut'un reformlarında başarısız olduğu görüşüne katılmadığını, bu reformların Atatürk'ün devrimlerine zemin hazırladığını söylemiştir.[435]

Zeki Kuneralp'in seçkin bir misafiri daha vardı, o da Türkiye- AET Ortaklık Konseyi Başkanı Carlo Schmidt'tir. Siyaset, edebiyat ve kültürel araştırmaları ile ün kazanan Schmidt baba tarafından Alman anne tarafından Fransız'dır. Bu sebepten Kuneralp, kendisinin Avrupa Birliği taraftarı olmasını makul görür. Kuneralp, Schmidt'i havalimanında uğurlarken Schmidt'in görüşlerinden istifade eder. Kendisine göre ABD ve Rusya arasında kısmi bir anlaşma vardır ve bu iki devletin zıtlaşmasını önlemektedir. Yine bu sebepten dünya barışını korumak mümkündür ama eğer Çin gibi üçüncü bir devlet daha süper güç olursa barışı korumak zorlaşacaktır…[436]

---

[431] İsmail Soysal, "General De Gaulle'ün Türkiye Ziyareti (25-30 Ekim 1968)", **Belleten,** c.51, s.200 (1987): 956.

[432] Zeki Kuneralp, **Diplomatic Notebooks IV 1966- 1969 The View From Ankara**, 193.

[433] **age**, 194.

[434] **age**, 194-195.

[435] **age**, 196.

[436] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 115.

Zeki Kuneralp'in Genel Sekreter olduğu yıllarda Dışişleri Bakanlığında bir dizi yenilik gerçekleşmiştir.[437] Bakanlıktaki iş hacmi ve personel sayısı arttığından bakanlığa bağlı yeni ofisler açılmış ve bu ofislere yeni memurlar atanmıştır.[438] Zeki Kuneralp'in yardımcıları ise Sadi Eldem, İlter Türkmen, Pertev Subaşı, Şükrü Elekdağ, Beşir Balcıoğlu, Rifat Ayanlar, Gündoğdu Üstün olmuştur.[439] Yalnız, Kuneralp bu değişikliklerin kuşku ile karşılandığını ve bundan başka bir de genç- yaşlı kuşak çatışmasının meydana geldiğini söylemiştir.[440] Genel Sekreterliğe yardımcı atamalarından sonra genç kuşak, "eskinin himayesinden" şikâyet eder, eski nesil ise buna gücenmiştir. Nihayetinde Kuneralp, eski neslin önemini vurgular ve bir süre sonra iki taraf da birbirine anlayış gösterme nezaketinde bulunur.[441]

Kuneralp, bir başka yönden gençlerin durumuna hassasiyet göstermiştir ki o da şudur: Bakanlığın siyasi ve idari işlerinde gençlerin bizzat sorumluluk almasını istemiş ve araya girmekten sakınmıştır. Ancak ciddiyet arz eden mevzularda yine kendisi mesuliyet almıştır.[442] Böyle davranmakla genç kuşağa tecrübe ve sorumluluk kazandırdığı düşünülürse davranışı gayet makuldür.

Dışişlerinde eleştiri oklarına en açık mevzulardan birisi de tayin ve terfii mevzuları olmuştur. Tayin ve terfide Genel Sekreterin önerileri bakan tarafından ciddiye alınırdı ve bu yüzdende tayin ve terfilerin ardından Genel Sekreter sorumlu tutulabilirdi.[443] Zeki Kuneralp'in döneminde denilebilir ki ikili ilişkilere dayalı bir atamanın yerine göreve bağlılık ve yetkinlik etkili olmuştur.[444] Bahsi geçen probleme benzer şekilde, Bakanlıktaki hizipleşme sorunu ile ilgili olarak Kuneralp: *"Bakanın emirlerini tam manasıyla yerine getirdiğimi iddia edemem. Esasen bunun mümkün olabileceğine pek inanmıyorum. Hepimiz, insan tabiatı icabı eski arkadaşlık ve uzun tanışıklık gibi sebeplerden dolayı kendimize yakın hissettiklerimizle beraber çalışmayı arzu*

---

[437] Yücel Güçlü, **age,** 399.

[438] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 115.

[439] Yücel Güçlü, **age,** 399-400.

[440] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 116.

[441] "Genç Hariciyeciler, Yaşlıları Tasfiye İçin Kampanya Açmışlardı", **Milliyet Gazetesi,** 8 Mart 1980, 5.

[442] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 116.

[443] **age**, 116.

[444] Yücel Güçlü, **age,** 405.

etmekteyiz. Tayinlerin devlet hizmetine halel şartiyle, bu arzu içinde tahakkukuna çalışmaktayız." demiştir.[445]

Dönemin köklü bir yeniliği genç kuşağı mesleğe ısındırmak ve gerekliliklerini öğretmek maksadıyla açılmış Dışişleri Akademisiydi.[446] Akademinin eğitim programında Kuneralp, İngilizce Konuşma Tekniği dersleri vererek gençlerle tartışma mevzuları açıyor ve onlara iyi bir rehber olmaya çalışıyordu.[447] Kuneralp maksadını, "*Mesleğe yeni katılanlarla yaptığım konuşmalarda, kendilerine mesuliyet hissini ve vazife aşkını aşılamak niyetiyle, seçtikleri mesleğin memleketimizin yenilenme tarihinde oynadığı önemli rol üzerine dikkatlerini çektim."* diyerek açıklar. Konuşmalarından sonra karşı taraftan olumlu tepkiler aldığını ve gençlere duyduğu güvenin -sonraki yıllarda kanıtlanacağı üzere- boşa çıkmadığını belirtir.[448]

4.7. 1955-1969 Yılları Arasında Kıbrıs Meselesi ve Zeki Kuneralp

4.7.1. Kıbrıs Meselesinin Kökenleri ve Gelişim Seyri

Kıbrıs Adası üzerindeki Türk hakimiyeti 1571 yılına dek uzanır ve adanın İngiltere'ye devrine dek Kıbrıs, 307 yıl Osmanlı hakimiyetinde kalır.[449] Adanın bundan sonraki kaderi Kırım Savaşı sonrası belirlenmiştir.[450] Kırım Savaşı sonrası Rusların ilerlemesini durdurmak adına İngiltere aracılık yapmış ve bunun karşılığında Kıbrıs'ın kendine devrini talep etmiştir.[451] Nihayetinde 4 Haziran 1878 tarihinde yıllık 92.986 sterlin karşılığında Ada, İngiltere'ye kiralanmıştır.[452] Birinci Dünya Savaşına dek süreç böyle işlemiş olup savaş döneminde iki ülkenin farklı ittifak gruplarına dahil olması İngiltere'ye adayı ilhak etme fırsatını vermiştir.[453] 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşması'nın imzalanmasıyla İngiltere'nin tek taraflı ilhak girişimi Türkiye

---

[445] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 117.

[446] Yücel Güçlü, **age,** 405.

[447] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 117.

[448] **age,** 118.

[449] Müge Vatansever, "Kıbrıs Konusunun Tarihsel Gelişimi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** c.12, s.0 (2010): 1490-1491.

[450] Şükrü S. Gürel, **Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika**, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 1984), 18.

[451] Uluslararası İlişkiler Ajansı, **Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri,** (İstanbul, 1992), 24.

[452] Ulvi Keser, **Kıbrıs'ta Türk- Yunan Fırtınası (1940- 1950- 1960- 1970)**, (İstanbul: Boğaziçi Yayınları,2006), 144.

[453] Şükrü S. Gürel, **age,** 65.

tarafınca kabul görmüş oldu.[454] Nihat Erim anılarında İsmet İnönü'ye Kıbrıs Meselesinin arka planını sorduğunu belirtir, İsmet İnönü'nden aldığı cevap ise adanın 1878 yılında zaten İngiltere'ye verildiği, Kıbrıs'ın geri alınmasının o zaman için tartışılamayacağı yönündedir.[455] 1925 yılına gelindiğinde İngiltere artık Kıbrıs Adasını kendi sömürgesi olarak duyurmuştur.[456]

Bir mesele olarak Kıbrıs'ta, Yunanistan'ın taraf olması adadaki Rumların Yunanistan ile birleşme; yani ENOSİS istekleri sebebiyledir.[457] Kıbrıslı Rumların 1947 yılında İngiliz Sömürgeler Bakanlığına muhtıra göndermesi ve adanın Yunanistan'a ilhakını istemesi ile devam eden süreçte yaşanacak gerginliklerin sinyali verilmiş oldu.[458] Bundan başka Yunanistan ve Kıbrıs Rum kesimi BM Anayasasının maddelerine dayanarak self-determination taleplerini dile getirmeye başladılar.[459]

Kıbrıs Meselesinin ilk ortaya atıldığı zamanlar Türk Hükümeti konuya temas etmekten kaçınmıştır ki bunun altında yatan neden uluslararası konjonktür sebebiyle Türk- Yunan ilişkisine önem verilmesiydi. Türkiye'nin suskunluğu 1950'li yılların başından itibaren bozulmaya başlayacaktır çünkü konu hakkındaki gelişmeler oldukça hızlı bir biçimde ilerlemekteydi.[460] 1954 yılında Yunanistan, Kıbrıs konusunu BM'ye taşıdı ancak söz konusu istekleri BM tarafından reddedildi.[461] Bundan sonraki süreç Albay Grivas önderliğindeki EOKA'nın kurulmasıyla kanlı eylemler halini aldı.[462]

İngiltere konunun gelişimi üzerine, Yunanistan'ın kendisine karşı başlatacağı karalama kampanyasından endişe ederek Türkiye'nin meselede taraf olmasından

---

[454] Murat Sarıca, Erdoğan Teziç, Özer Eskiyurt, **Kıbrıs Sorunu,** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1975), 4.

[455] Nihat Erim, **Bildiğim Gördüğüm Ölçülerde Kıbrıs**, (Ankara: Ajans- Türk Matbaacılık Sanayii, 1975), 2.

[456] Fahir Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi 1954- 1959: Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları**, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1963), 5.

[457] Müge Vatansever, **age,** 1497.

[458] Fahir Armaoğlu, **age**, 7.

[459] Nihat Erim, **age,** 4.

[460] Hüseyin Agun, **Demokrat Parti İktidarının Kıbrıs Politikası 1950- 1960,** (Ankara: Demokratlar Kulübü Yayınları, 1997), 5.

[461] "Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı", Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr [03.04.2022].

[462] Anıl Çeçen, **Kıbrıs Çıkmazı**, 2.bs. (Ankara: Fark Yayınları,2008), 45.

yanaydı.[463] Esasında Kıbrıs'tan çıkmak istemeyen İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında hakem rolü oynamayı hedefledi.[464] 1955 yılında Lancaster House'da İngiltere'nin girişimiyle üçlü bir konferans toplandı.[465] Konferansta İngiltere, kesin bir dille bölgedeki stratejisi açısından Kıbrıs'tan çekilemeyeceğini ifade ederken Yunanistan adanın kendisine devri halinde İngiltere'nin askeri üslerden faydalanabileceğini ifade etti.[466] Türkiye adına Londra'da bulunan Fatih Rüştü Zorlu ise Türk tezini tarihsel hakimiyete ve adanın Türkiye'ye yakınlığına dayandırarak ifade etti.[467] Konferansın çıkmaza girmesinin yanı sıra dağılmasına neden olan hadise İstanbul'da yaşanan 6/7 Eylül olayları olmuştur.[468] Bu hadise Selanik'te Atatürk'ün evinin bombalanması sonucu öfkelenen Türk halkının İstanbul'daki Rumların dükkanlarını tahrip ederek karşılık vermesi sebebiyle zuhur etmiştir.[469] Hemen sıkı yönetim ilan ederek müdahalede bulunan Türk Hükümeti olayların sorumlusunun komünist gruplar olduğunu ilan etmiştir.[470]

Bundan sonra Kıbrıs'ta yaşanan önemli gelişmelerden biri Mareşal Sir John Harding'in valiliğe atanması ve adada sıkıyönetim ilan edilmesi oldu.[471] Kıbrıs politikasındaki bu sert değişim EOKA'nın kanlı faaliyetlerini artırması sebebiyleydi.[472] Gidişatı değiştirmek adına Mareşal Harding, Makarios'la bir görüşme gerçekleştirdi ancak Makarios İngiltere ile anlaşmaktan uzaktı. İngiliz yönetimi uzlaşmaz tavrı sonrası Makarios'u Seyşel adalarına sürgün etme kararı aldı.[473] Bu karar çözüme giden yolu daha da uzattı. EOKA şiddet eylemlerine hız kattı ve örgütle iletişim kurmak isteyen İngilizleri, Makarios gelinceye dek yanıtsız bırakacağını

---

[463] Nihat Erim, **age**, 8.

[464] **age,** 8.

[465] Fahir Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi,** 97.

[466] Melek Fırat, "1945-1960 Yunanistan'la İlişkiler", Baskın Oran (ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Belgeler, Yorumlar, cilt I, 6. baskı İstnabul İletişim Yayınları, 2002, s.600.

[467] Hüseyin Agun, **age**, 27.

[468] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat**, 64.

[469] Hüseyin Agun, **age**, 29.

[470] Anıl Çeçen, **age**, 47.

[471] Nihat Erim, **age**, 11.

[472] Melek Fırat, **age**, 603.

[473] Mihrişah Safa, "Makarious'un Sürgünü Önceden Planlanmış", **Star Gazetesi,** 22 Nisan 2012, 1.

açıkladı. Bu arada Türk tarafı EOKA'ya karşı kendi yeraltı örgütünün "Volkan" adıyla kurulduğunu açıkladı.[474]

1956 yılındaki Süveyş Harekatının başarısızlığı İngiltere'nin de bölgeye bakış açısını değiştirmiş oldu. İngiliz görüşüne göre bundan sonra adada yalnızca askeri üs sahibi olmak yeterliydi ve Kıbrıs'ı uluslararası bir sorun haline getirerek İngiltere bugüne kadar üstlendiği sorumluluğu üzerinden atmak istiyordu. Yunanistan'ın Kıbrıs politikasındaki değişim ise tam tersini işaret ediyordu. Yunanistan 1957 yılına dek Kıbrıs Sorununu BM'ye taşıyarak halletmek istemişti fakat gördü ki BM'de kendine taraftar bulamamıştı. Bunun üzerine Kıbrıs meselesinden Türkiye'yi dışlayarak Kıbrıs'ın İngiltere ve Yunanistan arasında bir iç sorun olduğunu dile getirmeye başladı. 1957 yılı sonunda İngiltere, art arda Foot Planı ve Macmillan Planını ortaya attı ancak bunlar çözüme ulaşmaktan uzak kaldı.[475]

Kuneralp'in anılarında doğruladığı üzere başta statüko taraftarı olan Türk hükümeti 1956 yılının son safhalarında taksim tezini kabul etmeye başladı.[476] Kuneralp'in fikrince Türkiye'nin menfaatleri dolayısıyla Kıbrıs'ı terki söz konusu olamayacağından konunun yegâne çözümü adanın taksimidir. Aynı yılda kaleme aldığı rapora göre Türk Hükümeti bu fikrin uygulanması için elindeki bütün imkanları kullanma gayretinde olacaktır.[477]

İşin kamuoyu tepkisi ayağında Kuneralp, basını aşırı sert söylemleri sebebiyle suçlar. "Kıbrıs Türktür" söylemlerini fazla bulur. Özellikle 6-7 Eylül olaylarının ertesinde dış itibarımızın iyice zedelendiğini söyler. Daha sonra Zürih/Londra Anlaşmalarına giden yolda yeniden vakarımızı takınıp, işleri rayına koyduğumuzu belirtir.[478]

4.7.2. Londra ve Zürih Anlaşmaları

Soğuk Savaş döneminde iki Batı bloğu ülkesinin Kıbrıs meselesi üzerine tartışması ABD'yi komünizmin yayılımına fırsat vermesi bakımından

---

[474] Yalçın Bayer, "Türk Mukavemet Teşkilatı", **Hürriyet Gazetesi,** 12 Şubat 2022, 1.

[475] Emrah Balıkçıoğlu, "Kıbrıs Müzakerelerinde 'Taksim Tartışmaları' (1956- 1959)", **Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi,** c.1, s.2 (2016): 53.

[476] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat**, 64.

[477] Zeki Kuneralp, **Arz Ederim,** 13.

[478] **age,** 77.

endişelendiriyordu. BM'de yapılan görüşmeler sonucu NATO'nun güneydoğu kanadının bir parçası olan Türkiye ve Yunanistan enosis ve taksim tezlerini bir kenara bırakıp müzakereye giden yolu kabul etmiş oluyorlardı.[479] Kuneralp, Türk- Yunan ilişkilerindeki iyi seyrin devam etmesinden sağlanacak yararı gördüğünü, iki NATO ülkesinin çatışmasının üzücü olduğunu belirtir.[480] Taksim tezinin rafa kaldırılmasında ise Yunan tarafının artık Kıbrıs Meselesinde Türkiye'yi de bir taraf olarak kabul etmesine bağlı bir yumuşamaya bağlar.[481] Kuneralp, NATO'nun Paris'teki toplantısı sırasında meselenin hal'i için uzun bir mesai harcamıştı ve çoğu kimse gibi anlaşmaya varmanın faydasına inanıyordu.[482]

Nitekim kısmi yumuşamanın ardından taraflar Zürih'te bir araya gelerek 11 Şubat 1959 tarihli bir bildiri yayınladılar.[483] Bildiri metninin hazırlanmasında Zeki Kuneralp ve Yunan mevkidaşı Bitsios büyük emek sarf etmişlerdi.[484] Ancak şu da vardı ki ancak İngiltere'nin de taraf olduğu bir anlaşma uluslararası geçerlik kazanabilirdi ve bu yüzden Londra'da devam edecek görüşmelere Zeki Kuneralp'in de dahil olduğu dışişleri mensupları katılım sağladı.[485]

Londra'ya bahsi geçen üç devlet mensuplarının yanı sıra Kıbrıs Rum Kesimi ve Türk Kesimi temsilcileri de dahil edildi.[486] Böylece Zürih'te temeli atılan anlaşma Londra Konferansı'nca da kabul edilmiş oldu.[487] Burada yalnızca Makarios'un tereddüt ederek, anlaşmanın nihayete varmasında sorun çıkardığını görüyoruz ki Kuneralp, Makarios'un ikna edilmesinde Karamanlis'in etkili olduğunu ve ortaya çıkan tek sorunu hallettiğini belirtir.[488] Kıbrıs konusundaki gelişmelerden memnun olan İngiltere, askeri üs karşılığında anlaşmaya imza atmış olup bir dizi yükümlülükten

---

[479] Müge Vatansever, **age,** 1500.

[480] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat**, 64.

[481] **age,** 81.

[482] Zeki Kuneralp, **Diplomatic Notebooks I,** 80.

[483] Hüseyin Bağcı, **age**, 120.

[484] Zeki Kuneralp, **Diplomatic Notebooks I,** 87.

[485] Hüseyin Bağcı, **age,** 120.

[486] Murat Sarıca, Erdoğan Teziç, Özer Eskiyurt, **age,** 13.

[487] Nihat Erim, **age,** 90.

[488] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 83.

kurtulmanın sevinci içerisindeydi.[489] Zürih Anlaşması metnini hazırlamada katkı sunan Kuneralp ve Bitsios bu kez anlaşmanın vetoya tabii tutulacak maddeleri üzerine çalışmışlar, muallakta olan diğer konular üzerine gece-gündüz mesai harcamışlardır.[490] Kuneralp, Selwyn Lloyd'un özellikle Türklere müteşekkir olduğunu kaydetmiştir.[491] Anlaşmanın esaslarını ise şöyle özetlemiştir: *(1) Kıbrıs müstakil bir Cumhuriyettir ne Enosis'e ne taksime cevaz vardır. (2) Kıbrıs anayasası iki cemaatin eşit ve dengeli şekilde Cumhuriyetin idaresine katılmalarını sağlamaktadır. (3) Türkiye, Yunanisten ve İngiltere durumu garanti etmektedirler, ihlali halinde müdahaleye mezundurlar.*[492]

4.7.3. 1963 Olayları

Kıbrıs'ta bağımsız bir cumhuriyetin kurulmasının ardından geçen sorunsuz süreç 1963 yılından itibaren yerini kargaşa ve kaosa bırakarak Zürih/Londra Anlaşmaları'nın ihlaline ve Kıbrıs Anayasasına ters düşen faaliyetlere sahne olmuştur.[493] İşin nihayetinde Makarios'un anayasa değişikliği teklifine dayanacak olan gelişmelerden anlaşılıyor ki Makarios, Enosis isteğinden vazgeçmeyerek Türkleri azınlık durumuna sokmak istemiştir.[494] 13 maddeden oluşan bu anayasa değişikliği talebi ilgili ülkelere iletilmiş ancak doğal olarak Türkiye tarafından reddedilmiştir.[495] Türkiye'nin iç politikada zorlu bir dönemden geçtiği günlerde yaşanan Kıbrıs bunalımına karşılık Türk Hükümetinin politikası Zürih ve Londra Anlaşmasının getirdiği statükoyu korumaktı.[496]

21 Aralık 1963 gecesi Türk otomobilinin, Rum kuvvetlerince sebepsiz yere aranması sonucu başlayan gerginlikte bir Türk vatandaşı hayatını kaybetmişti.[497]

---

[489] Melek Fırat, **age,** 610.

[490] Zeki Kuneralp, **Diplomatic Notebooks I 1958-1960 The View From Ankara,** 87.

[491] **age,,** 88.

[492] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 84.

[493] Anıl Çeçen, **Kıbrıs Çıkmazı,**52.

[494] Rauf Denktaş, **Kıbrıs Girit Olmasın.** (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004), 45.

[495] Sabahattin Egeli, **1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Nasıl Yıkıldı,** (İstanbul: Kastaş Yayınları, 1991), 33.

[496] Nihat Erim, **age**, 225.

[497] Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, **age**, 376.

Akabinde yaşananlar Türklerin can ve mal güvenliğini birçok kez tehdit etmiştir.[498] Bunun üzerine Türk jetleri Kıbrıs'tan geçerek uyarı uçuşuyla karşılık vermişlerdir.[499] Bir başka önlem, Garanti Anlaşması gereğince Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin adada bir barış gücü bulundurma kararını almış olmasıdır.[500]

Mevcut gerginlik sebebiyle Türk ve Dünya kamuoyu her an Kıbrıs'ta Türk müdahalesini bekliyordu. 4 Haziran 1964'te Türkiye ABD'ye bir nota göndererek yaşanabilecekleri gözler önüne sermeyi tercih etti. Bunun sonucunda ise "Johnson Mektubu" olarak adlandırılan ve Türk Dış Politikasında sarsıcı bir etki yaratan cevap gelmişti. ABD'ye danışılmadan böyle bir harekata kalkışması uygun görülmeyen Türkiye, NATO aracılığıyla edindiği silahları kullanmaktan da men ediliyordu.[501] Yeniden diplomatik yollarla çözüm aranacaktı.

Kıbrıs'taki buhranın had safhaya ulaştığı dönemde Zeki Kuneralp'in Bern'den Londra'ya tayini hız kazanmıştır.[502] Londra'ya geldiği ilk günlerde Kuneralp, Kıbrıs'ta taraf toplulukların katıldığı konferansta yer almış olup birtakım fikirlerini notlarında paylaşmıştır: Kuneralp'e göre kanlı olayların baş mümessili olduğu gibi, Üçüncü Londra Konferansı'nın başarıya ulaşmamasında da sorumlu Makarios idi çünkü Zürih/ Londra anlaşmasını görmezden geliyor, kendi federasyonunu kurmak istiyordu.[503] Bu hal ile anlaşmaya varmak zordu ancak BM'nin devreye girmesine ve bir arabulucu tayin etmesine karar verilebildi.[504] Kuneralp, Londra büyükelçiliği boyunca aynı yoğunlukta Kıbrıs konusuyla ilgilenmiş, temas ettiği kimselerle sık sık Kıbrıs mevzusunu tartışmıştır.[505] Kuneralp'in Kıbrıs mevzusuna dair genel bir kanaati daha vardır ki bu kanaat İngilizler'in Helen kültürüne

---

[498] 28 Aralık Kikko Jimnasyumunda 650 Türk rehin tutulmuştur, 29 Aralıkta Rumlar Baf'ta Türk mahallelerine saldırmışlardır, 30 Aralıkta Çağlayan bölgesine ateş açılmış ve bazı evler işgal edilmiştir. Nihat Erim, **age**, 215.

[499] Murat Sarıca vd, **age,** 55.

[500] Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, **age**, 377-378.

[501] Mektup daha sonraki zamanlarda kamuoyuna duyurulmuştur. "Johnson'ın Mektubu", **Hürriyet Gazetesi,** 13 Ocak 1966,1.

[502] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 101.

[503] **age,** 102.

[504] Eda Bayraktar, "Büyükelçi Hatıratlarında 1945-1974 Dönemi Türk Dış Politikası" (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2016), 111.

[505] **age,** 110.

duyduğu sempatiden kaynaklanıp, içten içe enosisi desteklemeleri fikrine dayanır.[506] Yine Kuneralp'in kanaatince Kıbrıs'la ilgili meseleler bir zaman sonra rutin halini alır: Kıbrıs'lı Türkler Rumlar tarafınca saldırıya uğrar, Türkiye tepki gösterir, İngiltere ve BM müdahil olur ancak işler kısa süreli düzelir ve ardından yeniden raydan çıkar...[507] Bu durum 10 yıl boyunca benzer istikamette ilerlemiştir.[508]

4.7.4. Zeki Kuneralp'in Meseleye Yaklaşımı (1966-1969)

1966 yılının ilk aylarında Zeki Kuneralp, Londra'dan dönerek Ankara'da Genel Sekreterlik görevine başladı. 1967 yılında adayı üç kez ziyaret eden Kuneralp, izlenimlerini notlarında paylaşmıştır.[509] İlk gezisi Mart 1967'de, bozulan barışın ertesinde, Türk cemaatine moral vermek amacı ile olmuştur.[510] Gezi öncesinde basına yaptığı açıklamalarda Kuneralp, NATO üssüne karşılık Kıbrıs'ta bir tavizde bulunmayacaklarını ve ENOSİS'e rıza göstermeyeceklerini vurgulamıştır.[511] Adaya indikten sonra yeniden basın ile kısa bir mütalaa yapan Kuneralp, hemen ardından Cumhurbaşkanı muavini Dr. Küçük ile görüşmüştür. Küçük, kendisine cemaat liderliğindeki ikilikten duyduğu üzüntüyü belirtir. Kuneralp ise teskin edici sözlerle mukabele eder. Günün sonunda Kuneralp, Dr. Küçük tarafından kendisi için düzenlenen kokteyle katılır. Bu kokteyl esnasında birçok kimse siyasi ve iktisadi konulardaki endişelerini Kuneralp'e bildirir.[512]

Kıbrıs'ın muhtelif bölgelerini gezen Kuneralp, sıcak bir şekilde karşılanır ve edindiği kanaatleri şöyle aktarır: Cemaatin yaşadığı bölgelerde durum farklılık göstermektedir. Kimi bölgelerde sosyal hayat sekteye uğramazken kimi bölgelerde müşkül durum barizdir. Her bölgenin bel kemiğini oluşturan mücahitler, halka ayrı bir güç vermektedir.[513] Kıbrıs'tan gelen talepler ise daha çok silah yardımı yapılması ve ticaret

---

[506] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 103.

[507] **age,** 103.

[508] Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, **age,** 376.

[509] Eda Bayraktar, **age,** 122.

[510] "Zeki Kuneralp Kahire'ye Gitti", **Cumhuriyet Gazetesi,** 2 Mart 1967, 1.

[511] "Makarios İdaresi, Kuneralp'i Gayet Nazik Karşıladı", **Cumhuriyet Gazetesi,** 8 Mart 1967, 7.

[512] Zeki Kuneralp, **Arz Ederim,** 31.

[513] **age,** 35.

yollarının açılması yönündedir.[514] Bütün bunlara ek olarak Kıbrıslı Türkler, Rum tarafının başından beri Enosis'i istediğini ve gayelerinin her zaman sabit olduğunu, Türk tarafının ise zikzaklı bir politika izlediğini belirtmiştir. Kuneralp ise cevap olarak, Rumların Enosis'ten her zamankinden daha uzak olduğunu söylemiş, Türk hükümetininse her zaman Kıbrıslı Türklerin bağımsızlığını istediğini ancak zaman zaman bu gayeye ulaşmak için farklı yollar denendiğini belirtmiştir.[515]

Kuneralp'in Kıbrıs'a ikinci gezisi Prof. Dr. Suat Bilge ile Temmuz 1967'de gerçekleşmiştir. Kuneralp'in ifadesi ile *"ziyaretin görünürdeki amacı Dr. Küçük'ün kızının düğünü idi. Gerçek amaç, cemaatmizin yönetiminde peyda olan ikiliğin düzeltilmesi idi."*[516] Kuneralp Kıbrıslı Türklere yalnız olmadıklarını belirtmiş ardından cemaat liderliğindeki ikiliği gidermek için tarihi anekdotları kullanarak birlik mesajını vermiştir.[517] Ankara'ya döndükten sonra İngiltere büyükelçisi Sir Roger Allen Zeki Kuneralp ile birçok kez Kıbrıs konusunda fikir teatisinde bulunmuştur.[518] Sir Roger Allen'ın Yunanistan'daki iç karışıkları baz alarak hareket ettiğini gözlemlemek mümkündür.[519]

Kuneralp'in Kıbrıs'a bir diğer gezisi Aralık 1967 tarihinde Kıbrıs'taki son buhranlara mukabil gerçekleşmiştir. Kuneralp, beklenenin aksine cemaatin moral açısından zinde olduğunu belirtir. Kuneralp'in buradaki önemli faaliyetlerinden biri Prof. Dr. Suat Bilge ile birlikte yeni organizasyonu Dr. Küçük ve arkadaşlarına bilgi vermek olmuştur. Durum hakkında bilgi almak isteyen Rum gazetecilere Kuneralp, yalnızca anayasa çerçevesinde değişikliklere gidileceğini, taksim yönünde bir adım atılmayacağını bildirmiştir.[520] Ancak 4 gün süren gezi sonrası Kıbrıs Rum yönetimi, Kuneralp'i istenmeyen adam- persona non grata ilan etmiştir. Rum tarafınca verilen notaya göre Kuneralp, ayrılıkçı, tahrik edici birtakım demeçler vermiştir. Gezi sonrası

---

[514] **age,** 35.

[515] **age,** 36.

[516] **age,** 40.

[517] Eda Bayraktar, **age,** 115.

[518] Zeki Kuneralp, **Diplomatic Notebooks IV**, 35-37.

[519] **age**, 35-36.

[520] Zeki Kuneralp, **Arz Ederim,** 54.

yeniden Türk kamuoyuna açıklamada bulunan Kuneralp, Türk hükümetinin bu asılsız iddialara gerekli cevabı vereceğini belirtmiştir.[521]

21 Nisan 1967'de Yunanistan'da gerçekleşen askeri darbe sonrasında yeni yönetim Kıbrıs meselesini barışçıl yollarla çözme isteğini vurgulamıştır.[522] Ardından Yunan tarafından gelen teklifle Keşan- Dedeağaç'ta 9-10 Eylül 1968 tarihlerinde mesele görüşülmüştür. Görüşmelerde Süleyman Demirel'le İlter Türkmen ve Zeki Kuneralp eşlik etmiştir.[523] Görüşmenin başından itibaren anlaşılmıştır ki Yunanistan Enosis isteğinden vazgeçmemiş üstelik bunun Türkiye tarafından kabulünü beklemiştir.[524] Demirel ise alternatif çözüm yollarının bulunabileceğini belirtmiştir.[525]

Çözüm yolu bulunamayınca Kıbrıslı Rumlar Yunan kuvvetlerinin desteği ile yeniden zorbalığa başvurmuşlardır. Türklerin can ve mal kaybı fazlaca olmuştur ancak çatışmaların ardından Kıbrıs'ta bulunan Kuneralp, cemaatin moralinin yüksek olduğunu belirterek olumlu bir hava gözlemlemiştir.[526] Olayların seyri her zamanki gibi ağır bir krizden sonra yumuşamaya doğru gider...[527]

Kuneralp, 1967 yılının son aylarında Kıbrıs konusu üzerine genel kanılarını paylaşmıştır. Öncelikle Kıbrıs'ta savaş istemediğimizi, amacımızın yalnızca adadaki cemaatin güvenliğini sağlamak olduğunu vurgulamıştır. Ancak adadaki Yunan kuvvetlerinin saldırı unsuru oluşturduğunu ve adadaki uluslararası güçlerin bu saldırıları durdurmaya muvaffak olamadığını belirtmiştir. Bu sebeple Kuneralp, Türk hükümetinin Yunan kuvvetlerini adadan uzaklaştırmak amacıyla teşebbüslerde bulunduğunu doğrulamıştır.[528] Kıbrıs konusunda, Grivas'ın geri çekilmesini ve yerine Pipilenis'in tayinini başarı olarak zikreder.[529] Bütün bu süreçte Türkiye'nin politikalarının çoğunluk takdir ve beğeni kazandığını, dış itibarının zedelenmediğini

---

[521] "Kuneralp 'İstanmeyen Adam' İlan Edildi', **Milliyet Gazetesi,** 31 Aralık 1967, 1. Bknz. 13.

[522] Umut Arık, "Kıbrıs Krizi", **LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi,** c.2, s.1 (2011): 11.

[523] Zeki Kuneralp, **The Keşan- Alexandroupolis Talks,** 269.

[524] **age,** 277-278.

[525] **age,** 279.

[526] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat**, 112.

[527] **age**, 112.

[528] Zeki Kuneralp, **Arz Ederim,** 51.

[529] **age,** 50.

ekler.[530] Ancak yer yer Kıbrıs meselesinin ikili münasebetlerde iğreti bir rol oynadığını inkâr edemez.[531] Zeki Kuneralp'in Kıbrıs konusuna dahiline kuşbakışı olarak bakan Kemal Girgin onu *"Kıbrıs Konusunun Beyni"* olarak zikreder.[532]

4.8. Yeniden Londra Büyükelçiliği (1969- 1972)

Ankara'daki genel sekreterlik döneminin üç yıl kadar sürmesinin ardından Kuneralp, Kraliçe'ye itimatnamesini sunarak[533] yeniden Londra'daki büyükelçilik görevinin başına geldi.[534] 1969 ve 1972 yıllarını kapsayan Londra büyükelçiliği döneminde Kuneralp, İngiltere'nin başlıca mevzuunun AET'ye katılıp katılmamak tartışması olduğunu söyler.[535] Burada Commonwealth politik bir unsur olarak göze çarpar.[536] İngiltere nezdinde Commonwealth'ın daha önemli olması gerektiği görüşü kadar, Fransa'nın İngiltere'nin AET'e üyeliğine karşı çıkması da mevzuda bir zorluk teşkil ediyordu.[537] Ancak nihayetinde İngiltere'de iktidarın değişip muhafazakarların işbaşına gelmesiyle ve İngiltere'nin üyeliğine diğer ülkelerin yumuşamasıyla AET'ye üyelik gerçekleşir.[538]

Türkiye- İngiltere ilişkileri açısından bir mesele vardır ki çözümü gerek Türkiye'yi gerekse İngiltere'yi yormuştur. İngilizler THY'nin de dahil olduğu bazı havayolu şirketlerini asıl havalimanı olan Heathrow'dan, Londra'ya daha uzak bir bölgede olan Gatwick'e aktarmak istemişlerdir.[539] Türkiye'nin şiddetli itirazları hasebiyle Zeki Kuneralp, İngiliz yetkililere açıklamalarda bulunmuş, Dışişleri ve Milletler Topluluğu Dairesi Havacılık, Denizcilik ve Telekomünikasyon Dairesi ile görüşmüş, kendi tabiri ile *çalınmadık kapı bırakmayarak* kararın gözden geçirilmesi

---

[530] **age,** 45.

[531] **age,** 69.

[532] Kemal Girgin, **Dünyanın Dört Bucağı: Bir Diplomatın Anıları,** 36.

[533] Bknz. Ek 14.

[534] "Kuneralp Londra Büyükelçisi Oldu", **Milliyet Gazetesi,** 21 Haziran 1969, 5.

[535] Zeki Kuneralp, **Sadece diplomat,** 119.

[536] **age,** 119.

[537] Didem Saygın, Mehlika Özlem Ultan. "Ekonomi ve Siyaset Bağlamında İngiltere Avrupa Birliği İlişkileri: Tarihsel Bir Analiz". **Güvenlik Stratejileri Dergisi.** c.12, s.23 (2016): 74-75.

[538] Desmond Dinan, **Avrupa Birliği Ansiklopedisi,** çev. Hale Akay. (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005), 259.

[539] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 120.

talebinde bulunmuştur.[540] Nihayetinde İngilizler çetin bir direnişin ardından kararlarını geri çekmiş ve THY uçaklarının Heathrow'a iniş yapmalarını kabul etmişlerdir.[541] Kuneralp, bu kararda kendi siyasetinden çok THY'nin benzer mukabelede bulunma tehdidinin tesir ettiğini söyler.[542]

1970'li yılların başında Türkiye ve İngiltere arasında dostluk rüzgarları estiği söylenebilir. İngiltere Gediz Depremi sonrası ülkemize destek olmuş, Boğaziçi Köprüsünün yapımı için yatırımda bulunmuş ve bundan başka Mayıs 1970'te İngiltere Dışişleri Bakanı Türkiye'ye gelmiştir.[543] Bu dostluk havasının zirvesini İngiliz kraliyet ailesinin Türkiye'yi ziyaretinde görebiliriz. Ankara, İzmir, Çanakkale ve İstanbul ziyaretlerinde aile, büyük bir sevinç ve coşkuyla karşılanmıştır.[544] Kuneralp, gezi süresince Kraliyet ailesine eşlik etmiştir.[545]

Kraliyet ailesinin ziyaretinin ardından dostluk ilişkilerini zedeleyen Timothy Davey meselesi patlak verdi. Bu 14 yaşında, annesi ve kardeşleriyle birlikte dünyayı köşe bucak dolaşan bir çocuğun adıdır.[546] Timothy, İstanbul'da esrar satmak üzereyken yakalanır ve mahkeme kararıyla 6 yıl hapse mahkûm edilir.[547] Karar, İngiltere tarafından aşırı bulunur ve iki ülkenin basınındaki yankılar sebebiyle olaylar oldukça kızışarak büyük bir tartışma halini alır. Türkiye aldığı karara saygısızlık edildiğini düşündüğünden, İngiltere ise kararı fazla katı bulduğundan kızgındır.[548] Douglas-Home[549], bu mevzu üzerine Zeki Kuneralp'i mevkinde ziyaret eder, Kuneralp

---

[540] Yücel Güçlü, **age,** 422.

[541] Beyza Aslanbaş, Çağla Ergül, Hüseyin Ziya İmamoğlu, İrem Ural, "Bir Cumhuriyet Diplomatının Hikayesi: Bilinmeyen Yönleri ile Zeki Kuneralp", (Proje Ödevi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, 2017), 13.

[542] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 120-121.

[543] Behçet Kemal Yeşilbursa, Miraçhan Yılmaz, "İngiliz Yıllık Raporlarına Göre Türkiye'deki Ekonomik Gelişmeler (1970- 1980), **Türkiyat Mecmuası,** c.29, s.169 (2019):173-182.

[544] "Elizabeth II Geldi", **Milliyet Gazetesi,** 19 Ekim 1971, 9.

[545] Yücel Güçlü, **age,** 439.

[546] "Ana Esrar Getirdi Çocuğu Polise Satış Yaparken Tutuldu", **Milliyet Gazetesi,** 25 Eylül 1971, 9.

[547] Ceila Madson, "Turks Jail Boy Of 14 For 6 Years", **The Sun,** 02 Mart 1972, 1.

[548] T.C. Dışişleri Bakanlığı, **Dışişleri Bakanlığı Belleteni** (Ankara, 1972), 2.

[549] Alec Douglas- Home 2 Temmuz 1903'te Londra'da, aristokrat bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Önce Eton Koleji'ni daha sonra Oxford Üniversitesi'nin tarih bölümünü bitirdi. Babası vefat ettiğinde yedi kardeşin en büyüğü olarak 14. Lord ünvanını aldı. Siyasete ilk adımını 1931'de

İngiltere'nin endişesini anlayışla karşıladığını söyleyerek olayın tesirini yumuşatmaya çalışır.[550]

Daha sonra Timothy'nin annesi, olaya müdahil olmuş ve basına konuşmaya başlamıştır.[551] Annenin tartışmaya katılmasının tamamen rant amaçlı olduğu ortaya çıkınca taraflar birbirlerine karşı hoşgörülü bir tavır takınabilmişlerdir.[552] Bir zaman sonra, genel af çıkacak ve Timothy özgürlüğüne kavuşmuş olacaktır.[553]

1972 yılının Nisan ayında, ilk lalenin Türkiye aracılığı ile İngiltere'ye getirilişinin yıldönümünde gerçekleşen törene, Zeki Kuneralp eşi Necla Kuneralp ile katılmıştır.[554] Törenin içeriğine süslenmiş lale tarlalarından başka Türk- İngiliz dostluğu ve Türkiye ile Türk imajından bahsedilen konuşmalar da dahil edilmiştir.[555] Kuneralp, bu samimi etkinlikte, lale tarlalarını gezerken çekilmiş bir fotoğrafının "Times" gazetesinde yayımlandığını belirtir.[556]

Bu ve benzeri gelişmelerde de görüleceği üzere Necla Kuneralp, birçok konuda eşine destek olmayı kendine görev bilmiş, elçilik için düzenlenen birçok etkinliğe ev sahipliği yaparak hazırlanmıştır.[557] Bunun yanında Necla Kuneralp İngiltere'de birçok sosyal etkinliğe katılmış ve kendisine basından röportaj teklifleri geldiğinde kabul etmiştir.[558] Selim Kuneralp, annesinin etrafındakilere, olaylara olumlu tarafından bakma yetisini aşıladığını belirtir.[559] Bu tür bir destek bir diplomatın başarısında hafife alınmayacak bir etki olsa gerektir.

İskoç Birlik Partisi aracılığıyla atmıştır. 1960'dan 1963'e kadar İngiliz dışişleri bakanı, 19 Ekim 1963'ten 16 Ekim 1964'e kadar başbakan ve hükümetinin düşmesinden sonra Avam Kamarası'nda muhafazakâr muhalefet sözcüsü olmuştur. 1970-1974 yılları arasında ikinci kez dışişleri bakanlığı yapmıştır. 1974'den sonra etkin siyaseti bırakmış, Lordlar Kamarasında yer alarak buradaki görevine uzun yıllar devam etmiştir.1976'da Otobiyografisi "The Way the Wind Blows'u" yayınlamıştır. 1992 yılında 95 yaşında iken hayata gözlerini yummuştur. (Douglas- Home'un ayrıntılı biyografisi için bkn. D. Richard Thorpe, **Alec Douglas- Home**, Londra: Politico's Publishing Ltd, 1996). Ayrıca bknz. Ek 15.

[550] "Teen Drug Pusher Sentenced", **The Billing Gazette**, 2 Mart 1972, 2.

[551] "Oğluma Verilen 10 Bin Dolar Cezayı Ödeyemem", **Milliyet Gazetesi,** 18 Mart1972, 3.

[552] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 122.

[553] Beyza Aslanbaş, Çağla Ergül, Hüseyin Ziya İmamoğlu, İrem Ural, **age**, 14.

[554] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 124.

[555] **age,** 124.

[556] **age,** 124.

[557] Bknz. Ek 16.

[558] Yücel Güçlü, **age,** 457.

[559] Selim Kuneralp, Rabia Karaçal, Zoom, 09 Şubat 2021.

Londra büyükelçiliği yıllarında Zeki Kuneralp, Türk tarihi açısından oldukça saygın ama zorlu bir işe daha girişmişti: Londra sefirimiz Mustafa Reşit Paşa'nın oturduğu konuta mavi plaka taktırmak… Tarihte yer edinmiş kişilerin oturduğu binaya bir sembol olarak asılan bu plakaların İngiltere tarafından arz-ı kabulü oldukça zor ve prosedürlerle dolu bir işti. Kuneralp, Mustafa Reşit Paşa adına mavi plaka alabilmek için Londra'daki tanıdık ve ahbapları devreye soktuğunu ve paşanın tarihi rolünü anlatan vesikaları İngiltere'ye sunduğunu anlatır.[560] Aradan geçen üç yılın neticesinde Mustafa Reşit Paşa'nın konutuna mavi plaka takılması uygun görülür [561] ve Toynbee, Clauson, B.Lewis, G. Lewis gibi tarihçilerin katılımıyla gerçekleşen törende plaka takdim edilir.[562]

Yukarıda zikri geçtiği gibi Türk tarihi ile ilgili çalışmalar yapan pek çok kıymetli tarihçi vardır ancak Kuneralp, kendisine en çok tesir eden tarihçilerden birinin Toynbee olduğunu söyler.[563] Toynbee gençken İngiliz-Yunan kurumunun maddi destek sağladığı Londra Üniversitesinde profesör olarak görev yapmaktaydı. Bu kurum çatısı altıda iken Kurtuluş Savaşı sırasında yaşananları kaleme alması için Türkiye'ye gönderilir. Türkiye'de iken görüyor ki kıyımlardan yalnız Türkler değil Yunanlılar da pay sahibidir. Bu görüşlerini dile getirdiği yazısı, üniversite tarafından hoş karşılanmıyor ve Toynbee görevinden ayrılıp başka bir işe giriyor.[564] Toynbee'nin yanı sıra Türkler hakkında gerçekleri yazmış bulunan bir diğer şahsiyet Phil Price'dır ve yine Kuneralp ile Londra'da dostluk kurmuşlardır. Phil Price, Encyclopedia Britanica'da yayımlanmak üzere "Türkiye Tarihi" maddesini neşretmiş ancak Amerika'daki Ermeni örgütü, 1915'te yaşananlar hasebiyle Ermenilerin de sorumlu tutulmasına itiraz ettiğini duyurmuştur.[565] Bu bakımdan Kuneralp, Türklük müdafi olmak kolay değildir, yorumunda bulunur.[566]

---

[560] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 124.

[561] Emre Aracı, "Londra'daki Osmanlı Büyükelçiliğinden Kayıp Hatıralar", **Andante Dergisi,** c.?, s.107 (2015): 61.

[562] Isis Press, **Zeki Kuneralp 1914- 1998 A Tribute by Friends and Family**, (İstanbul, 1998), 12.

[563] David Barchard, "Zeki Kuneralp", **The Indepent,** 12 Ağustos 1998, 30.

[564] "İstanbul'a Büyük Bir Türk Dostu Geliyor", **Vatan Gazetesi,** 29 Mart 1923, 1.

[565] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 125.

[566] **age,** 126.

1972 yılının sonunda Kuneralp, her ne kadar Londra'daki sefaretinden oldukça memnun olsa da Madrid'de büyükelçilik yapmak üzere İngiltere'den ayrıldı.[567] Kendisinden yaklaşık yirmi yıl sonra Londra'da büyükelçilik yapan Özdem Sanberk, Zeki Kuneralp'in yıllar sonra dahi Londra'da hatırlandığını belirtir[568] ve Kuneralp için *"Tabi ki insanlar Zeki Kuneralp 'eski tarz bir diplomattı' diyecekler ancak onun gibisine bir daha rastlayamayız"* demiştir.[569]

4.9. Memuriyette Son Dönem: Madrid Büyükelçiliği ve ASALA Terörü

Zeki Kuneralp'in 1972 sonlarında Madrid'e atanması Türkiye- İspanya ilişkilerini geliştirmeye yönelik önemli bir adım olarak yorumlandı.[570] Kuneralp, 16 Kasım tarihinde El Pardo Sarayında General Franco'ya[571] güven mektubunu sunarak bir dizi protokolden geçmiş oluyordu.[572] Franco ile Kuneralp arasında tercüman olarak Dışişleri Bakanı Lopez-Bravo de Castro bulunuyordu. Franco, Kuneralp'e önce Cumhurbaşkanı Sunay'ın sıhhatini sormuş, sonrasında Türk Dış Politikasının istikametine dair bilgi edinmiştir. Ardından Kuneralp sırasıyla, İspanya'da edindiği olumlu izlenimlerden ve Franco gibi tarihi bir şahsiyetle tanışmaktan duyduğu

---

[567] Yücel Güçlü, **age,** 461.

[568] Bknz. Ek 17.

[569] Isis Press, **Zeki Kuneralp 1914- 1998 A Tribute by Friends and Family**, (İstanbul, 1998), 6.

[570] "Nuri Eren, Pekin'e Büyükelçi Oldu", **Cumhuriyet Gazetesi,** 23 Ağustos 1972, 1.

[571] Francisco Franco, 1892'de Galiçya'nın küçük bir liman şehri olan El Ferrol'de doğdu. Toledo Piyade Akademisine denizci olmak ümidiyle girmişti. Bu okulu üç yıl sonra bitirmesine rağmen deniz akademisine kabul alamadı. Acedemia Militar de Infenteria Toledo'ya girerek askeri piyade eğitimini tercih etmek zorunda kaldı. Burada politikaya ilgi duydu. 1910'da eğitimini tamamladıktan sonra askerlik hayatına adım attı. 1926 yılında üstün bir başarı göstererek tuğgeneralliğe yükseltildi. Franco, bütün ülkenin kaderini değiştiren kararını Temmuz 1936'da ilan ederek askeri ayaklanma başlattı. Bundan sonraki 4 yıl İspanya, iç savaşa sürüklendi. Bu dönemde Franco'nun elde ettiği başarılar, kendisini sağ- milliyetçi kesim arasında popülerleştirdi. 1942'de Ley Constituvia de las Cortes adıyla bir meclis kurdu ancak bütün kararları yalnızca kendisi aldı. Franco'nun başında bulunduğu devlet, süreç içerisinde diğer memleketlerce de tanındı. Yönetimi sırasınca Franco, karşıtlarına karşı acımasız bir politika izledi ve ülkesini uluslararası sahnenin arka planına attı. Bu durum 1950 yılından itibaren değişmeye başladı. 1960'lı yıllarda var olan ekonomik sıkıntıların azaldığı ve kalkınmanın hızlandığı görüldü. 1970'li yıllarda İspanya, Avrupa'nın sayılı ülkelerinden biri haline gelmesine rağmen Franco karşıtlığı mevcuttu. 70'li yılların ilk yarısında Franco'nun sağlığı kötüleşti. Bir dönem hastanede yatsa da devlet işlerinden uzaklaşmayı istemeyip saraydaki odasını sağlık hizmetleri için kullanmayı tercih etmiştir. Fakat sağlığının yeniden kötüleştiği görülünce hastaneye geri dönmüştür. Mide, böbrek ve parkinson rahatsızlığı bulunan Franco'nun ölümü 20 Kasım 1975 yılında gerçekleşmiştir. (Merve Aydın, "Türk Basınında Franco ve İspanya İç Savaşı" (Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2020).

[572] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 129.

mutluluktan bahsederken, iki ülke arasındaki ilişkilerin iyi seyretmesi için elinden gelenin en iyisini yapacağını da ekler.[573]

Kuneralp ailesi, İspanya'daki ilk resmi ziyaretlerini güven mektubunun sunulmasından tam on gün önce Ankara'da da görev almış olan İsviçre büyükelçisi Stenström ve eşine yapmışlardı. Stenström, Franco'nun zekasının hala çok keskin olduğunu ve özellikle Lopez-Bravo'nun etkisiyle İngiltere ile İspanya arasındaki Cebelitarık sorunun tartışmaya açıldığı izlenimi edindiğini söylemişti.[574] Bundan birkaç gün sonra 9 Kasım tarihli notunda ise Kuneralp, Ankara ziyaretinden dönen Lopez-Bravo'yu havalimanında karşıladığını belirtir. Kuneralp, Lopez-Bravo'yla görüşmelerden çok memnun olduğunu ve daha yakın ikili ilişkilerde bulunmayı istediğini yazar.[575] 4 gün sonrasında Lopez Bravo'ya kimlik bilgilerini teslim eden Kuneralp, bakan ile daha samimi bir konuşma gerçekleştirir: İspanyol şehirlerinden, İspanyolca öğreniminden ve ailesel bazı meselelerden bahis açarlar.[576]

25 Eylül 1973 tarihinde Kuneralp'in siyaset dışı bir konuğu vardır; Mustafa Reşit Paşa'nın büyük büyük torunu Ziya Müftizade ile Madrid'de görüşürler. Ziya Müftizade'nin büyük teyzesi Zeki Kuneralp'in annesi Sabiha Hanım ile tanışmaktadır. Avukatlar Kongresi için Madrid'de bulunan Ziya Bey ile dolu dolu bir gün geçiren Kuneralp, kendisinin çok konuşkan olduğunu ayrıca belirtir.[577]

Zeki Kuneralp, Madrid büyükelçisi olarak atandığında General Franco bedenen değil ama zihnen zinde idi ancak 80 yaşını geçtiğinde sağlık sorunları baş göstermeye başladı ve 1974 yılında hastaneye kaldırılarak bir süre devlet yönetiminden zorunlu olarak çekildi. Ardından taburcu edilip görevinin başına dönebildiyse de henüz bir yıl geçmeden yeniden hastalanmış, akabinde vefat etmiştir.[578] Zeki Kuneralp'in Franco ile son anısı 1 Ekim 1975 tarihinde Franco'nun tahta çıkma yıldönümü münasebeti ile gerçekleşmiştir. Bu tarihlerde İspanya'daki iç karışıklıklar ve terör olayları

---

[573] Zeki Kuneralp, **Diplomatic Notebooks VI 1972- 1979 The Madrid Years,** (İstanbul: The Isis Press, 2021): 10.

[574] **age**, 6.

[575] **age,** 6.

[576] **age,** 6.

[577] **age,** 72.

[578] Merve Aydın, "Türk Basınında Franco ve İspanya İç Savaşı" (Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2020):53.

münasebetiyle, dış devletler İspanya'ya itibar etmiyordu. 1975'teki yıl dönümüne yalnızca Zeki Kuneralp ve Papalık temsilcisi avdet etmişti. Kuneralp, Türkiye'nin bu protestoya katılmayarak mantıki hareket ettiği fikrini paylaşmaktadır.[579]

Franco'nun hastalığıyla mücadele ettiği dönemlerde kendisi ve ülkesinin geleceği hakkında birçok spekülasyon yaratılmıştır. Kuneralp, büyükelçiliği sırasında bu tür olayların bizzat içinde olmuştur.[580] Bütün distopik tahminlerin aksine Franco'nun ardından başa gelen Juan Carlos demokrasiye geçerek bir inkılap yaratmıştır.[581] Kuneralp, Franco döneminin tenkit edildiği kadar sert olmadığı, Franco döneminden miras alınan zenginlik ve refah sayesinde demokrasiye geçişin sorunsuz yaşandığı kanaatini paylaşır.[582] Ek olarak İspanyol halkının bu konudaki kültürel olgunluğuna işaret eder.[583] Özellikle görevinin son yıllarında Zeki Kuneralp, mesleğinin sağladığı imkanlar neticesinde Juan Carlos ile sık sık görüşmüştür. Bu görüşmelerde ikili arasında samimi bir atmosfer oluşmuştur.[584] Juan Carlos'un Kuneralp' ten Türkiye hakkında bilgi edinmeyi sevdiği bilinmektedir.[585]

1976 yılının sonbaharında Türkiye açısından önemli bir gündem maddesi oluşur. Cezayir, Suudi Arabistan, İran, Pakistan, Türkiye, Lübnan ve Libya'dan temsilciler eşliğinde Cezayir büyükelçiliğinde, Madrid'de bir İslam Kültür Merkezinin kurulması mevzusu tartışılır. Mevcut iki taslak bir sonraki toplantıda tartışılmak üzere bir alt komiteye havale edilir ve komitenin nihai taslağı hazırlaması kararlaştırılır. İran büyükelçiliği kurumun diğer Müslüman ülkelere karşı faaliyete geçmemesi gerektiğinin özellikle altını çizer. Merkezin uygun bir mevkide kurulması için İspanya Kralından destek alınması ve merkezin anadilinin İspanyolca olması kararlaştırılır.[586]

---

[579] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat**, 132.

[580] Bknz Diplomatic Notebooks VI 18.7.1974 S.107

26.5.1974 tarihli not. S101.

26.11.1974 s.123. Sadece Diplomat 134.

[581] "İspanya'nın Siyasi Görünümü", T.C. Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr. [5.10.2021].

[582] Andrew Mango, **Türkiye ve Türkler 1938'den Günümüze,** çev. Füsun Doruker, 2.bs (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005), 256.

[583] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat**, 134.

[584] Bknz. Ek 18.

[585] Orhan Karaveli, **Ali Kemal Belki De Bir Günah Keçisi,** 279.

[586] Zeki Kuneralp, **Diplomatic Notebooks VI 1972- 1979 The Madrid Years,** 212.

Bu arada bir süredir ASALA isimli terör örgütü Türkleri hedef alan saldırılar düzenliyordu.[587] Andrew Mango'nun bahsi geçen olaylar için Madrid'deki bir öğle yemeğinde Zeki Kuneralp'e bir önlem alınıp alınmadığını sorduğu biliniyor. Buna karşılık Kuneralp omuzlarını silkerek, Schiller'den şu alıntıyı yapıyor: *"Nasıl öleceğini bilmeyen adam, nasıl yaşayacağını bilir…"*[588] Ne yazık ki 1978 yılında sıra Madrid'e gelmişti ve Zeki Kuneralp belki de hayatının dramını burada yaşayacaktı.

Baştan sona olayın gelişim seyrini aktarmak gereklidir: Necla Hanım kız kardeşi Mecda'yı kaybetmişti.[589] Eniştesi emekli büyükelçi Beşir Balcıoğlu oldukça kederliydi. Kuneralp çifti Balcıoğlu'nun yanlarına gelmesi için ısrarcı oldular. Birlikte İspanya'yı gezmeyi, hoşça vakit geçirmeyi umuyorlardı.[590] Bu planları üç kişilikti ancak son anda ortaya çıkan bir toplantı sebebiyle Zeki Bey, aralarına katılamayacağını üzüntüyle bildirdi.[591] Emekli büyükelçi kendi tecrübelerinin neticesinde, eniştesini anlayışla karşıladı. Bunun üzerine Necla Kuneralp ve Beşir Balcıoğlu ilk durakları olan Prado Müzesine varmak üzere sabah saat 10 sularında yola çıktılar. Aradan çok zaman geçmeden dar bir sokakta yanlarına yaklaşan Mercedes marka otomobilin açtığı silah sesleri duyuldu. Beşir Balcıoğlu ve İspanyol şoför olay yerinde hayatlarını kaybettiler. Necla Kuneralp, Francisco Franco hastanesine kaldırılırken yolda can verdi.[592] Olayın ardından, bahsi geçen vahşeti Ermeni terör örgütü ASALA'nın gerçekleştirdiği açıklandı.[593]

Zeki Bey, eniştesini de eşini de o saldırıda kaybetti.[594] Bu acıyı çok zor atlattı çünkü kendini sorumlu tutuyordu. *Madrid büyükelçisi olarak hedef bendim, onlar öldü* demişti.[595] Oğlu Selim Kuneralp, New York'tan gelene dek odasından çıkmadı.

---

[587] Christopher Gunn, "The Rise And Fall Of ASALA Armenian Revolutionary Federation Terrorism", **Rewiev Of Armenian Studies,** c.?, s.31 (2015): 133.

[588] Isis Press, **Zeki Kuneralp 1914- 1998 A Tribute by Friends and Family**, (İstanbul, 1998), 19.

[589] "Acı Bir Kayıp", **Milliyet Gazetesi,** 20 Aralık 1977, 12.

[590] Orhan Karaveli, **Ali Kemal Belki De Bir Günah Keçisi**, 277.

[591] **age**, 278.

[592] Bill Cemlyn Jones, "Turkish Envoys Wife Murdered", **The Guardian**, 3 Haziran 1978, 7.

[593] "Victim", **El Paso Herald- Post**, 2 Haziran 1978, 2.

[594] "Madrid Büyükelçimizin Eşi ve Bir Yakını Suikastte Öldürüldü", **Cumhuriyet Gazetesi**, 3 Haziran 1978, 1.

[595] Orhan Karaveli, **age**, 280.

Sonraları eşinin cenazesinin ardından görevinden çekilmek istedi ancak oğlu Selim Kuneralp ona bir yıl daha görevde kalacak kadar güç verdi.[596]

Başta İspanya Kralı Juan Carlos: *"Böyle bir olayın meydana geldiği ülkenin devlet başkanı olmaktan utanç duyuyorum."* diyerek taziyelerini iletmişti. Ardından Ankara'dan Kenan Evren, Kuneralp'e ulaşıp baş sağlığı dilemiş, Türkiye Ermeniler Patriği Başpiskopos Kopisyan ise olayı kınadığını duyurmuştur.[597] Sir Anthony Ackland, Kuneralp'in cenaze sırasında nasıl ağırbaşlı bir tavır takındığını anlatır, *iki tabutun önünde cesaretle durup taziyeleri kabul ettiğini,* belirtir. Aslında Zeki Kuneralp mevzuu bahis olduğunda bu sükûnet gayet doğaldır, diye de ekler.[598] Ayrıca Kuneralp'in, Türk- Ermeni ilişkilerinin tartışılması üzerine yazdığı mektup *Economist'te* yayımlanmıştır ki bu yazı o zamanki hislerini yansıtır. Kuneralp mektubunda *diyelim ki Ermeniler haklı Türkler suçludur ancak bu o vakitler henüz doğmamış eşimin öldürülmesi için yeterli bir sebep midir*, diye sormaktadır.[599] Olayın henüz taze olması sebebiyle Kuneralp'in bu yazısında her zamankinden farklı bir üslup takındığı hissedilmektedir. Daha sonra aralık ayında Taha Toros'a gönderdiği mektupta ise şunları yazar: *Refikamı kaybettiğim vakit gösterdiğiniz cömert ilgiye şimdiye kadar teşekkür etmedim. Beni mazur görün ve bu ihmali şaşkınlığıma verin. Kaderden büyük bir darbe yedim. Bunun nasıl altından kalkacağımı bilmiyorum. Devamlı olarak zihnen meşgul olmak suretiyle belki."*[600] Kuneralp, bir süre istirahat ettikten sonra görevinin başına geri döner.[601] Bunu başarabilmesi ruhen ne kadar güçlü olduğunu kanıtlamaktadır. Emeklilik yıllarında ise olay hakkında şöyle demektedir: *"Vurulduktan sonra karımı gördüm. Necla tebessüm ediyor gibiydi. Hep öyle hatırlıyorum. Belki de kurşunun ona değdiği anda, Beşir'in hoşuna giden bir sözüne gülüyordu. Acı duymamış olabileceğini düşünürüm."*[602]

---

[596] **age,** 281.

[597] **age**, 281.

[598] Isis Press, **Zeki Kuneralp 1914- 1998 A Tribute by Friends and Family**, (İstanbul, 1998), 15.

[599] "Zeki Kuneralp'in Ermeni Katliamıyla İlgili Mektubu 'Economist'te Çıktı", **Milliyet Gazetesi,** 26 Temmuz 1978, 1. Bknz Ek 20.

[600] 19 Aralık 1978 tarihli mektup.

[601] Süleyman Şalom, "Madrid Büyükelçisi Kuneralp Göreve Döndü", **Milliyet Gazetesi,** 7 Temmuz 1978, 3.

[602] Sadun Tanju, "Son Durak İstanbul", **Milliyet Gazetesi**, 20 Ocak 1985, 8.

Kuneralp, Madrid büyükelçiliği boyunca Türkiye- İspanya ilişkilerinde herhangi bir pürüz olmadığını sık sık yineler; iki ülke komşu olmadığı gibi, azınlık meselesi de söz konusu değildir, Madrid Üniversitesine bağlı Ortadoğu Araştırmaları Kurumu ilişkileri canlı tutan naçizane vasıtadır, der.[603] İlişkilerin durağan seyri nedeniyle Kuneralp, Madrid yıllarında yalnızca bir anlaşmaya imza atmıştır.[604] Ancak nispeten ferah zamanlarını düşüncelerini yazıya aktararak değerlendirmiştir. Hatta bu belgelerden ikisini Cumhurbaşkanlığına sunmuştur.[605] İlki Endülüs Medeniyeti hakkında olup ikincisi Türkiye ve İspanya arasındaki benzerlikleri inceler.[606]

25 Mayıs 1979 yılında Türk yetkililer, Madrid'e iade-i ziyaret için gelmiş olup, Kuneralp bu ziyaret esnasında Ökçün'e[607] sunmak üzere yeniden birtakım belgeler düzenlemiştir. İlki Türkiye ve İspanya hakkındaki benzerlikleri konu alan belgenin, özetini içeren bir yazıdır. İkincisi ise İspanya'daki Türk imajını resmeden bir belgedir.[608] Bir üçüncü belge daha vardır ki bu Bakana teslim edilmemiştir. Bakanın "Öz Türkçeye ihtimam gösterilmesini" tavsiye etmesine mukabil yazılmıştır.[609] Kuneralp, kullanılan dile Bakanın dahi karışmaması gerektiği kanaatindedir ancak sonradan düşünmüştür ki genç Bakanın hevesini kırmak tatsızlık yaratabilir üstelik konunun İspanya ile alakası da yoktur.[610] Kuneralp'in dil hakkındaki bazı görüşler şu şekildedir: "*Osmanlıca bir nesir lisanıdır, zengin ve modern bir lisandır. Ona avdet gerekmektedir. Dil bir araçtır, hedef değildir. Araç olduğu için tarafsızdır, kullananın iradesine tabidir."*[611]

---

[603] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat**, 135.

[604] [Türkiye- İspanya Hava Ulaştırma Anlaşması'nı Zeki Kuneralp'in İmzalaması], 15 Temmuz 1974. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-2, 318, 54, 11. Bknz. Ek 19.

[605] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat**, 136.

[606] Bknz Ek 21.

[607] Ahmet Gündüz Ökçün, 1936 yılında Eskişehir'de dünyaya geldi. Lisansını Ankara Üniversitesi'nin Siyasal Bilgiler Fakültesinde yaptı. 1974'te aynı üniversitenin hukuk profesörü oldu. 1977-1980 yılları arasında Eskişehir milletvekilliği görevini icra etti. 21 Haziran 1977- 21 Temmuz 1977 tarihleri ile 5 Ocak 1978- 12 Kasım 1979 yılları arasında toplamda iki kez Türk Dışişleri Bakanı görevini üstlendi. 26 Kasım 1986'da kalp krizi nedeniyle vefat etti. ("Sayın Ahmet Gündüz Ökçün'ün Özgeçmişi", Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, www.mfa.gov.tr [13.05.2022]).

[608] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat**, 137.

[609] Bknz. Ek 22.

[610] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 137.

[611] **age,** 150.

Zeki Kuneralp'in İspanya'ya yerleştikten sonra İspanyolca'yı öğrendiği biliniyor. Cumhuriyetin 50. Yıldönümünde Madrid'de Türk ve İspanyol konuşmacıları birleştiren bir dizi konferans düzenlenmiş olup, Türklerin dünü ve bugünü ele alınmıştır. Konferansın kapanış konuşmasını Zeki Kuneralp takdim eder. Hemen hemen diğer konuklarınkine benzer bir tema ile konuşmasını yapan Kuneralp, sözlerini şu meşhur cümlesiyle bitirir: *"Evet, kolay değildir Türk olmak, ama olmanın imtiyazı da o nisbette büyük değil mi?"*[612]Ayrıca Kuneralp kariyerinin son yılında, Madrid Üniversitesi rektörü Prof. Dr. Martinez Montavez'den onur madalyası almıştır.[613]

[612] İlber Ortaylı, "Türklerin Büyükelçisi", **Yeni Yüzyıl Gazetesi,** 21Ağustos 1998, 19.

[613] Süleyman Şalom, "Madrid Üniversitesi, Büyükelçi Kuneralp'e Onur Madalyası Verdi", **Milliyet Gazetesi,** 22 Ocak1979, 8.

5. DİPLOMATİK KARİYERİNİN ARDINDAN ZEKİ KUNERALP

5.1. Zeki Kuneralp'in Fikri Yönü

Zeki Kuneralp'in hayatı boyunca benimsediği diplomatik ilkelerden bazılarını yetişme tarzı ile açıklamak mümkün görünmektedir. Bunlardan bir kısmı diplomat olmadan önce yaklaşık on beş yılını geçirdiği İsviçre'de biçimlenmiştir. Zeki Kuneralp, "Sade bir yaşamı benimseme ve riskten kaçınma tutumlarını" kendisine İsviçrelilerden geçen özellikler olarak tanımlar.[614] İsviçre'de birebir şahit olduğu olaylar da Zeki Kuneralp'in şuuruna işlemiş farz edilir. O zamanlar lise çağında olan Kuneralp, okula gitmek için kullandığı otobüse dönemin Cumhurbaşkanı Motta'nın da bindiğine şahit olur. Otobüste oturacak boş yer kalmadığını bir vakitte Kuneralp, kimsenin Cumhurbaşkanı Motta'ya yer vermeye yeltenmediğini gözlemler. Kendisi, Motta'ya yer vermek istediğinde ise Cumhurbaşkanının nazik bir tavırla bunu kabul etmediğini kaydeder. Motta ile aynı otobüsü paylaştığı bir diğer gün ise Kuneralp, Motta'nın devlet işlerine yoğunlaştığını varsayarak ineceği durakta gerekli sinyali vermediğine tanıklık eder. Bunun üzerine şoför kızgınlığını belli etmiş, cumhurbaşkanı ise otobüsten mahcup bir biçimde inmiştir.[615] Kuneralp bahsi geçen anılar üzerine şunları kaydetmiştir: *"Çocukluğumda şahit olduğum bu gibi sahneler şuuruma o kadar işlemiş olacak ki ömrümün kalan kısmında temas ettiğim kimselerin toplum içindeki mevkileri ne olursa olsun, kendilerine karşı aldığım tutum, bu gibi sahnelerin etkisinden kurtulamamıştır. 'Sayın' sıfatının gereksiz istimali karşısında öteden beri duyduğum tiksintilik de aynı etkenin ürünü olsa gerek."*[616]

Kuneralp, diplomatik olayları değerlendirirken bazı ilkeleri göz önünde bulundurmuştur. Bunlardan belki de en önemlisi harp hali haricinde Kuneralp'in uluslararası ilişkilerde dost ve düşman sınıflandırmasına inanmayışıdır. Zeki Kuneralp

---

[614] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 19.

[615] Orhan Karaveli, **age,** 263.

[616] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 19.

bunun yerine menfaat birliği ve menfaat ayrılığı kavramlarını savunmuştur. Benzer şekilde Kuneralp, milletlerarası sorunlarda olayların çok yönlülüğünü düşünmüştür. Taraflardan birinin diğerine karşı yüzde yüz haklı olamayacağını savunduğundan mevzuların çözümünde pek çok kez sıkıntı çekmiş, tereddütler yaşamıştır. Resmi temaslarında ayrıca iki hususa dikkat etmiştir. Bunlardan birincisi muhatabının en az kendisi kadar zekâ ve hüsnüniyet sahibi olduğunu kabul etmesidir. Ancak birebir görüşmelerinde karşısındakinin söylediklerini ihtiyatla karışladığını çünkü şahitsiz görüşmelerde muhatabın daha sonra "Hayır, bunu söylemedim, beni yanlış anladınız" diyebileceğini belirtmiştir. Zeki Kuneralp'in bir diplomat olarak soğukkanlılığı ve uzlaşmacı tavrı ön plana çıkmıştır.[617]

Diplomasi bir kenara bırakıldığında Zeki Kuneralp'in, özellikle tarih ve kültür alanındaki fikirlerinin, emeklilik yıllarında kaleme aldığı eserlerde yoğunlaştığı görülebilir. Tarih hususunda, Türk tarafındaki hâkim görüşlerle bağdaşmayan Kuneralp'in, Londra Büyükelçiliği bölümünde bahsedildiği üzere Arnold Toynbee'den etkilenmiş olması muhtemeldir.[618] Bu fikirler esasında Osmanlı İmparatorluğu'nun bazı noktalarda Bizans'tan etkilenmiş olabileceği üzerine yoğunlaşmaktadır. Örneğin Kuneralp'in kanaatince hilal simgesi Bizans'tan alınmış, daha sonra imparatorluk tarafından benimsenerek İslam dininin sembolü haline getirilmiştir. Benzer şeklide Harem ve haremağası geleneğinin de aynı kaderi paylaştığı Kuneralp tarafından savunulmuştur.[619]

Bunun haricinde ırkımızın kökenlerini Orta Asya'ya dayandırmakla birlikte Kuneralp, Türklerde Batı'ya yönelmenin bir gelenek olduğunu benimsemiştir. Ona göre Orta Asya'da biçimlenen milli karakterimiz, Anadolu'da son şeklini almış ve oradan Balkanlara nüfuz etmiştir.[620] Bu noktada Kuneralp'in Batı hakkında özümsediği görüşleri aktarmak anlamlı olacaktır. Kuneralp, içinde yaşadığımız dünyada Batı'nın galip geldiğini belirtirken memleketini ileri seviyeye taşımak isteyenlerin Batılı ilkeleri benimsemesi gerektiğine işaret eder. Türkiye'nin Batılı ilkeleri takip etmesi vesilesiyle Doğulu ülkeler arasında bir nebze itibar sahibi

---

[617] **age,** 20.

[618] Bknz. "Yeniden Londra Büyükelçiliği (1969- 1972)" bölümü.

[619] Orhan Karaveli, **age,** 272.

[620] Zeki Kuneralp, **Dağarcığın Dibi,** 9.

olduğunu savunur.[621] Esasında bu düşünceler Kuneralp'te yeni değildir, kendisi diplomatlık kariyeri boyunca benzer ilkeler doğrultusunda hareket etmiştir. Batılı bir ülke olmanın nişanesi olarak Cumhuriyet döneminde çok partili siyasal hayata geçilmesi Kuneralp'te Türkiye'nin bir demokrasi olduğu kanaatini uyandırmıştır. Sonrasında yaşanan gelişmelerin kendisini haksız çıkarttığını teslim etmekle birlikte demokrasinin oluşmasında ordunun önemini savunan tarafta olduğu yorumlanabilmektedir.[622]

Kuneralp'in eserlerinde sık sık temas ettiği bir diğer konusu ise Türk dilinin kullanımı üzerinedir. Kuneralp, dilin politik bir araç olarak kullanılmasına karşı çıkmaktadır. *"Dil konusundaki davranışımız bu bakımdan pek manidardır. Ya memlekette o anda hâkim siyasi havaya uymak, ya ideolojik tercihlerimize iltifat etmek için eski veya yeni dilden yalnız birini kullanır, öbürünü topyekûn reddederiz"* demektedir. Bu anlayışın dilimizi kısırlaştırdığı fikrinde olan Kuneralp, bir dilin yabancı kökenli kelimelere sahip olduğu miktarda zenginleştiğini savunur.[623]

5.2. Emeklilik Yılları ve Vefatı

1979 yılında Kuneralp, meslekte 40. yılını tamamlamış oluyordu.[624] Bundan böyle İstanbul- Fenerbahçe'deki evine çekilip annesi Sabiha Hanım ile yaşamaya başladı.[625] Kuneralp'in MS hastalığı sebebiyle hareket kabiliyeti bir süredir çok sınırlıydı ancak emeklilik yıllarında durum ciddileşerek kendisini tekerlekli sandalyeyle ile yaşamaya mecbur bıraktı.[626] Fiziksel aktivitelerinin aksine Kuneralp'in

---

[621] Hüseyin Sert, "Bir Raporun Hikayesi: Türkiye'nin Batı İttifakında Dışişleri Bürokrasisinin Rolü ve Bakanlık İçi Bir İtiraz Olarak 'Üçüncü Dünyacılık'" **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,** c.75, s.1 (2020): 104.

[622] Zeki Kuneralp, **Dağarcığın Dibi,** 16.

[623] Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat,** 13.

[624] Süleyman Şalom, "Madrid Büyükelçimiz Kuneralp Emekliye Ayrıldı", **Milliyet Gazetesi,** 30 Haziran 1979, 12.

[625] Orhan Karaveli, **age**, 282.

[626] David Barchard, "Zeki Kuneralp", **The Indepent,** 12 Ağustos 1998, 30.

zihni oldukça canlı ve işlekti. Sir Peter Laurance onun birçok şeyi hatırladığını ifade ederken okumayı ve yazmayı hala çok sevdiğini de ekler.[627]

Bu dönemde yerli ve yabancı birçok dostu Kuneralp'i evinde ziyaret etmiştir. Andrew Mango, onu son ziyaretinde "BBC World Service'i" dinlerken bulmuştur, ayrıca Mango makalelerinden bazılarını okuması için Kuneralp'e vermektedir. Buna karşılık Kuneralp, kendisine geri dönüşlerde bulunur.[628] David Barchard ise onu son kez gördüğünde etkileyici bir biçimde, ölümden ya da yaşlılıktan korkmayan biri olarak tanımlar.[629] Sadun Tanju ise Sabiha Hanım'ın oğlu ile ne kadar imtina ile ilgilendiğini yazarak samimi bir portre çizer.[630]

Belirtildiği üzere Kuneralp, emeklilik yıllarında çalışmaya ara vermedi. 1981 yılında *Sadece Diplomat'ı* kaleme aldı.[631] Eserin tarafsız bir dille yazıldığı kabul gördü.[632] 11 yıl sonra Geoffrey Lewis, *Just a Diplomat* başlığıyla bu eseri İngilizce 'ye kazandırdı.[633] Yazdığı diğer eserler kronolojik sırası ile şöyledir: 1983'te *İkinci Dünya Harbi'nde Türk Dış Siyaseti: Dışişleri Bakanlığının Onbir Telgrafı,* 1985'te babası Ali Kemal'in yazılarını derlediği *Ömrüm* isimli eseri, 1991'de *Dağarcığın Dibi: Yaşlılık Düşünceleri,* 1992'de *Arz ederim: Bir Büyükelçinin Bakanlık Makamına Yazıları 1955- 1979.* Bahsi geçen etütler Sinan Kuneralp'in yayınevi Isis aracılığı ile yayımlamıştır.[634]

Kuneralp'in yaşamı 26 Temmuz 1998 tarihinde 84 yaşındayken sona ermiştir. 27 Temmuz günü kılınan cenaze namazının ertesinde Zeki Kuneralp'in naaşı Feriköy Mezarlığına defnedilmiştir.[635]

---

[627] Isis Press, **Zeki Kuneralp 1914- 1998 A Tribute by Friends and Family**, (İstanbul, 1998), 17.

[628] **age,** 19.

[629] **age,** 22.

[630] Sadun Tanju, **Bazı Anılar**, (İstanbul: Yalçın Yayınları, 1998), 302.

[631] Emre Feyzi Çolakoğlu, "Türk Dış Politikası Tarihi Yazımında Anılar: Güncel Bir Değerlendirme", Uluslararası Prof. Dr. Halil İnalcık Tarih ve Tarihçilik Sempozyumu, 7 Ocak 2022, Ankara.

[632] Zeynep Göğüş, "Sadece Diplomat", **Sabah Gazetesi,** 17 Ağustos 1998, 28.

[633] Isis Press, **Zeki Kuneralp 1914- 1998 A Tribute by Friends and Family**, (İstanbul, 1998), 13.

[634] Haldun Taner, "Zeki Kuneralp'in Hatıratı Üzerine", **Milliyet Gazetesi,** 19 Nisan, 1981, 2.

[635] "Zeki Kuneralp", Taha Toros Arşivi, [17.05.2022].

6. SONUÇ

Tezimize başlarken hedefimizi, Zeki Kuneralp'i hayatı ve diplomatik yönleriyle ele almak olarak belirlemiştik. Sonuca ulaşırken üç noktanın göz ardı edilmemesi gerektiğini tespit ettik. Bunlardan birincisi Zeki Kuneralp'i layığıyla tanıyabilmek için aile hayatı ile birlikte yaşamının ilk yıllarına eğilmek gerektiğiydi. Bugün psikoloji ilminin kazandığı değer vasıtasıyla, kişilerin hayatındaki erken evrelerin, ilerideki yaşantılarına etkisini kavrayabiliyoruz. Zeki Kuneralp'in anlaşılması, bu türden bir bakış açısıyla mümkün olabilmektedir. Dünyaya geldiği 1914 yılından itibaren 8. yaşını tamamladığı zamana dek geçirdiği süreyi, yaşantısının ilk evresi olarak tanımlayabiliriz. Bu dönemde Kuneralp; dadısı, mürebbiyesi ve evlerinin özel aşçısıyla birlikte rahat bir çocukluk geçirmiştir. Babasının ölümü ile bu refah dönemi sona ermiş ve onu birçok açıdan etkileyerek hayatının seyrini değiştiren yeni bir evre başlamıştır. Başlarda, küçük yaşı sebebiyle babasının ölümünü idrak edemeyen Kuneralp'in, ileride Ali Kemal hakkındaki iddialar sebebiyle kalıcı bir sarsıntıya uğradığını söyleyebiliriz. Bu noktada annesi oldukça etkili olmuş ve Kuneralp'in yetişmesinde büyük fedakarlıklar üstlenerek güçlü bir portre çizmiştir. Ali Kemal'in ölümünden sonra makul gerekçelerle yurtdışına gitmeyi tercih eden Sabiha Hanım, önce kız kardeşlerinin yanına Almanya ve İtalya'ya seyahat etmiş ardından oğlu ile birlikte İsviçre'ye kalıcı olarak yerleşmiştir. Denebilir ki Kuneralp, bir takım karakteristik özelliklerini İsviçre'deki yaşantısı neticesinde almıştır. Bu ülkede vatandaşlık elde edebilme şansına rağmen kendisini ait hissettiği Türkiye'ye geri dönmüştür. Askerlik görevi esnasında memleketten uzak kaldığı yılları telafi etmiş ve hızlı bir adaptasyon dönemi geçirmiştir. Diplomat olmaya karar vermesi, Türkiye'ye gelişinden çok uzun bir süre sonra değildir.

Tezi hazırlarken göz önünde bulundurduğumuz ikinci unsur, bir ismin biyografisini ele alırken, yaşadığı dönemdeki siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik unsurların göz ardı edilmemesi gerektiğine dair kanaatimiz olmuştur. Kuneralp'in diplomatlık mesleğini icra etmesi bu noktanın göz ardı edilmesini tamamen imkânsız

kılmış ve bu bakımdan çalışmamız, bir yönüyle Türk Dış Politikasını konu edinmiştir. Zeki Kuneralp'in İkinci Dünya Savaşı yıllarında göreve başlaması neticesinde tezimizin ilk bölümleri şekillenmiştir. Kariyerinin ilk yılları Bedri Tahir Şaman, Şakir Bengütaş, Hasan Nurelgin ve Hamdullah Suphi Tannrıöver gibi isimlerin etkisi altında geçmiştir. Bir dönem Ankara'da bir dönem Bükreş'te geçen İkinci Dünya Savaşı yıllarında Kuneralp, Türk Dış Politikasında yaşananların daha çok seyircisi konumundadır. Denebilir ki Soğuk Savaş yıllarında kariyeri yükselişe geçmiştir. Bu yükseliş özellikle NATO yıllarında kendini belli eder ve Kuneralp'in Bandung Konferansı'na katılımıyla anlam kazanır. Yücel Güçlü'nün ifadesiyle bu konferansta Kuneralp, Zorlu'nun "sağ kolu" konumundadır. NATO temsilciliğinin ardından yine parlak bir mevkii olan siyasi muavinliğe getirilir. Bu dönemde en etkili olduğu konu Bağdat Paktı'dır. Bağdat Paktı bünyesinde yapılan pek çok toplantıda hazır bulunur ve zabıt tutar. Ayrıca bu paktın işleyişine dair pek çok ikili görüşmeye katıldığını, bu ikili görüşmelerin de en çok Pakistan büyükelçiliği ile yapıldığını gözlemleyebiliriz. Bağdat Paktı'na Türkiye'nin ev sahipliği yaptığı 1958 yılı toplantısı ile ilgili hazırlıkların Kuneralp tarafından yapılması, bu pakta olan ilgisinin üst düzey bir örneğini oluşturmuştur. Yine aynı dönemlerde meydana gelen Balkan Paktı'na ise katkıları sınırlıdır. Siyasi muavinliği sırasında Balkan Paktı ile ilgili toplantılara katılmıştır ancak bu katılımın Bağdat Paktı'ndaki gibi etkili olduğunu söyleyemeyiz. Zeki Kuneralp'in kariyerindeki kırılma anlarından biri 27 Mayıs sürecinde gerçekleşmiştir. 27 Mayıs hadisesinin ardından Kuneralp, Selim Sarper'in atamasıyla Genel Sekreterliğe getirilmiştir. Bu pozisyonda yaklaşık 3 ay görev yapmış ancak üçüncü ayın ertesinde görevini daha iyi yapabilecek birine devretmek maksadıyla tayinini istemiştir. Süreci takip eden Yassıada idamlarında, yoğun bir saygı ve sevgi beslediği Fatin Rüştü Zorlu'yu kaybetmesi, Kuneralp'in duygusal tepkisine yol açmıştır. Yassıada idamlarının gerçekleştiği tarihte Kuneralp, İsviçre'de ilk büyükelçilik görevini ifa etmekteydi. Bu dönemde yabancı basının idamlara karşı yönelttiği suçlamalara şahit oldu ancak bunun haricinde Bern'deki görevi normal bir seyir takip etti. Zeki Kuneralp'in kariyerindeki en yoğun dönem 1964-1966 yılları arasındaki Londra büyükelçiliği ile 1966- 1969 döneminde yaptığı Genel Sekreterlik görevi esnasında gerçekleşmiştir. Kuneralp'in Bern'den Londra'ya nakli esasen Kıbrıs konusunun kızışması sebebiyle hız kazanmıştır. Zürih- Londra anlaşmalarının ihlal edilmesiyle başlayan sürecin Kıbrıs'taki barışı tehlike atmasıyla birlikte Kuneralp'in

görev yükü Kıbrıs'a doğru kaymaktadır. Kuneralp, 1966-1969 yılları arasındaki Genel sekreterlik döneminde Kıbrıs'taki Türk cemaatine ziyaretler düzenlemiştir. Bu geziler neticesinde edindiği iki önemli kanaat; Kıbrıs'taki Türk kesiminin iktisaden toparlanması gerektiğiyle, cemaat liderliğindeki ikiliğin ortadan kaldırılması gerektiği olmuştur. Kuneralp mesleğinin son döneminde Madrid büyükelçiliğine getirilmiş, aslında bir büyükelçinin aynı görev yerinde üç dört yıldan fazla kalmaması gerektiğini düşünmesine rağmen burada yedi yıl süreyle kariyerinin en uzun büyükelçilik dönemini yaşamıştır. Kuneralp, İspanya ile Türkiye arasındaki sorunların az olması nedeniyle siyasi işlerle çok uğraşmamıştır. Anılarını kaleme aldığı eserinde, okuyuculara daha çok İspanya'nın demokrasiye geçiş sürecini aktarmıştır. Emekliliğinden bir yıl önce eşi Necla Kuneralp'i Ermeni terörüne kurban vermesi neticesinde belki de kariyerinin en acı tecrübesini yaşamıştır. Sadece Diplomat isimli eserine: *"Necla'ya ki hayatımda başarı ne sayılırsa benden ziyade onundur"* şeklinde bir ithaf cümlesi yazması eşine duyduğu saygı ve sevgiyi göstermektedir. Kuneralp'in bu zamana kadar kendisine gerek özel hayatında gerekse diplomatik kariyerinde büyük destek olmuş eşini kaybetmesi, hafife alınacak bir acı değildi. Ancak bir süre sonra Kuneralp, göreve bağlılığını ve metanetini kanıtlayarak emekliliğine dek Madrid'deki görevinin başında durmuştur. Emeklilik yıllarında ise annesi Sabiha Hanım ile Fenerbahçe'deki evlerinde yaşamaya başlamıştır. MS hastalığı hareket kabiliyetini sınırlandırmasına rağmen zihnen canlı ve üretkendi. Temmuz 1998 tarihindeki vefatına dek diplomatik kariyeri ile birlikte Türk Dış Politikasını konu alan eserlerini tamamladı…

Tezimizin dikkate aldığı üçüncü nokta Türk Dış Politikası ile ilgili mevzuları ele alırken Zeki Kuneralp'in görüş ve kanaatlerine olabildiğince yer vermekti. Bu noktada Kuneralp'in fikirleri Türk Dış Politikasıyla uyum gösterir. Diplomatların nihayetinde birer devlet memuru oldukları ve bağlı oldukları hükümete yakın düşünceler benimsemeleri doğal karşılanmalıdır. Dolayısıyla Kuneralp başta, İkinci Dünya Savaşı sırasında "savaş dışı" kalabilmemizi takdirle karşılar. Bu politikanın uygulanmasında İsmet İnönü'nün hakkını teslim eder. Savaşın bir ürünü olarak ortaya çıkan varlık vergisini bir noktaya kadar makul görür, tepkisini verginin toplanmasında aşırıya kaçılması üzerine yoğunlaştırır. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde artık açıkça dile getirilmeye başlanan Sovyet taleplerine o dönemde yalnızlaştırılmış Türkiye'nin kafa tutması, ona göre takdire layıktır. Yine aynı döneme rastlayan zaman

diliminde Sovyetler'in komünizmi dünya genelinde yaymak düşüncesi, Türkiye'yi Batı ittifakına yanaşmaya itmiştir. Kuneralp'e göre bu tamamen dönemin şartlarına uygun olarak geliştirilmiş bir politikadır. NATO'nun desteği ile Türkiye'nin güvenlik ihtiyaçları giderilmiş ve müreffeh bir ülke olmasına katkı sağlanmıştır. Türkiye de aynı oranda askeri yardımda bulunarak ittifak anlaşmasının gerekliliklerini yerine getirmiştir. Bu bakımdan kazançlı olan tarafın Türkiye olduğu iddiasındadır. Zeki Kuneralp'in bu ifadeleri kullanmasında Batılı değerlerle yetişmiş bir kimse olması bir derece etki etmiş olabilir. Nitekim *Dağarcığın Dibi: Yaşlılık Düşünceleri* adlı eserinde açıkça; bugünkü dünyada Batı'nın galip geldiğini, bu sebeple gelişmek isteyen her ülke gibi Türkiye'nin de Batılılaşmak mecburiyetinde olduğunu belirtir. Ona göre eğer bugün Türkiye'nin prestij sahibi olduğunu iddia edebiliyorsak, bu, ülkenin bir ölçüde Batılı değerleri kabul etmesi sayesindedir. Kuneralp, aynı şekilde Balkan Paktı'nın da Bağdat Paktı'nın da Türkiye'nin güvenlik arayışları açısından gerekli olduğu vurgular. Bu dönemde Sovyet Rusya'nın Doğu Avrupa'da ve Ortadoğu'da ciddi etkinlik göstermesi Zeki Kuneralp'te mevcut kanıyı uyandırmıştır. Nitekim bu tehditler ortadan kalkınca Türkiye, Sovyet Rusya ile ilişkilerini yumuşatabilecektir. Kuneralp'in ifadesiyle Kıbrıs konusunun patlak vermesinde Türkiye'nin en ufak bir menfaati yoktur ki Türkiye'nin Balkan Paktı'nın yürümesine dair isteği, başta bu olaylarda pasif bir konum almasına sebep olmuştur. Ardından Kuneralp'in çeşitli biçimlerde özetlediği şekilde Türkiye'nin tavrı değişmiştir. Başta statüko taraftarı olan hükümet, sonrasında taksim tezini benimsemeye başlamıştır. Kıbrıs konusunda Türk Dış Politikasının değişkenliğini eleştiren kimselere Kuneralp, politikamızın koşullara göre şekillendiği cevabını verir. Zeki Kuneralp'in NATO yıllarında Türk- Yunan dostluğunun faydalarına yakından şahit olması onda ömür boyu baki kalacak bir diğer fikrin uyanmasında yardımcı olmuştur. Bu fikir Türkiye ve Yunanistan'ın iyi ilişkilerinin, iki tarafın iç ve dış siyaseti açısından yararlı olacağıydı. Ancak gerek ülkelerin soğukkanlılıkla politikalarını tayin edememeleri gerekse kamuoyunun yoğun tepkileri sonucu Kuneralp, bu dostluğun gerçekleşebileceğine dair inancını azaltmıştır.

Kuneralp'in *Sadece Diplomat'ta* başında ve ekler bölümünde sıkça vurguladığı bir görüş daha vardı ki bu görüş siyaset dışındadır. Aslen Cumhuriyet döneminde dil konusundaki sadeleşme politikaları ile ilgilidir. Ona göre dil bir araç olduğu için tarafsızdır ve hükümetlerin buna müdahale etme hakkı yoktur. Bu yüzden de dili kullananın, seçtiği kelimelerde serbestiyeti vardır. Bir dilin zenginliğini, içinde

barındırdığı sözcüklerin çeşitliliği ile ölçen Kuneralp'in, hem Batı kökenli sözcükleri hem de Osmanlıca kelimeleri kullandığı eserlerinde görülebilir.

Sonuç bölümünü Zeki Kuneralp'in diplomatik hayatı boyunca benimsediği ilkelerle kapatmak yerinde olacaktır. Bunlardan belki de en önemlisi Kuneralp'in (harp hali haricinde) uluslararası ilişkilerde dost ve düşman sınıflandırmasına inanmayışıdır. Zeki Kuneralp bunun yerine menfaat birliği ve menfaat ayrılığı kavramlarını savunur. Menfaatlerin de dış ilişkilerin seyrine göre değişebileceğini, buna göre bir istikamet belirlemek gerektiğini bildirir. Benzer şekilde Kuneralp, milletlerarası sorunlarda olayların çok yönlülüğünü düşünmüştür. Taraflardan birinin diğerine karşı yüzde yüz haklı olamayacağını savunduğundan mevzuların çözümünde pek çok kez sıkıntı çekmiş, tereddütler yaşamıştır. Resmi temaslarında ayrıca iki hususa dikkat çektiğini aktaran Zeki Kuneralp, ilk olarak muhatabının en az kendisi kadar zekâ ve hüsnüniyet sahibi olduğunu kabul etmiş ve bu ilkeyi benimsemekte isabet ettiğini vurgulamıştır. Ancak birebir görüşmelerinde karşısındakinin söylediklerini ihtiyatla karışladığını çünkü şahitsiz görüşmelerde muhatabın daha sonra beni yanlış anladınız bunu kastetmedim, diyebileceğini belirtmiştir.

Zeki Kuneralp'in kariyeri bütün bir şekilde ele alındığında onu başarıya ulaştıran diplomatik özelliklerinden bir tanesinin soğukkanlılık olduğu söylenebilir. Hadiselere karşı gösterdiği bu reaksiyon onu tam bir diplomat yapmıştır. Bunun yanında çoğunlukla uzlaştırmacı bir tutum sergilemesi kendisini mesleğinde başarılı kılarken ast ve üstlerinde saygı hissi uyandırarak arkasında kayda değer bir miras bırakmasına vesile olmuştur.

KAYNAKÇA

I.Arşiv Belgeleri

[Dışişleri Bakanlığı Genel Katiplik Siyasi İşler Yardımcılığına Zeki Kuneralp'ın Tayini], 3 Mayıs 1957. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30- 11- 1- 0, 265, 17, 16.

[Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliği 1. Yardımcılığı'na Zeki Kuneralp'ın Tayini; İhsan Savut'un Terfii], 29Ağustos 1958. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30- 11- 1- 0, 272, 27, 5.

[Dışişleri Genel Sekreterliğine Zeki Kuneralp'in Tayini], 4 Temmuz 1966. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30- 11- 1- 0, 320, 27, 8.

[Türkiye- İspanya Hava Ulaştırma Anlaşması'nı Zeki Kuneralp'in İmzalaması]. 15 Temmuz 1974. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-2, 318, 54, 11.

[Zeki Kuneralp'in Londra Büyükelçiliğine Tayini], 11 Ocak 1964. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30- 18- 1- 2, 175, 2, 14.

II. Ansiklopedi Maddesi

Uzun, Mustafa İsmet. "Ali Kemal (1867-1922)". İslam Ansiklopedisi. c.2. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 1989: 405- 408.

III.Kitaplar

Hatıratlar

Erim, Nihat. **Bildiğim Gördüğüm Ölçülerde Kıbrıs**. Ankara: Ajans- Türk Matbaacılık Sanayii, 1975.

Erkin, Feridun Cemal. **Dışişlerinde 34 Yıl: Anılar, Yorumlar cilt I.** 2. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987.

Isis Press. **Zeki Kuneralp 1914- 1998 A Tribute by Friends and Family.** İstanbul, 1998.

Johnson, Stanley. **Stanley, I Resume: Further Recollections Of An Exuberant Life.** Londra: Biteback Publishing, 2014.

Kemal, Ali. **Ömrüm.** yay. haz. Zeki Kuneralp. İstanbul: The Isis Press, 1985.

Kuneralp, Zeki. **Sadece Diplomat,** İstabul, The Isis Press, 1999.

_____. **İkinci Dünya Harbinde Türk Dış Siyaseti: Dışişleri Bakanlığının On bir Telgrafı**. İstanbul: The Isis Press, 1982.

_____. **Arz Ederim: Bir Büyükelçinin Bakanlık Makamına Yazıları.** İstanbul: The Isis Press, 1992.

_____. **Dağarcığın Dibi: Yaşlılık Düşünceleri,** İstanbul: The Isis Press, 1991.

_____. **Diplomatic Notebooks I 1958-1960 The View From Ankara**. ed. Sinan Kuneralp. İstanbul: The Isis Press, 2018.

_____. **Diplomatic Notebooks IV 1966- 1969 The View From Ankara.** ed. Sinan Kuneralp İstanbul: The Isis Press, 2020.

_____. **Diplomatic Notebooks VI 1972- 1979 The Madrid Years.** İstanbul: The Isis Press, 2021.

Ökte, Faik. **Varlık Vergisi Faciası.** İstanbul: Nebioğlu Yayınevi,1951.

Tanju, Sadun. **Bazı Anılar.** İstanbul: Yalçın Yayınları.

Tevfik, Rıza. **Biraz da Ben Konuşayım.** yay. haz. Abdullah Uçman. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

Denktaş, Rauf. **Kıbrıs Girit Olmasın.** İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004.

Araştırma ve İncelemeler

Armaoğlu, Fahir. **Kıbrıs Meselesi 1954- 1959.** Ankara: Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. 1963.

Agun, Hüseyin. **Demokrat Parti İktidarının Kıbrıs Politikası 1950- 1960.** Ankara: Demokratlar Kulübü Yayınları, 1997.

Ahmad, Feroz. **Demokrasi Sürecinde Türkiye.** çev. Ahmet Fethi 5.bs. İstanbul: Hil Yayın, 2015.

Akalın, Cüneyt. **Soğuk Savaş ABD ve Türkiye- 1 Olaylar Belgeler (1945-1952).** İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003.

Akşin, Aptülahat. **Türkiye'nin 1945'den Sonraki Dış Politika Gelişmeleri ve Ortadoğu Meseleleri**. İstanbul: Büyük Kervan Yayınları, 1959.

Armaoğlu, Fahir. **20 Yy. Siyasi Tarihi (1914- 1995).** İstanbul: Kronik Kitap, 2018.

Aydemir, Şevket Süreyya. **İkinci Adam cilt II 1938-1950.** 5.bs. Ankara: Remzi Kitabevi, 1993.

Bağcı, Hüseyin. **Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası.** Ankara: İmge Kitabevi, 1990.

Çeçen, Anıl. **Kıbrıs Çıkmazı**. 2.bs. Ankara: Fark Yayınları,2008.

Demirel, Tanel. **Türkiye'nin En Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidari ve 27 Mayıs Darbesi.** İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011.

Deringil, Selim. **Denge Oyunu İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'nin Dış Politikası.** 3. bs. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları:2003.

Dinan, Desmond. **Avrupa Birliği Ansiklopedisi.** çev. Hale Akay İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005.

Egeli, Sabahattin. **1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Nasıl Yıkıldı.** İstanbul: Kastaş Yayınevi, 1991.

Erkin, Feridun Cemal. **Türk Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi.** Ankara: Başnur Matbaası, 1968.

Findley, Carter V. **Modern Türkiye Tarihi.** 7.bs. İstanbul: Timaş Yayınları, 2019.

Gönlübol, Mehmet. Cem Sar, Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, A. Haluk Ülman, A. Suat Bilge, Duygu Sezer, Ömer Kürkçüoğlu, Hakan Bingün. **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919- 1995).** 9.bs. Ankara: Siyasal Kitabevi,1996.

Grimson, Andrew. **The Rise of Boris Johnson.** Londra: Pocket Books, 2008.

Gromiko, Andrey Andreyeviç. **Uluslararası İlişkiler Tarihi (Diplomasi Tarihi) 5. Kitap.** çev. Ali Rıza Dirik. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2013.

Güçlü, Yücel. **Zeki Kuneralp and Turkish Foreign Diplomacy.** Cambridge: Cambridge Scholar Publishing, 2015.

Günver, Selim. **Fatin Rüştü Zorlu'nun Öyküsü**. İstanbul: Bilgi Yayınevi,1985.

Gürel, Şükrü S. **Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika.** İstanbul: Kaynak Yayınları, 1984.

Hobsbawm, Eric. **Kısa 20. yüzyıl Aşırılıklar Çağı 1914-1991.** çev. Yavuz Alogan. 12.bs. İstanbul: Everest Yayınları, 2019.

Karaveli, Orhan. **Ali Kemal Belki de Bir Günah Keçisi.** İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları, 2018.

Karpat, Kemal. **Türk Dış Politikası Tarihi.** 2.bs. İstanbul: Timaş Yayınları. 2015.

Keser, Ulvi. **Kıbrıs'ta Türk- Yunan Fırtınası (1940- 1950- 1960- 1970)**. İstanbul: Boğaziçi Yayınları,2006.

Kürkçüoğlu, Ömer. **Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası (1945-1970).** Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1972.

Lewis, Bernard. **Modern Türkiye'nin Doğuşu.** çev. Boğaç Babür Turna. 10.bs. Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2018.

Mango, Andrew. **Türkiye ve Türkler 1938'den Günümüze.** çev. Füsun Doruker. 2.bs. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005.

Oran, Baskın. Atay Akdevelioğlu, Çağrı Erhan, Erel Tellal, Funda Keskin, Gökçen Alpkaya, Hikmet Uluğbay, İlhan Uzgel, Kudret Özersay, Melek Fırat, Mustafa Aydın, Ömer Kürkçüoğlu, Sanem Baykal, Tuğrul Arat. **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I: 1919-1980.** 23. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.

Pamuk, Şevket. **Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi.** 10.bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.

Perry, Matt. **Marksizim ve Tarih**. çev. Gül Tunçer (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010) 9 (Aktaran: Caine, Barbara. **Biyografi ve Tarih.** İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 2019).

Sarıca, Murat. Erdoğan Teziç, Özer Eskiyurt, **Kıbrıs Sorunu.** İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1975.

Soysal, İsmail. **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağıtları.** Ankara: Türk Tarihi Kurumu, 2000.

_____. **1955 Bağdat Paktı.** Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991.

Sönmezoğlu, Faruk. **Türk Dış Politikasının Analizi.** 3. bs. İstanbul: Der Yayınları, 2004.

Şimşir, Bilal N. **Bizim Diplomatlar.** Ankara: Bilgi Yayınevi, 1996.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Müdürlüğü. **İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1946), Türk Dış Politikasında 50 Yıl.** Ankara, 50. Yıl Yayınları.

Tekeli, İlhan. Selim İlkin. **Dış Siyaseti ve Askeri Stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si Birinci Cilt.** İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

Timur, Taner. **Türk Devrimi ve Sonrası.** 6.bs. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları. 2008.

Tosh, John. **Tarihin Peşinde Modern Tarih Çalışmasında Hedefler, Yöntemler ve Yeni Doğrultular,** çev. Özden Arıkan 6. bs. İstanbul: Kronik Kitap, 2019.

Uçarol, Rifat. **Siyasi Tarih.** Ankara: Hv. Bas. Ve Neş. Md.lüğü, 1979.

Uluslararası İlişkiler Ajansı. **Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri.** İstanbul, 1992.

Üçok, Coşkun. **Siyasal Tarih (1789- 1960).** Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları. 1975.

Ünal, Tahsin. **Türk Siyasi Tarihi 1700-1958.** 6.bs. İstanbul: Kamer Yayınları, 1998.

Weisband, Edward. **İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye.** İstanbul: Örgün Yayınevi**,** 2002.

Yeşilbursa, Behçet Kemal. **Bağdat Paktı 1950-1959.** çev.Nur Nirven. İstanbul: Vakıf Bank Kültür Yayımları. 2019.

Yürük, Hüseyin. **Darbe Esaret ve Ölüm- Belgelerle 27 Mayıs 1960 Darbesi.** İstanbul: Okul Yayınları, 2004.

Zürcher, Erik Jan. **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi.** 4.bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.

IV. Makaleler

Aracı, Emre. "Londra'daki Osmanlı Büyükelçiliğinden Kayıp Hatıralar". **Andante Dergisi.** c.? s.107 (2015): 60- 63.

Armaoğlu, Fahir. "İkinci Dünya Harbinde Türkiye". **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi.** c.13. s.2 (1958): 139- 179.

_____. "Amerikan Belgelerinde 27 Mayıs Olayı". **Belleten.** c.60. s. 227 (1996): 203- 226.

Arık, Umut. "Kıbrıs Krizi". **LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi.** c.2. s.1 (2011): 3- 21.

Arslan, Mahmut. "2. Dünya Savaşı ve Türkiye'de Savaş Ekonomisi". **Aydın İnsan ve Toplum Dergisi.** c.2. s.2 (2016): 1-14.

Atıcı, Nesrin. "Zeki Kuneralp- Sadece Diplomat Anılar Belgeler". **Tarih Okulu Dergisi.** c?, s.5 (2009).

Aydın, Mehmed Korkut. "Bandung Konferansı ve Türk Basınına Yansımaları". **Turkish Studies.** c.13. s.24 (2018): 33- 60.

_____. "Türkiye ve Bağdat Paktı". **International Journal of Social Science Research.** c.9. s.2 (2020): 135-153.

Balıkçıoğlu, Emrah. "Kıbrıs Müzakerelerinde 'Taksim Tartışmaları' (1956- 1959)". **Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi.** c.1. s.2 (2016): 30- 61.

Barchard, David. "Ambassador Extraordinary". **Cornucopia.** c.3. s.18 (1998): 15- 16.

"Bulgaristan Başbakanının Ziyareti". **Dışişleri Bakanlığı Belletini.** c?. s.42 (1968): 6.

Criss, Nur Bilge. "Türkiye- NATO İttifakının Tarihsel Boyutu". **Uluslararası İlişkiler Dergisi.** c.9. s.34 (2012): 1- 28.

Dağıstan, Anıl. "Hamdullah Suphi'nin Romanya Büyükelçiliği". **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi.** c.18. s.54 (2002): 815-829.

Göktürk Çetinkaya, Selma. "Adnan Menderes'in Siyasi Karakteri ve 27 Mayıs". **Journal of Universal History Studies.** c.3. s. Mustafa Keskin Special Issue (2020): 112- 130.

Gönlübol, Mehmet. Haluk Ülman. "Türk Dış Politikasının Yirmi Yılı, 1945-1965". **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi.** c.21. s.1 (1966): 143- 182.

Gunn, Christopher. "The Rise And Fall Of ASALA Armenian Revolutionary Federation Terrorism". **Rewiev Of Armenian Studies.** c.?. s.31 (2015): 133-151.

Kıyanç, Sinan. "Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye'deki ABD Üs ve Tesisleri". **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**. c.36. s.101 (2020): 203- 252.

Murat, Tugay. "Bandung Konferansı ve Türkiye", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.** c.28. s.2 (2018): 363- 379.

Kuneralp, Zeki. "Ali Kemal Problematiği Üstüne Bazı Düşünceler". **Meydan Dergisi.** c.57. s.575 (1979): 15- 16.

Savaş, Ali Rıza. Ahmet İşler. "Güvenlik ve Savunma Örgütü Olarak: Bağdat Paktı". **Akademik İzdüşüm Dergisi.** c.5. s.2 (2020): 183- 195.

Saygın, Didem. Mehlika Özlem Ultan. "Ekonomi ve Siyaset Bağlamında İngiltere Avrupa Birliği İlişkileri: Tarihsel Bir Analiz". **Güvenlik Stratejileri Dergisi.** c.12. s.23 (2016): 71- 102.

Selçuk Şirin, Funda. "Halep'ten Rio de Janerio'ya I. Dönem TBMM İzmit Milletvekili Mehmet Fuat Carım (1892- 1972)". **Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**. c.5. s. TBMM'nin 100. Yılı özel sayısı: 107- 151.

Serbest, Bürkan. "Bağdat Paktı'nın Kuruluş Süreci ve Gelişiminde Türkiye'nin Rolu". **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi.** c.5. s.3 (2016): 401- 424.

Sert, Hüseyin. "Bir Raporun Hikayesi: Türkiye'nin Batı İttifakında Dışişleri Bürokrasisinin Rolü ve Bakanlık İçi Bir İtiraz Olarak 'Üçüncü Dünyacılık'" **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,** c.75, s.1 (2020): 97-125.

Soysal, İsmail. "General De Gaulle'ün Türkiye Ziyareti (25-30 Ekim 1968)". **Belleten.** c.51. s.200 (1987): 949- 964.

Ural, Selçuk. Selçuk Kılınç. "Türkiye- Romanya İlişkileri". **KAÜ İİBF Dergisi.** c.6. s.11 (2015): 177-202.

Uzman, Nasrullah. "II. Dünya Savaşı Sonrasında Sovyet Talepleri ve Türkiye'nin Tepkisi". **Gazi Akademik Bakış.** c.11. s.22 (2018): 117- 142.

Vatansever, Müge. "Kıbrıs Konusunun Tarihsel Gelişimi". **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** c.12. s.0 (2010): 1487- 1530.

Yeşilbursa, Behçet Kemal. Miraçhan Yılmaz. "İngiliz Yıllık Raporlarına Göre Türkiye'deki Ekonomik Gelişmeler (1970- 1980)". **Türkiyat Mecmuası.** c.29. s.169 (2019): 169- 195.

V. Yayınlanmamış Tez ve Projeler

Aslanbaş, Beyza. Çağla Ergül, İrem Ural, Hüseyin Ziya İmamoğlu. "Bir Cumhuriyet Diplomatının Hikayesi: Bilinmeyen Yönleriyle Zeki Kuneralp". Proje Ödevi. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, 2017.

Aydın, Merve. "Türk Basınında Franco ve İspanya İç Savaşı". Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2020.

Aygül, Can. "İsviçre Göçmen Politikaları Çerçevesinde Vatandaşlarımız, Öğretmenlerimiz ve Din Görevlilerimiz". Uzmanlık Tezi. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, 2014.

Bayraktar, Eda. "Büyükelçi Hatıratlarında 1945-1974 Dönemi Türk Dış Politikası". Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2016.

Bıçaklı, Hüseyin Avni. "Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1919-1988)". Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988.

Yeşilçöllü, Mehmet Ali. "Türkiye İsviçre İlişkileri 1945- 1960". Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Portakal, Erkan. "Kuzey Atlantik İttifakı (NATO) ve Varşova Paktı'nın Kuruluş Süreci ve NATO'nun İlk On Yılı". Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2013.

VI. Bildiri

Çolakoğlu, Emre Feyzi. "Türk Dış Politikası Tarihi Yazımında Anılar: Güncel Bir Değerlendirme". Uluslararası Prof. Dr. Halil İnalcık Tarih ve Tarihçilik Sempozyumu, 7 Ocak 2022, Ankara.

VII. Gazeteler

"Acı Bir Kayıp". **Milliyet Gazetesi.** 20 Aralık 1977.

"Afrika- Asya Konferansına Eşlik Edecek Heyetimiz". **Cumhuriyet Gazetesi.** 6 Nisan 1955.

"Ali Kemal'in Acıklı Sonu", **Türkiye Gazetesi.** 7 Mayıs 2008.

"Almanya NATO'ya Resmen İştirak Etti". **Milliyet Gazetesi**. 10 Mayıs 1955.

"Ana Esrar Getirdi Çocuğu Polise Satış Yaparken Tutuldu". **Milliyet Gazetesi.** 25 Eylül 1971.

"Araplar Türkiye'nin Desteğini İstediler". **Cumhuriyet Gazetesi.** 29 Haziran 1967.

"Bağdat Paktı Konseyi Bugün Toplanıyor". **Milliyet Gazetesi.** 27 Ocak 1958.

"Balkan Ülkelerinin İş Birliği Zorunludur". **Cumhuriyet Gazetesi.** 12 Kasım 1968.

"Bandung Konferansı". **Akşam Gazetesi.** 18 Nisan 1955.

Barchard, David. “Zeki Kuneralp”. **The Indepent.** 12 Ağustos 1998.

“Başvekil Menderes Bugün Bağdat’a Hareket Ediyor”. **Milliyet Gazetesi.** 20 Kasım1955.

“Batı Trakya’daki Baskıya Son Verilmesini İstedik”. **Cumhuriyet Gazetesi.** 19 Temmuz 1967.

Bayer, Yalçın. “Türk Mukavemet Teşkilatı”. **Hürriyet Gazetesi,** 12 Şubat 2022.

Çakıroğlu, Lale. “İngiliz Parlamenter Ali Kemal’in Torunu Çıktı”, **Milliyet Gazetesi.** 29 Eylül 1983.

“Court Circular”. **The Montreal Star**. 12 Şubat 1964.

“Elizabeth II Geldi”. **Milliyet Gazetesi.** 19 Ekim 1971.

Erez, Selçuk. “Anneler Gününde”. **Cumhuriyet Gazetesi.** 12 Mayıs 1985.

“Fransa Türkiye’ye...”. **Cumhuriyet Gazetesi.** 27 Ekim 1968.

“Genç Hariciyeciler, Yaşlıları Tasfiye İçin Kampanya Açmışlardı”. **Milliyet Gazetesi.** 8 Mart 1980.

Gögüş, Zeynep. “Sadece Diplomat”. **Sabah Gazetesi.** 17 Ağustos 1998.

Gürturna, Ümit. “Çankaya’daki Görüşmeler”. **Cumhuriyet Gazetesi.** 27 Ekim 1968.

“İstanbul’a Büyük Bir Türk Dostu Geliyor”. **Vatan Gazetesi.** 29 Mart 1923.

“Johnson’ın Mektubu”. **Hürriyet Gazetesi.** 13 Ocak 1966.

Jones, Bill Cemlyn. “Turkish Envoys Wife Murdered”. **The Guardian**. 3 Haziran 1978.

“Kuneralp Londra Büyükelçisi Oldu”. **Milliyet Gazetesi.** 21 Haziran 1969.

“Kuneralp Kıbrıs Türk Cemaatindeki İkiliği Gidermeğe Çalışacak”. **Cumhuriyet Gazetesi.** 6 Mart 1967.

“Madrid Büyükelçimizin Eşi ve Bir Yakını Suikastte Öldürüldü”. **Cumhuriyet Gazetesi**.

Madson, Ceila. “Turks Jail Boy Of 14 For 6 Years”. **The Sun.** 02 Mart 1972.

“Makarios İdaresi, Kuneralp’i Gayet Nazik Karşıladı”. **Cumhuriyet Gazetesi.** 8 Mart 1967.

“Ortadoğu Elçilerimiz Ankara’da Toplandı”. **Milliyet Gazetesi.** 23 Mayıs 1967.

Ortaylı, İlber. “Yüzyılın Diplomatı”. **Yeni Yüzyıl Gazetesi.** 21 Ağustos 1998.

Pulur, Hasan. “Bir Trajedinin Sonu”, **Milliyet Gazetesi.** 7 Ağustos 1985.

_____. “Ali Kemal ya da Artin Kemal”. **Milliyet Gazetesi.** 28 Şubat 2002.

Safa, Mihrişah. “Makarious’un Sürgünü Önceden Planlanmış”. **Star Gazetesi.** 22 Nisan 2012.

Soysal, İsmail. “Zeki Kuneralp’in Ardından”. **Cumhuriyet Gazetesi.** 29 Temmuz 1998.

Sözeri, Bülent. “İsviçre Sabıkları İade Etmeyecek”. **Milliyet Gazetesi.** 18 Aralık 1960.

Şalom, Süleyman. “Madrid Büyükelçisi Kuneralp Göreve Döndü”. **Milliyet Gazetesi.** 7 Temmuz 1978.

_____. “Madrid Büyükelçisi Kuneralp Göreve Döndü”. **Milliyet Gazetesi.** 7 Temmuz 1978.

_____. “Madrid Büyükelçimiz Kuneralp Emekliye Ayrıldı”. **Milliyet Gazetesi.** 30 Haziran 1979.

Taner, Haldun. “Zeki Kuneralp’in Hatıratı Üzerine”. **Milliyet Gazetesi.** 19 Nisan, 1981.

Sadun, Tanju. “Son Durak İstanbul”. **Milliyet Gazetesi.** 20 Ocak 1985.

“Teen Drug Pusher Sentenced”. **The Billing Gazette**. 2 Mart 1972.

“Türk Tezi Kazandı”. **Akşam Gazetesi.** 25 Nisan 1955.

“Victim”. **El Paso Herald Post.** 2 Haziran 1978.

Yılmaz, Onay. “Dönemin Son Tanıklarından Emekli Büyükelçi Zeki Kuneralp Anlatıyor: Savaşa Nasıl Girmedik?”. **Milliyet Gazetesi.** 9 Mayıs 1995.

“Yugoslav Başbakanı Ankara’da”. **Cumhuriyet Gazetesi**. 30 Mart 1968.

“Zeki Kuneralp Kahire’ye Gitti”. **Cumhuriyet Gazetesi.** 2 Mart 1967.

“Zeki Kuneralp’in Ermeni Katliamıyla İlgili Mektubu ‘Economist’te Çıktı”. **Milliyet Gazetesi.** 26 Temmuz 1978.

V. Çevirmiçi Kaynaklar

“Büyükelçilik Tarihi ve Önceki Büyükelçilerimiz”. Türkiye Cumhuriyeti Londra Büyükelçiliği. http://londra.be.mfa.gov.tr [06.07.2021].

“Çek Cumhuriyeti Ülke Bülteni”. Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu. http ://www.deik.org.tr [10.02.2022].

“Dışişleri Bakanlığı Müsteşarları, Katibiumumileri, ve Genel Sekreterleri". [06.01.2021]. Dışişleri Bakanlığı Yıllığı 1964-1965. http://diad.mfa.gov.tr/diad/yillik/yillik-1964-1965.pdf.

"İspanya'nın Siyasi Görünümü". [5.10.2021]. T.C. Dışişleri Bakanlığı. https://www.mfa.gov.tr.

"Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı". [03.04.2022]. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. https://www.mfa.gov.tr.

"NATO Genel Bilgi Notu". [14.02.2022]. mfa.gov.tr/data/nato-bilgi-notu.pdf .

"Sayın Coşkun Kırca'nın Özgeçmişi". [12.02.2021]. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. www.mfa.gov.tr.

"Sayın İlter Türkmen'in Özgeçmişi". [12.02.2021]. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. www.mfa.gov.tr.

"Sayın Osman Esim Olcay'ın Özgeçmişi". [12.02.2021]. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. www.mfa.gov.tr.

Selim Kuneralp, Rabia Karaçal. Zoom. 9 Şubat 2021.

VI. Süreli Yayınlar

Gazeteler

Akşam Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

El Paso Herald Post

Hürriyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Sabah Gazetesi

Star Gazetesi

The Billing Gazette

The Indepent

The Montreal Star

The Sun

Vatan Gazetesi

Yeni İstanbul Gazetesi

Yeni Yüzyıl Gazetesi

Dergiler

Akademik İzdüşüm Dergisi

Andante Dergisi

Ankara Üniversitesi SBF Dergisi

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Aydın İnsan ve Toplum Dergisi

Belleten

Cornucopia

Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Gazi Akademik Bakış

Güvenlik Stratejileri Dergisi

International Journal of Social Science Research

KAÜ İİBF Dergisi

Journal of Universal History Studies

LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi

Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi

Meydan Dergisi

Rewiev Of Armenian Studies

Tarih Okulu Dergisi

Turkish Studies

Türkiyat Mecmuası

Uluslararası İlişkiler Dergisi

EKLER

Ek. 1. Ali Kemal ve Sabiha Hanım

Ek. 2. Ali Kemal ilk eşi Winifred ile.

Ek. 3. Boris Johnson'ın Soy Ağacı (TRT World).

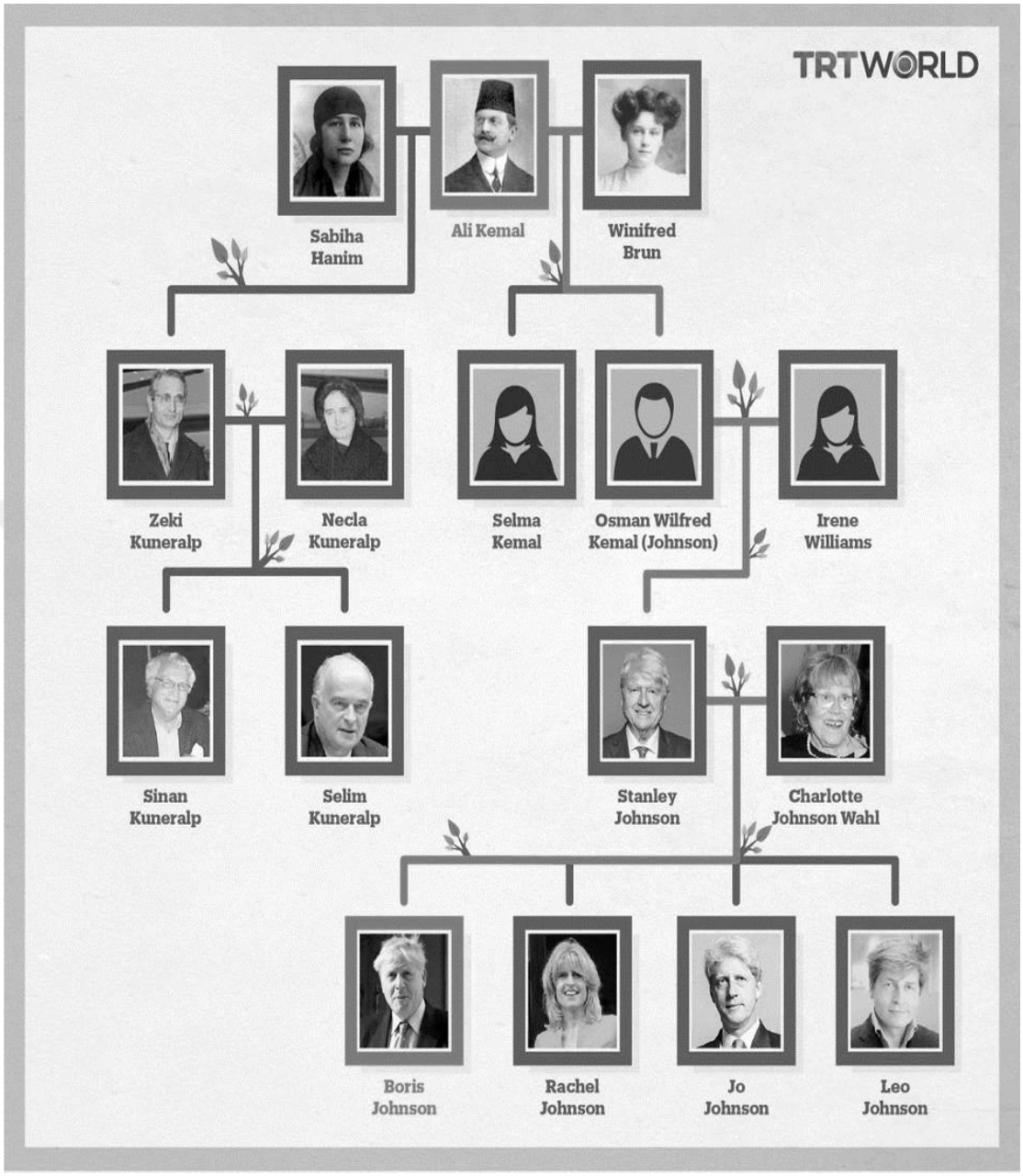

Ek. 4. Ambassador Extraordinary: Zeki Kuneralp (**Cornucopia,** 1998).

PROFILE

Ambassador extraordinary

ZEKI KUNERALP, WHO DIED EARLIER THIS YEAR, WAS RAISED FAR FROM HOME ON A FARM IN THE SWISS ALPS. HE RETURNED TO BECAME ONE OF THE CENTURY'S MOST VENERATED DIPLOMATS. BY DAVID BARCHARD

In the summer of 1940, a young Turkish conscript officer, approaching the end of two-and-a-half years' military service in Denizli, noticed a newspaper advertisement for vacancies in the Turkish foreign ministry. He had spent all his previous life abroad and assumed he was fated to become a mining engineer or a lawyer.

He sat the examination during his August leave and passed it with flying colours. So began one of the most distinguished careers in twentieth-century Turkish diplomatic history. Zeki Kuneralp, the Denizli conscript, was destined to climb to the top of his profession and become twice permanent undersecretary at the foreign ministry and ambassador to Switzerland, the United Kingdom and Spain.

None of this would have happened but for the tolerance of İsmet Inönü, Turkey's second president. For Zeki Kuneralp was the son of Ali Kemal, a liberal journalist and writer of the late Ottoman period who had opposed the Ankara nationalists at the end of World War I and died at the hands of a mob as a result.

"Was it right for the son of a 'national traitor' to be accepted into the foreign ministry?" Kuneralp wrote in his memoirs, published in 1981. A similar query had been passed upwards through the civil service until it landed on the presidential desk at Çankaya.

"I don't see the problem," said Inönü. "Why shouldn't he enter the ministry?" Nearly a quarter of a century later, when Kuneralp was ambassador in London and the ageing Inönü was prime minister of a 1960s coalition government, the ambassador tried diffidently to express his thanks to the elder statesman. Inönü simply cut him short, muttering "I know, I know, my son. Thank you."

Kuneralp had been raised in Switzerland, where his mother

KUNERALP, OUTSIDE THE AMBASSADOR'S RESIDENCE IN PORTLAND PLACE, LONDON, IN 1963, ON HIS WAY TO THE PALACE. EVEN IN LATER YEARS, IN SPITE OF IMMENSE PERSONAL TRAGEDY, HE REMAINED A FOUNT OF WISDOM AND GOOD ADVICE TO A HOST OF DIPLOMATS, MINISTERS AND JOURNALISTS

CORNUCOPIA 15

Ek. 5. Zeki Kuneralp'in Sovyet Toprak Talepleri ile ilgili olarak kaleme aldığı yazısı.

Ek 2 – Türkiye'ye dair Sovyet Neşriyatında Boğazlar ve Şark Vilayetleri Meselesi

1. Sovyet Hükümeti, 1946'dan beri, Boğazlar Rejiminin tadili ve Şark Vilayetlerinin ilhakı hakkındaki taleplerini resmî yoldan tekrarlamamıştır. Buna mukabil bazı Sovyet muharrirleri son iki sene zarfında Türkiye'ye dair yayımladıkları 4 muhtelif eserde, her iki konuyu mufassalen incelemişlerdir. Hükümetçe makbul telakki edilmeyen yazıların Rusya'da neşrine imkân olmadığı cihetle, anılan eserlerin Hükümetin de noktai nazarını aksettirdiğinden şüphe etmemek lazımdır. Bu itibarla bunların tedkiki Sovyet hükümetinin söz konusu meselelerde eski görüşünü aynen muhafaza ettiğine kanaat getirmek bakımından, faydadan hali değildir.

4. Buna mukabil Miller ve Dantzig'in eserlerinde Şark Vilayetleri hakkındaki Sovyet müddeaları, ilk defa olarak toplu bir şekilde açıklanmaktadır. Bu vadideki Sovyet argümantasyonun esas merhaleleri şunlardır:

1) Şark vilayetleri, nüfus itibarile, eskiden beri Gürcü ve Ermenidir (Dantzig, 92).

2) Türkiye, mezkûr vilayetler nüfusunun yabancı olduğunu bildiği için, plebisit icrasından çekinerek, bu araziyi, Millî Misaktaki prensiplere aykırı olarak, ilhak etmiştir. (Miller I, 112-113; Miller II, 183).

3) Sovyet Rusya, o zamanki dünya vaziyetinin giriftliğini, Türkiye'nin emperyalist devletlere karşı açtığı mücadeleyi ve genç Sovyet cumhuriyetlerinin kudretsizliğini nazarı itibara alarak bu ilhakı Moskova Andlaşması ile tanımıştır. (Dantzig, 32).

2. Zikri geçen muharrirlerle eserlerinin isimleri şunlardır:

1) A.F. Miller, Muasır Türkiye Tarihinin Ana Hatları. Ağustos 1948, 280 sahife.
2) A.F. Miller, Muhtasar Türkiye Tarihi. Ekim 1948, 304 sahife.

3) B.A. Dranof, Karadeniz Boğazları (Devletler Hukuku Rejimi). Aralık 1948, 239 sahife.

4) B. Dantzig, Türkiye. Nisan 1949, 309 sahife.

Yukarıda mezkûr kitaplardan birincisi, Sovyet İlimler Akademisi, ikincisi, Devlet Siyasî Neşriyat Kurumu, üçüncüsü, Adalet Nezareti ve sonuncusu da Harbiye Nezareti tarafından neşredilmiştir.

3. Muharirlerden Miller ve Dantzig, Türkiye hakkında muhtelif tarihlerde müteaddid eser ve makaleler yazmışlardır. Bu kere yazdığı kitaplarda Miller, Türkiye'nin münhasıran siyasî tarihini ele almıştır. Buna mukabil Dantzig, son eserinde, coğrafî ve iktisadî konulara da yer ayırmıştır. Dranof'un kitabı ise, unvanından da anlaşılacağı veçhile, Boğazlar meselesine mütedair bir monografidir. Eserin büyük bir kısmı, Boğazlar Rejiminin mazideki muhtelif safahatına tahsis edilmiştir. Ve ancak son fasılları, meselenin bugünkü durumu ile ilgilidir. Bu son kısım da, esas itibarile, 7 Ağustos 1946 tarihli Sovyet notasının hukukî mesnedî olan kapalı deniz nazariyesile bundan çıkarılan amelî neticelerin tafsil ve tevsikinden başka bir şey ihtiva etmemektedir.

4) Ancak bu Andlaşma, her iki tarafın birbirine karşı göstereceği dostluğa müessestir. Bu dostluk Andlaşmanın şartı olduğu gibi Andlaşma ile tayin edilen hududun da temelidir. (Miller II, 113).

5) Halbuki Türkiye, Montreux Konferansından sonra, Rusya ile dostluk siyasetini terketmiş, emperyalist garp devletlerine ve faşist Almanya'ya yanaşmıştır. (Dantzig, 270; Miller I, 182; Miller II, 206).

6) Bilhassa İkinci Dünya Harbi esnasında, Türkiye'yi idare edenler, Rusya aleyhtarı bir siyaset gütmüşlerdir. Bunu idrak eden Sovyetler Birliği, 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Bitaraflık Andlaşmasını feshetmiştir. (Miller I, 208-209).

7) Harpten sonra ise, Türkiye, Amerika'ya tabi bir memleket haline düşmüştür. (Dantzig, 306, Miller II, 238).

8) Amerikan himayesinden cesaret alan Turancılar da, seslerini yükselterek, "Kırım'dan Ural'a ve Batum'dan Çin hududuna kadar" Sovyet arazileri üzerine hak iddia etmeğe başlamışlardır. (Dantzig, 306).

9) Bu propagandaya katılan Yunan matbuatı da, Baku'daki petrol madenlerinin Türk hududundan yalnız 100 km mesafede bulunduğunun Ruslara hatırlatmakta fayda olacağını belirtmekten çekinmemiştir. (Dantzig, 307).

10) Diğer taraftan Gürcü ve Ermeni efkârı, gerek Sovyetler Birliğinde, gerek hariçte, ezelden beri kendilerine ait olan Şark Vilayetlerinin Sovyetlere iadesini ısrarla talep etmektedir. (Dantzig, 92)

31.3.1950

Ek. 10. Afrika- Asya Konferansına İştirak Edecek Heyetimiz (**Cumhuriyet Gazetesi,** 6 Nisan 1955).

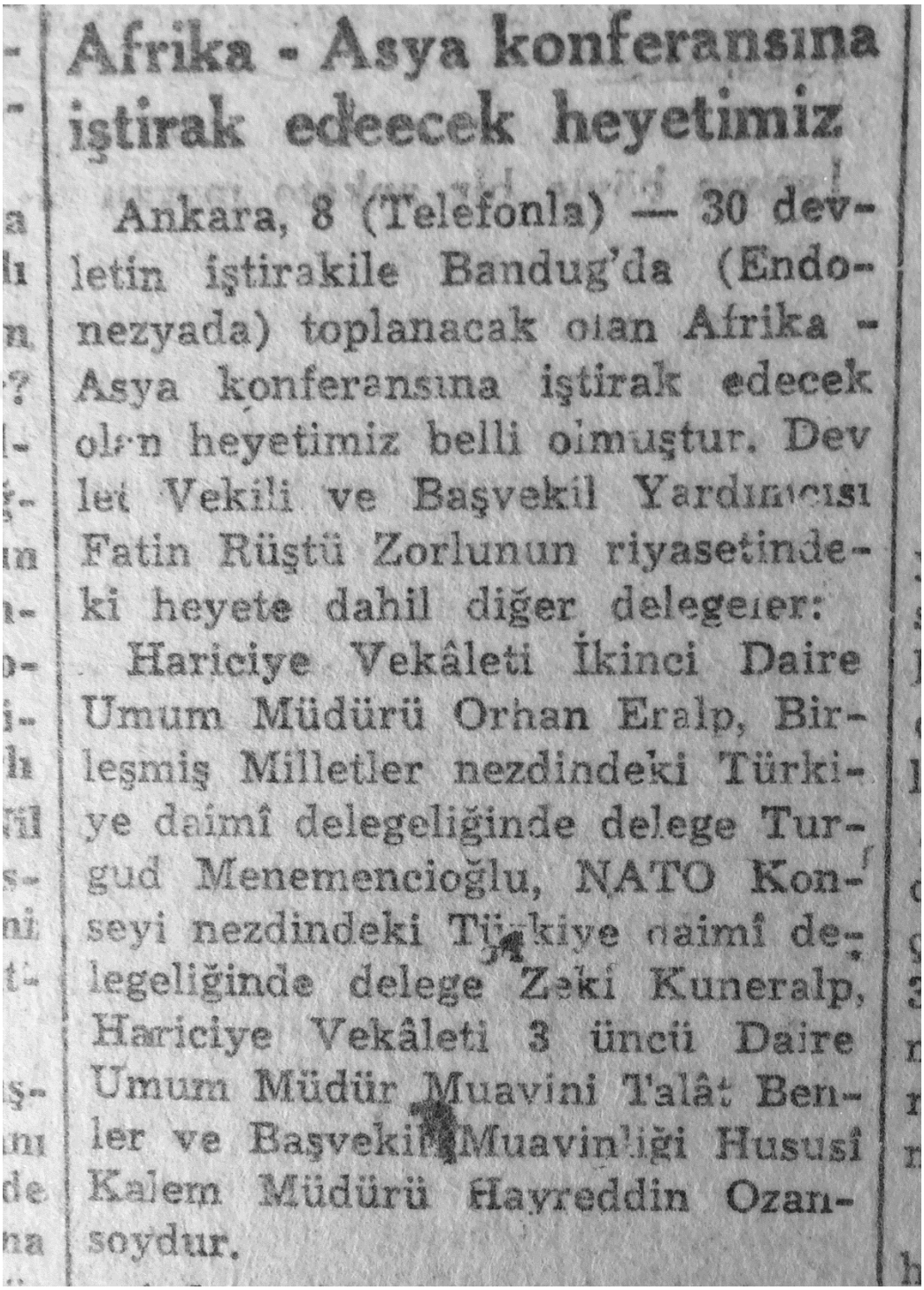

Afrika - Asya konferansına iştirak edecek heyetimiz

Ankara, 8 (Telefonla) — 30 devletin iştirakile Bandug'da (Endonezyada) toplanacak olan Afrika - Asya konferansına iştirak edecek olan heyetimiz belli olmuştur. Devlet Vekili ve Başvekil Yardımcısı Fatin Rüştü Zorlunun riyasetindeki heyete dahil diğer delegeler:

Hariciye Vekâleti İkinci Daire Umum Müdürü Orhan Eralp, Birleşmiş Milletler nezdindeki Türkiye daimî delegeliğinde delege Turgud Menemencioğlu, NATO Konseyi nezdindeki Türkiye daimî delegeliğinde delege Zeki Kuneralp, Hariciye Vekâleti 3 üncü Daire Umum Müdür Muavini Talât Benler ve Başvekil Muavinliği Hususî Kalem Müdürü Hayreddin Ozansoydur.

Ek. 7. Zeki Kuneralp'in Bern Büyükelçiliğine Tayini.

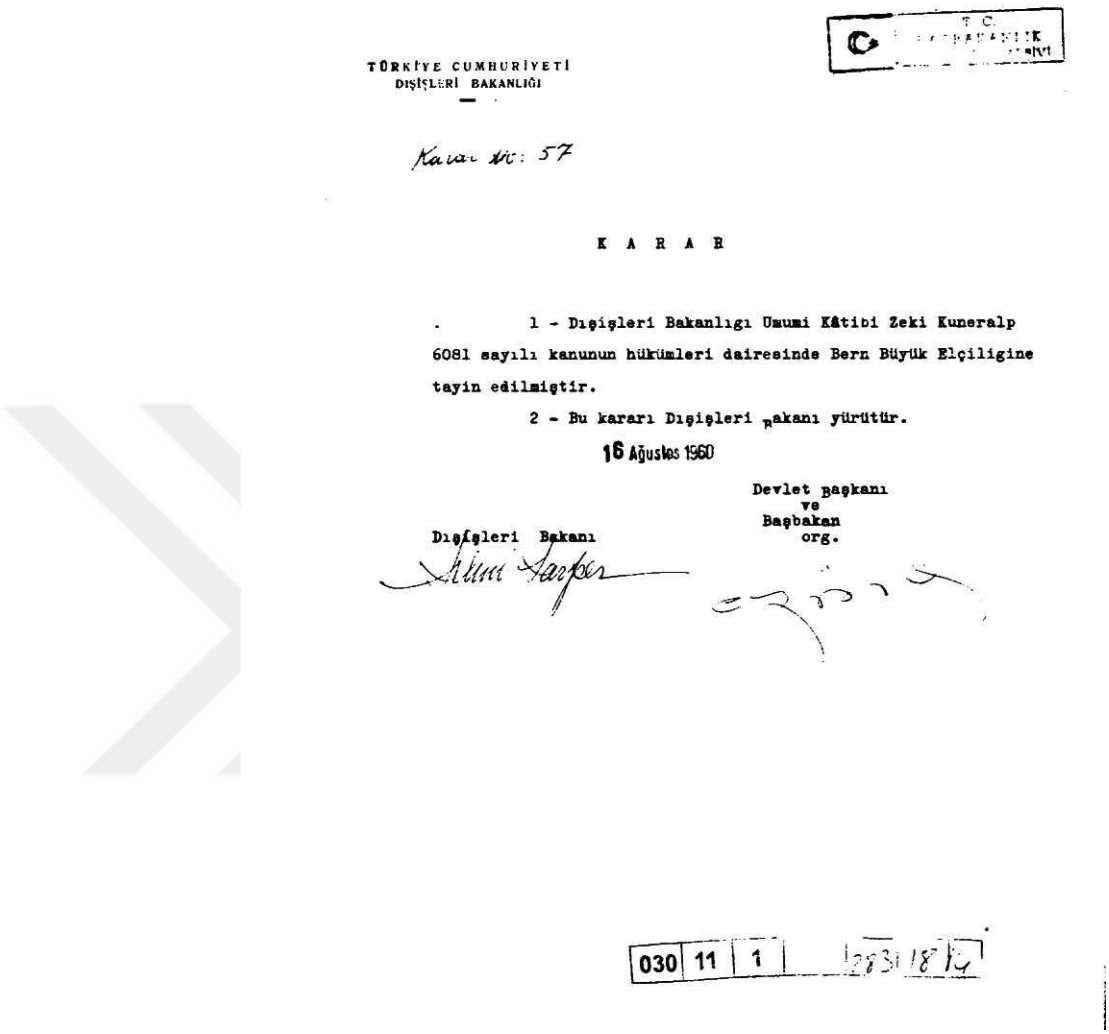

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI

Karar No: 57

K A R A R

1 - Dışişleri Bakanlığı Umumi Kâtibi Zeki Kuneralp 6081 sayılı kanunun hükümleri dairesinde Bern Büyük Elçiliğine tayin edilmiştir.

2 - Bu kararı Dışişleri Bakanı yürütür.

16 Ağustos 1960

Devlet Başkanı ve Başbakan org.

Dışişleri Bakanı

030 | 11 | 1

T.C Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri: 283- 18- 14

Ek. 8. Zeki Kuneralp'in Londra'ya Nakli.

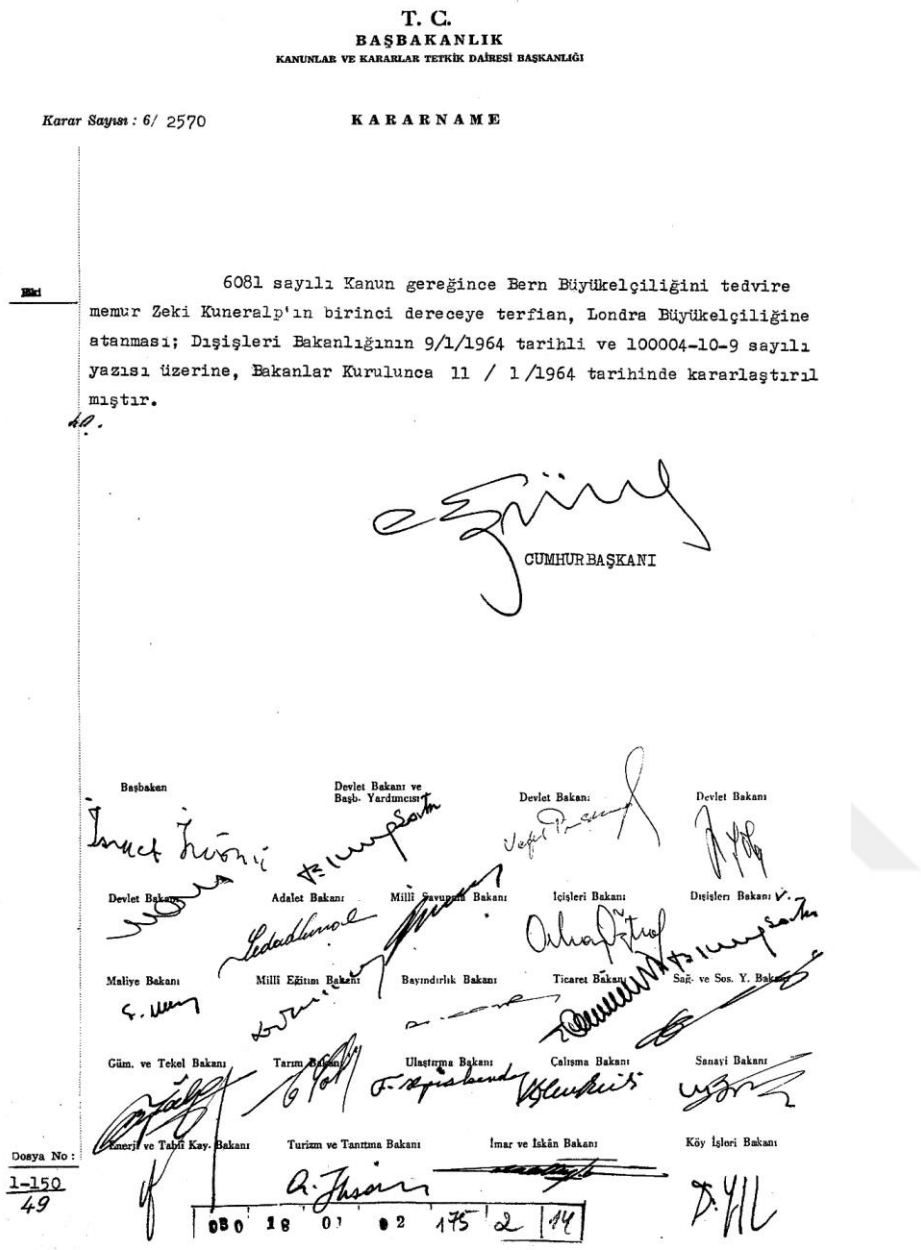

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI

Karar Sayısı : 6/ 2570

KARARNAME

Eki

6081 sayılı Kanun gereğince Bern Büyükelçiliğini tedvire memur Zeki Kuneralp'ın birinci dereceye terfian, Londra Büyükelçiliğine atanması; Dışişleri Bakanlığının 9/1/1964 tarihli ve 100004-10-9 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 11 / 1 /1964 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

Başbakan | Devlet Bakanı ve Başb. Yardımcısı | Devlet Bakanı | Devlet Bakanı

Devlet Bakanı | Adalet Bakanı | Milli Savunma Bakanı | İçişleri Bakanı | Dışişleri Bakanı V.

Maliye Bakanı | Milli Eğitim Bakanı | Bayındırlık Bakanı | Ticaret Bakanı | Sağ. ve Sos. Y. Bakanı

Güm. ve Tekel Bakanı | Tarım Bakanı | Ulaştırma Bakanı | Çalışma Bakanı | Sanayi Bakanı

Enerji ve Tabii Kay. Bakanı | Turizm ve Tanıtma Bakanı | İmar ve İskân Bakanı | Köy İşleri Bakanı

Dosya No : 1-150 / 49

OBO 18 01 02 175 2 14

T.C Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri: 175- 2- 14

Ek. 9. Zeki Kuneralp'in Dışişleri Genel Sekreterliğine Terfii.

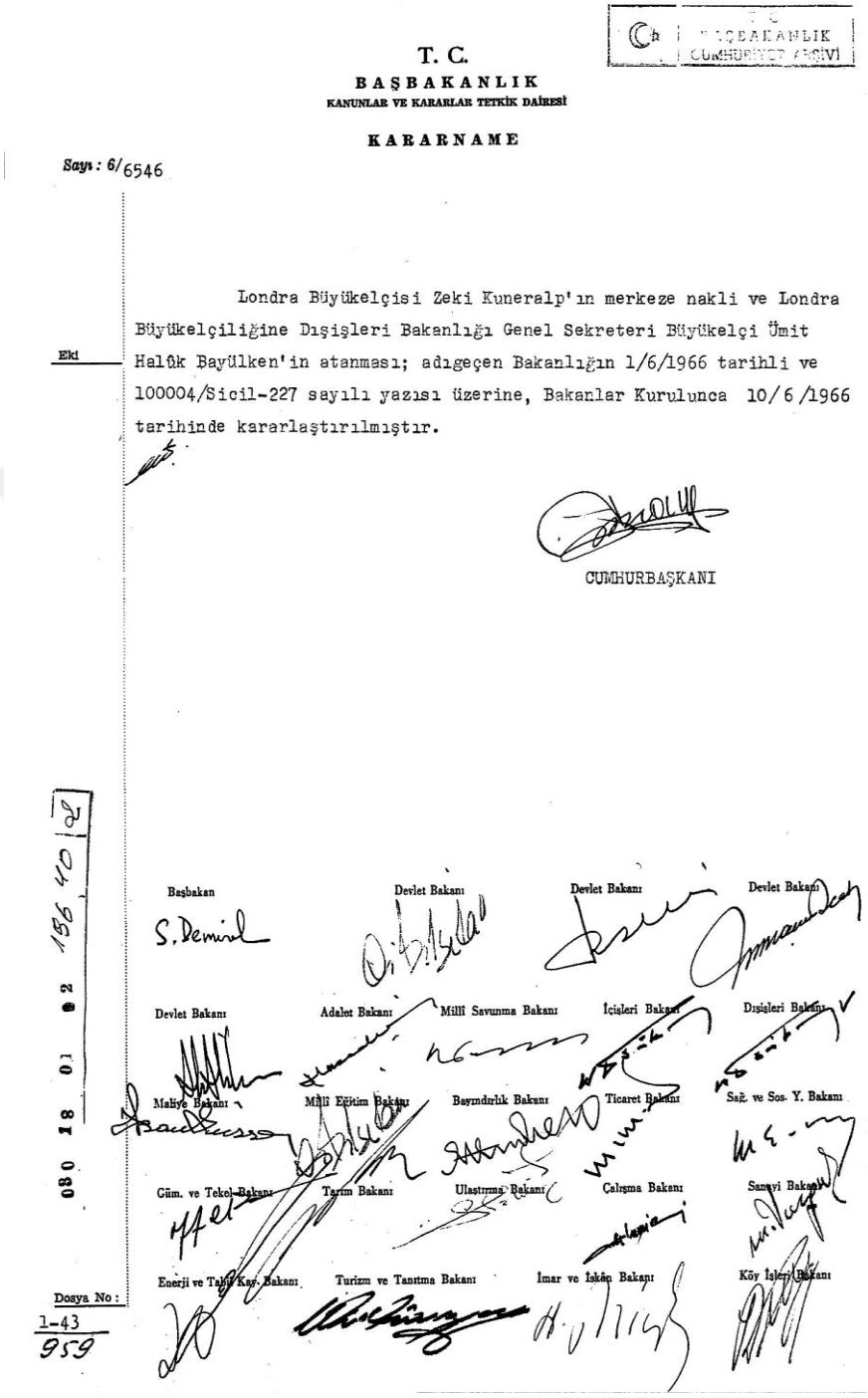

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ

KARARNAME

Sayı: 6/6546

Ek

Londra Büyükelçisi Zeki Kuneralp'ın merkeze nakli ve Londra Büyükelçiliğine Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Büyükelçi Ümit Halûk Bayülken'in atanması; adıgeçen Bakanlığın 1/6/1966 tarihli ve 100004/Sicil-227 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 10/6/1966 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

Başbakan — S. Demirel
Devlet Bakanı
Devlet Bakanı
Devlet Bakanı
Devlet Bakanı
Adalet Bakanı
Milli Savunma Bakanı
İçişleri Bakanı
Dışişleri Bakanı
Maliye Bakanı
Milli Eğitim Bakanı
Bayındırlık Bakanı
Ticaret Bakanı
Sağ. ve Sos. Y. Bakanı
Güm. ve Tekel Bakanı
Tarım Bakanı
Ulaştırma Bakanı
Çalışma Bakanı
Sanayi Bakanı
Enerji ve Tabii Kay. Bakanı
Turizm ve Tanıtma Bakanı
İmar ve İskân Bakanı
Köy İşleri Bakanı

080 18 01 02 156 40 2

Dosya No:
1-43
959

T.C Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri: 159- 5- 5

Ek. 10. Araplar Türkiye'nin desteğini İstediler (**Cumhuriyet Gazetesi,** 29 Haziran 1967).

Araplar Türkiye'nin desteğini istediler

ANKARA (Cumhuriyet Bürosu) — Birleşik Arap Cumhuriyeti ile İsrail arasındaki çatışma, dün Ankarada da diplomatik faaliyetlere yol açmıştır. B. Arap Cumhuriyeti ,Cezayir Suriye ve Irakın Ankara büyükelçileri saat 14'de, Dışişleri Bakanı vekili Faruk Sükan'la görüşerek, hükûmetlerinin görüşlerini anlatmışlar, Türkiyenin anlaşmazlıkta kendilerini desteklemesini istemişlerdir.

İki günden beri toplantı hâlinde bulunan Ortadoğu ülkeleri nezdindeki büyükelçilerimiz, dün Dışişleri Genel Sekreteri Zeki Kuneralp başkanlığındaki çalışmaları sırasında, yalnız Arap — Yahudi çatışması üzerinde durmuşlardır. B. Elçiler, Akabe Körfezinin Mısır tarafından ablukaya alınmasının, bir savaşa yol açabileceğini belirtmişler ve bu çatışmada bu ablukanın çok önemli rol oynadığını ve merdivenleşmeye yol açacağını ifade etmişlerdir.

Öte yandan; Dışişleri, Hükûmetin durumun dikkatle izlendiğini bildirmiştir.

Ek. 11. Batı Trakya'daki Baskıya Son Verilmesini İstedik (**Cumhuriyet Gazetesi,** 19 Temmuz 1967).

(Arkası Sa. 7, Sü. 2 de)

Batı Trakyadaki baskıya son verilmesini istedik

ANKARA (Cumhuriyet Bürosu) — Yunanistandaki askerî yönetimin, Batı Trakya Türkleri üzerinde şiddetli bir baskı kurması ve devamlı olarak Lozan anlaşması ile Türklere tanınan hakları çiğnemesi üzerine, Türk hükûmeti, Yunanistan'dan bu baskıya derhal son verilmesini istemiştir. Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Büyükelçi Zeki Kuneralp, dün saat 16 da, Yunanistan'ın Ankara Büyükelçisi Delivanis'i, Bakanlığa davet ederek, kendisine, **«Batı Trakya Türklerine yapılmakta olan baskının, Türk hükûmetini ciddi şekilde üzdüğünü ve duruma derhal son verilmediği takdirde Türkiyenin de bazı tedbirlere başvuracağını»** bildirmiştir.

Ek. 12. Çankaya'daki Görüşmeler (**Cumhuriyet Gazetesi,** 27 Ekim 1968).

SINIF ARKADAŞIM ATATÜRK

Cumhuriyet

KURUCUSU: YUNUS NADİ

45. yıl sayı 15895 — Pazar 27 Ekim 1968

Fransa, teknik işbirliği teklif etti

General De Gaulle İstanbul'da

FRANSA CUMHURBAŞKANI DE GAULLE VE FRANSIZ HEYETİ, ÇANKAYA'DA YAPILAN RESMİ GÖRÜŞMEDE...

İSTANBUL'DA DA SEVGİ... RAL DE GAULLE, HALKI...

Gezi Notları

II.

Göreme'den Avanos'a gelmediniz mi köylere uzanmak için asfalt yoldan ayrılmak gerek. El sallayıp asfalta veda edince de kendinizi birden dertli Anadolunun kucağında buluyorsunuz. Bin yıl önesinin ilkel yaşantısı içinde kendi haline bırakılmış dertli ve sevgili Anadolu..

Ürettiğimiz Ürkonak bucağında vatandaşlarımız dinledim. Ürkonak deyip geçmeyiniz. İki bini aşkın nüfusu ile bırası ilçe olmaya layık bir kasaba. Ama varın görün ki, verimde sayan üretimi ile yıldan yıla artan nüfusunu besleyemiyor, gittikçe fakirleşiyor.

Bölgenin dayandığı başlıca tarım kolu meyvacılık ve özellikle bağcılık. Sofralık elma, karpüzlük olsun, çeşit çeşit nefis ürüm yetiştiyor bu kireçli topraklarda. Ne var ki, Tekel'i yönetimi fiatları dondurduğu için, bağdan elde edilen gelir nerede ise masrafı bile karşılamaya yetmiyecek kadar düşük.

— 20 yıl önce kuru üzümün kilosuna Tekel 80-90 kuruş veriyordu. 20 yıl içinde rakıya kaç kez zam yapıldı, oysa bizim üzümler gene aynı fiatları bulmaya görüyor. Revayı hak mıdır bu? diyorlar ve bu gidişle bağların sökülmeğini yana yakıla anlatıyorlar.

Üretimin yerinde saymasına karşılık nüfus durmadan artarsa ne olur? Artan nüfus geçim kaygısı ile dışarı kaçar. Tüm Orta Anadolu'yu saran bu hasıbırak göç hareketinin burada da gündün güne yoğunlaştığını görüyoruz. Heybesini sırtlayan delikanlı Ankara'ydı, İstanbul'du, kısmet neresi ise çekip gidiyor. Daha cesaretliler yabancı ülkelere kadar uzanıyorlarmış. Yalnız su Ürkonak bucağından Almanya'da 200 işçi bulunduğunu öğrendim.

Ne yapalım? Mal ihraç edemiyorsak biz değilse adam ihraç ediyoruz diye övünelim mi demiş?

İyi yetişmiş bir genç hüsnü veren Ürkonak Belediye Başkanı, bölge ekonomik dengesinin simdilik ancak dışardakilerin ailelerine gönderdiği yardım paralarını sürdüğüne, yoksa buraların sefaletten yaşanmaz hale geleceğini söyledi.

★

Jeolojik dokunu itibariyle Nevşehir taşlık, kayalık bir bölge. Bu yüzden kasabalarda, hattâ kilerin çoğunda yapılar taştan. Bu özellikle burayı Orta Anadolu'nun öteki bölgelerinden eğlenceli yapıyor, burada yaşam düzeyi sanki oralardan daha üstünmüş gibi aldatıcı bir görüntüye yol açıyor.

Oysa, ekmeğini taştan çıkaran küçük sanat erbabının durumu hiç de iimrenilecek gibi değil. Hacıbektaş taş oyuklarında bulunan bir tür mermer üzerinde bu sanatçıların gösterdiği ustalık gerçekten takdire değer. Büyük kentlerimizin hâtıra eşyası satan dükkânlarında gördüğümüz bölyüklü küçüklü vazo, sigara tablası, kutu gibi cici araçlar çoğunlukla bu ustaların sabahtan akşamına gönenç dökerek yarattıkları eserler. Aralarında bielip örgütlenemedikleri için atölyelerinin karşılığını tüm alamıyor, piyasa kurtları hesabına ödemeğe bağlar tehlikeyle çalışıyorlar.

Kilit toprak bölgeyle uğraşmaktan başka karar ihtiyarımı karşılayan ustaların durumu da taşıdan daha kötü değilse bir hayli daha parlak da değil. İş Kanunu hükümleri dışında, fiatlerini elverdiği ölçüde, her türlü sosyal güvenden yoksun, sonra ürkek ücret ve göç hastalarından çalışan bu ustalar da...

NADİR NADİ

(Arkası Sa. 7, Sü. 4 de)

ÜMİT GÜRTUNA

Dün şehrimize gelen Fransız Cumhurbaşkanı General De Gaulle, Havaalanından Şâle'ye kadar, onbinlerce İstanbul'unun sıcak gösterileriyle karşılanmıştır. Ziyaret dolayısiyle süslenen ve ışıklandırılan şehirde, konuk Devlet Başkanının geçişi sırasında halk tarafından havai fişekler de atılmıştır.

De Gaulle, kalabalığın yoğunlaştığı kesimlerde, yer yer üstü açık Cadillac'da ayağa kalkarak, her iki eliyle İstanbul'luları selâmlamıştır. Generalin, bu yolculuk sırasında yanındakilere, «Büyük bir karşılama.. Çok heyecanlandım. Harikalade bir kabul.. dediği öğrenilmiştir.

Güleç yüzlü bir general

General De Gaulle, herabirinde eşi olduğu halde, 17.05'de THY'nin DC - 9 uçağından inerken, oldukça neşeli görünmüştü. Yeşilköy Havaalanındaki askeri kıtayı denetleyip yola çıkıldığı zaman De Gaulle, yıllardır kendisini asık yüzlü, çizgin dünya karikatürlerimi tekrip edercesine etrafa, tebessümler yağdırmıştır. Fransa Devlet Başkanı otomobiline binince, arabanın üstünü açtırmış ve kendisine «Vive La France!», «Vive General De Gaulle!» diye alkışlayan halkı, iki elini sallayarak karşılık vermiştir. Bu arada, Konuk Cumhurbaşkanının bulunduğu otomobilin iki yanını saran inzibat ve Toplum Polisleri, ellerinde parlak sarı ışıkları görülmüş sarıf halatlarla, arabaya doğru yönelen halkı, güçlükle durdurabilmişlerdir.

(Arkası Sa. 7 Sü. 1 de)

«Fransa, ilerlemekte olan Türkiye'ye önemli bir surette el uzatabilir»

ANKARA, (Cumhuriyet Bürosu) — Başkent'te Cumhurbaşkanlığı Köşkünde dün konuk Fransız Cumhurbaşkanı De Gaulle ve Cumhurbaşkanı Sunay'ın katılmasıyla 2 saat 45 dakika kadar süren yüksek seviyede Türk - Fransız görüşmeleri yapılmış, bu görüşmelerde özellikle dünya sorunları ele alınmıştır.

Başbakan Demirel, De Gaulle serefine dün Meclis töreni salonunda bir yemek vermiş, burada yaptığı konuşmada De Gaulle, Türkiye'ye teknik işbirliği teklif etmiş, bir anlaşma yapılmasını istemiş, Kıbrıs konusuna değinmiş ve sözlerini bitirirken, yemekte bulunan CHP Genel Başkanı İsmet İnönü serefine de kadeh kaldırmıştır.

(Arkası Sa. 7, Sü. 2 de)

Çankaya'daki görüşmeler

Çankaya'da yapılan görüşmelere Türk tarafı olarak Cumhurbaşkanı Sunay, Başbakan Demirel, Dışişleri Bakanı Çağlayangil, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Zeki Kuneralp, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Cihat Alpan ve Paris Büyükelçimiz Hasan Işık, Fransayı temsilen General De Gaulle, Dışişleri Bakanı Debre, Fransız Büyükelçisi ve De Gaulle'ün Genel Sekreteri Tricot katılmışlardır.

(Arkası Sa. 7, Sü. 2 de)

Saraçhane geçitine "Haşim İşcan,, adı verildi

Belediye Meclisi dün, Saraçhane alt ve üst geçitine «Haşim İşcan» adının verilmesini oybirliği ile kabul etmiştir.

CHP Grupu tarafından getirilen teklifi, TİP'li üyeler de desteklemişlerdir. Konuşan CHP'liler, teklifi daha önce de Belediye Meclisine getirdiklerini, ancak AP'lilerin oyu ile reddedildiğini belirtmişlerdir.

Bu görüşme sırasında, Meclis üyesi bulunan İşcan'ın eşi Atıfet İşcan, görüşlerini tutanmıştır.

«Sultan Abdülhamid» kendi deyimlerine göre «... Kudretli fikir sanat adamı.» nın kaleminden «Muvaffak olmuş sanat topluluğu olan İstanbul Fikir Tiyatrosu Oyuncuları» canlandıracaklar.

«Sultan Abdülhamid» bu tiyatro toplulığında, Başkent Ankara'da dünden beri oynamaya başlamıştır. «Oyun» Cumhuriyet Bayramının 45. yıldönümünde 18.00 ve 21.15 de oynanacaktır, Oyuncular, Devlet Tiyatrosunun «Üçüncü Tiyatro» sunu bir hafta müddetle Sultan Abdülhamid'e kiralamışlardır.

■ *«Soyuz - 3»ü, 47 yaşındaki Albay Beregovoy kullanıyor*

■ *Ay'ın fethi için yeni denemelere girişilecek*

ASTRONOT BEREGOVOY, KIZIYLA BERABER... (Radyofoto: THA/UPI)

Sovyetler de uzaya dün insan gönderdi

Uzay gemisi, 25 Ekim'de fırlatılan pilotsuz «Soyuz - 2» ile buluştu

DIŞ HABERLER SERVİSİ

MOSKOVA — Sovyetler Birliği, dün içinde h... bulunan bir uzay gemisini dünya etrafında bir yö... geye göndermiştir. Tass Ajansı, «Soyuz 3» uzay g... aliyle uzaya gönderilen pilot Albay Georgi Beregovo... dünya çevresindeki ilk dönüşü sırasında «pilotsuz... yuz 2» uzay gemisiyle buluştuğunu bildirmiştir.

Sovyet resmi ajansına göre, «Soyuz 2», pilotsu «Soyuz 3» ile bazı manevraların gerçekleştirilmesi amaciyle, 25 Ekim'de uzaya gönderilmiştir. Böylelikle, «Soyuz 2»nin uzaya gönderildiği, ilk kez dün açıklanmış bulunmaktadır.

«Tass»: Albay Beregovoy'un komutasındaki «Soyuz-3» ün, «Soyuz-2» ile birlikte deneme ve manevralarına başarılı bir şekilde devam ettiğini açıklamıştır.

Nasıl buluştular?

Ajansın verdiği bilgiye göre, Beregovoy'un yönetimindeki «Soyuz 3» uzay gemisi, pilotsuz «Soyuz 2» uzay gemisine 200 metre yaklaşmıştır. Yaklaşma, otomatik sistemle gerçekleştirilmiş, fakat daha sonra Albay Beregovoy, komuta sistemini kullanmıştır.

47 yaşındaki Beregovoy'un kullandığı araçla radyo irtibatı kurulmuştur. Uzay gemisinin bütün aletlerinin iyi çalıştığı bildirilmektedir.

(Arkası Sa. 7 Sü. 1 de)

«Suyumuz kayboldu aman bulun»

■ KÖY HALKI, «GAİP» SUYUN BULUNMASI İÇİN KÖYİŞLERİ BAKANLIĞINA DİLEKÇE VERDİ

F. OTYAM

«..... köyümüzün su ihtiyacı köy kuyusu olarak bilinen bu kuyudan temin etmekte idi, bu suyu çeşme haline getirmek için uğraşırken bu su kâmilen denecek bir halde kayboldu.....»

● MARAŞ'ın Elbistan İlçesine bağlı Körce köyünden bir heyet, Köyişleri Bakanlığını ziyaret etti. Köylilerin yeni bir istekleri yok Bakanlıktan. Yalnız kaybolan kuyularının bulunmasını istiyorlar. Büyüsüne garip bir üstek belki ilk kez vuku bulüyor Türkiye'de.

Maraş'ın Elbistan ilçesine bağlı Körce köyünden bir heyet, her derde deva olmak Türkiye Cumhuriyeti Makamı, yani bilkümet merkezi, yani başkentli Ankara'ya gelmiş, «Gaip olan» sularının bulunması için Köy İşleri Bakanlığı Yol, su Elektrik Genel Müdürlüğüne bir dilekçe ile başvurdu..

Hükümet, Siirt dağlarında eşkıya arıyor.. Hükümet dağlarda petrol arıyor, bilkümet ürünlerin satılması için pazar arıyor.. Hükümet, işleri döndürmek için borç para arıyor, hükümet günden güne artan isteleri sevgemek için «insan pazarı» arıyor.. Hükümet bu, işi sıraya bulmak, kotarmak.. Derde deva olmak.

İşte onun bilen Körce köylüleri de ellerinde bir dilekçe, varıp durdurular bükümet kapısına «Kayıp olan suyumuzu bulun...» demişler dün.

Hani, meçi çalınan, soyulu, kurusu çalınan, sayası çalınan da varır bükümet kapısına.. Sünlaşan sünlarının çalındı bulun.. Maraş'ın Elbistan ilçesinin Körce köyünün insanları da «Gaip olan su» ları için vardılar «Vekâlet Yüksek Makamına.»

(Arkası Sa. 7, Sü. 1 de)

"Abdülhamid,, oyunu için Devlet Tiyatrosu kiralandı

ANKARA, (Cumhuriyet Bürosu)

«Sultan Abdülhamid», Cumhuriyetin 45. yıldönümünde Ankara'ya geliyor.

... Ve «Sultan Abdülhamid», Devlet Tiyatrolarının, «Üçüncü tiyatrosunda (eski Türkeeağı) Cumhuriyetin 45. yıldönümünde Türkiye Cumhuriyetinin Başkenti Ankara'da, batı seyircilerin karşısına çıkacaktır..»

«Sultan Abdülhamid», Üniversiteliler Fikir ve Aksiyon Birliği» tarafından Ankara'ya getirtiliyor.

Eski DP taraftarları Demirel'e karşı savaşa çağırıldı

ANKARA, (Cumhuriyet Bürosu) — Bazı meçhul kimseler, gazete bürolarına, idarehanelerine «İdeal Milliyetçilere» imzalı bildiriler yollamışlardır. «Adalet Partililere Çağrı» başlığını taşıyan bildiride, AP'nin iktidara gelişinde Demokratların oynadığı rol belirtilmekte ve özetle, şöyle denilmektedir:

«Demirel ekibi, yanlış görüş ve hareketlerile kendilerine oy verenlerin itimadını kaybetmiştir. Memleket mukadderatı, büyük bir tehlike içindedir. Partideki demokratlar, idealist milliyetçiler ve Müslümanlar ihraç edilmektedir. Bu duruma daha fazla tahammül edilemez. Demirelciilere karşı sizleri savaşa çağırıyoruz.»

Ne diyorlar?..

AP Genel Başkan Yardımcısı Senâtör Mustafa Gülcüoğlu, bildi...

(Arkası Sa. 7, Sü. 2 de)

TİP toplantısında Aybar konuştu

ANKARA, (Cumhuriyet Bürosu) — Parti içindeki görüş ayrılıklarını ele almak üzere toplanan 7.T.İ.P. Genel Yönetim Kurulunda, Parti Genel Başkanı Aybar ilk konuşmayı yapmıştır. Özellikle Behice Boran ve ikinci plânda Sadun Aren tarafından eleştirildiği söylenen Aybar, anlaşmazlık konusu konuşmalarını Genel Yönetim Kurulu önünde tekrarlamış ve «Hunlara» parti program ve tüzüğü ile çeliştiğini iddia edenleri ispata davet edeceğini demiştir.

Toplantı, Pazartesi gününe ka... dar devam edecek...

Ecevit, 34 o... Genel Sekre...

ANKARA, (Cumhuriyet Bü...

CHP Parti Meclisi, dü... bah saat 10.30 da Genel B... İsmet İnönü'nün başkanl... ilk toplantısını yapmış ve ... la Bülent Ecevit tekrar ... Sekreterliğe seçilmiştir.

30 üyenin katıldığı toplan... oy birliği çıkmıştır.

Merkez Yönetim Kurulu... ise şu sonucu vermiştir:

Muammer Eren, Ibrahim... ten, Orhan Birgit, A. İhsan ... Turan Güneş, Hüdai Oral... Seckin, Hayrettin Uysal, ... Baksık, Selâhattin Hakkı Es... Ferda Güley, Mustafa Ok... Besim Üstünel, Mahmut Yü...

1968 Türkiye Güzellik... «Türkiye Güzelis üny... adıyla giren 1 numara... İstanbul'dan 6. Ankar... da ikincilliği Meral E... şar almışlardır. Jüri... şeklide tasnif edilmiş... nucunu ilgiler...

Ek. 13. Kuneralp 'İstenmeyen Adam' İlan Edildi' (**Milliyet Gazetesi,** 31 Aralık 1967).

Halk Gaz

YIL: 18, SAYI: 7221 — 25 KURUŞ

Makarios Türk hükümetini protesto etti

KUNERALP "İSTENMEYEN ADAM,, İLÂN EDİLDİ

Dışişleri genel sekreteri adadan ayrıldıktan sonra nota Lefkoşa'da Türk elçisine verildi. Kuneralp Ankara'da "Hükûmet gerekli cevabı verecektir,, dedi

ANKARA, ÖZEL

MAKARIOS yönetimi, dört günden beri Kıbrıs'ta bulunan Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Zeki Kuneralp'ı «istenmeyen adam - persona non grata» ilân etmiştir.

Kuneralp'ı, Kıbrıs'ın içişlerine karışmakla suçlayan Rum yönetimi genel sekreterin «istenmeyen adam» ilân edilmesiyle ilgili notayı, Kuneralp Lefkoşa'dan ayrıldıktan sonra Kıbrıs'taki Türk Büyükelçiliğine vermiştir. Nota'da, Genel Sekreterin ziyaret ettiği Geçitkale ve Boğazici Türk köylerinde tahrik edici demeçler verdiği öne sürülmüştür.

Dün akşam başkentte dönen Dışişleri Genel Sekreteri Müftüoğlu verdiği demeçte, Rumlar'ın girişimlerini doğrulamıştır.

Kuneralp, adadan ayrılacağı tarihin Ancak bu sonuçlar alındıktan sonra belli olduğunu da söylemiş ve «Türk Hükümeti bu notaya iddiaya cevaben verecektir» demiştir.

Rum notasında, Türkiye'den yeni memurların, yeni yönetimin kurulmasında rol oynadıkları iddia edilmektedir.

Kuneralp, demecinde Denktaş'a adaya dönmesi için çağrıda da bulunmuştur.

TÜRK MEMURLAR DIŞ HABERLER SERVİSİ

Kıbrıslı «Geçici Türk Yönetimi» adı altında, Makarios hükümeti ile Ada'nın protestoların yol açmış, karar Türk

▲ Devamı Sa. 7. Sü. 3'de

9 KİŞİNİN KAATILMASINDEN ÖLDÜRÜLMESİNDEN KORKULUYOR

AYDIN, ÖZEL

Dökme kurşun kasıtlı Cine cinayeti Mustafa Celen, Temizlar Savcısının tevkif kararı üzerine Aydın cezaevine sevkedilmiştir.

Müştekilerin şikâyetleri üzerine tutuklanmasından endişe edilen kasıtlı Mustafa Celen'in emniyet teşkilatı olarak Aydın cezaevine sevki uygun görülmüştür.

Cezaevine nakledildiği sırada, infilâm alınmasından korkulduğunu söyleyen kasıtlı, «Beni bu cinayetlerle suçlu bulmuş, sanığın kader yazısı bozmuş» demiştir.

Tahranda 673 kişi ekmekten zehirlendi

TAHRAN, A.A.

SEFERBERLİ üç fırından satın alınan ekmeklerden Tahran'da 673 kişi zehirlenmiştir. Bu zehirlenmeler bir hafta içinde meydana gelmiştir. Çarşamba günü 138 kişi yoğun yemekten hastalanmış, daha sonraki günlerde de 425 yeni zehirlenme olayı tesbit edilmiştir. Birçok kişi hastahaneye kaldırılmıştır.

Sözkonusu üç fırın ile onlara un veren iki fabrika kapatılmış, soruşturma açılmıştır.

Sükan:"Anayasa dikta rejimlere kapalıdır,,

■ İçişleri Bakanı, ihtilâlci sosyalizm, nasyonal sosyalizm, faşizm ve teokratik cereyanların yasak olduğunu söyledi...

ANKARA, ÖZEL

[illegible] Bahattin Sükan, dün yeni bir demeç vererek, Anayasanın her türlü diktaya kapalı olduğunu bildirmiş ve şöyle demiştir:

«İhtilâlci sosyalizm, marksizm, nasyonal sosyalizm, faşizm ve teokratik devlet kurmak gibi sloganlar ve bunlara ait faaliyetler, devlet kuvvetini Anayasaya göre kullanmamız. Bu faaliyetleri takip etmek, bilgileri Bakanlığımıza en kısa zamanda ulaştırmak ve bu cereyanlar ve içişleri bakanlığı olarak bu mevzularda [illegible] hassasiyetle [illegible]

Sükan, Anayasa'nın «bütünüyle devlem» e de kapalı olduğunu bir daha hatırlatmış ve sözlerine şöyle devam etmiştir:

«Moskova Komünist Partisi, [illegible] sosyalistleri toplantısından [illegible], enternasyonal komünist [illegible] değişiklik yapmış, Topeden [illegible] ve ihtilâl metodlar verilse, demokratik yollarla gidecekse, yâni tek sınıfın hâkimiyetini kurmak isteyen. Bu, tertip değişiklikler. Gene yine [illegible]

DURUM

ŞECAAT ARZEDERKEN...

ÇAĞLAYANGİL'in, Türk toplumunun reorganizasyonundan ileriye sürdüğü son kavramı Makarios'a göre [illegible] hâkimiyetini kurmak isteyen. Bu, tertip değişiklikler. Gene yine [illegible]

REMZİ ÇETİN 9 GÜNLÜK FİRA

REMZİ ÇETİN: "FIRSAT GEÇSE YİNE KAÇARIM,,

■ İrfan Vural'la arkadaşlarını cezaevinden koçırtan Çetin, «Mahkûmiyetim 60 yılı buluyor. Yapacağım başka şey yok!» dedi...

BÜYÜK firarın ve tasarladıkları büyük soygunun dümenşisi Remzi Çetin'in de üçüncü gece yakalanmasından sonra cezaevi başdarılarından Enün Altdağ ile Naki Sevin'in de kaçınlarda teslim olmaları veya yakalanmaları beklenmektedir. Emin Altdağ dün polise «Teslim olacağım, ama beni dövmeyin» diye haber göndermiş, fakat randevuya gelmemiştir.

Emniyet Müdürlüğünde dün gazetecilere konuşan Remzi Çetin «Ben halk ve polis düşmanı değilim. Cesaretim toplamı belki 60 yıl gerçek. Fırsatını bulursam yine kaçacağım. Yapacağım başka şey yok!» demiştir.

Öteki gece bir konuşmasından ibaret fir Zeytinburnunda kiraladıkları gecekondada kovrak yakalanan Remzi Çetin ile suçortağı İsmail Lastirk'ün üzerinde bîçer bıçakları bulunmuştur. Polisleri karşısında görünce bir an elini beline atan, fakat sonra «Teslim olayım, vermayın» diyen Remzi Çetin dün sıralı Kasımpaşa soygununu kendisinin yapmadığını ileri sürmüş, İrfan Vural'ın ölümü için de «Kader birliği yapmıştık. Ama ne teslim ne yolunda kurdu» demiştir.

▲ Devamı Sa. 7. Sü. 6 da

Ek. 14. Zeki Kuneralp, İngiltere Kraliçesine itimatnamesini takdim etmek üzere saraya girmeden hemen önce.

Ek. 15. Zeki Kuneralp ve eşi İngiliz Dışişleri Bakanı ve Başbakan Sir Alec Douglas-Home ile.

Ek. 16. Zeki Kuneralp ve eşi Necla Kuneralp Londra'da iken.

Ek. 17. Zeki Kuneralp ve Necla Kuneralp Atatürk biyografisinin yazarı İngiliz Lord Kinross ile.

Ek. 18. Zeki Kuneralp ve eşi, İspanya Kraliçesi Sofia ile.

Ek. 19. Türkiye- İspanya Hava Ulaştırma Anlaşması'nı Zeki Kuneralp'in imzalaması.

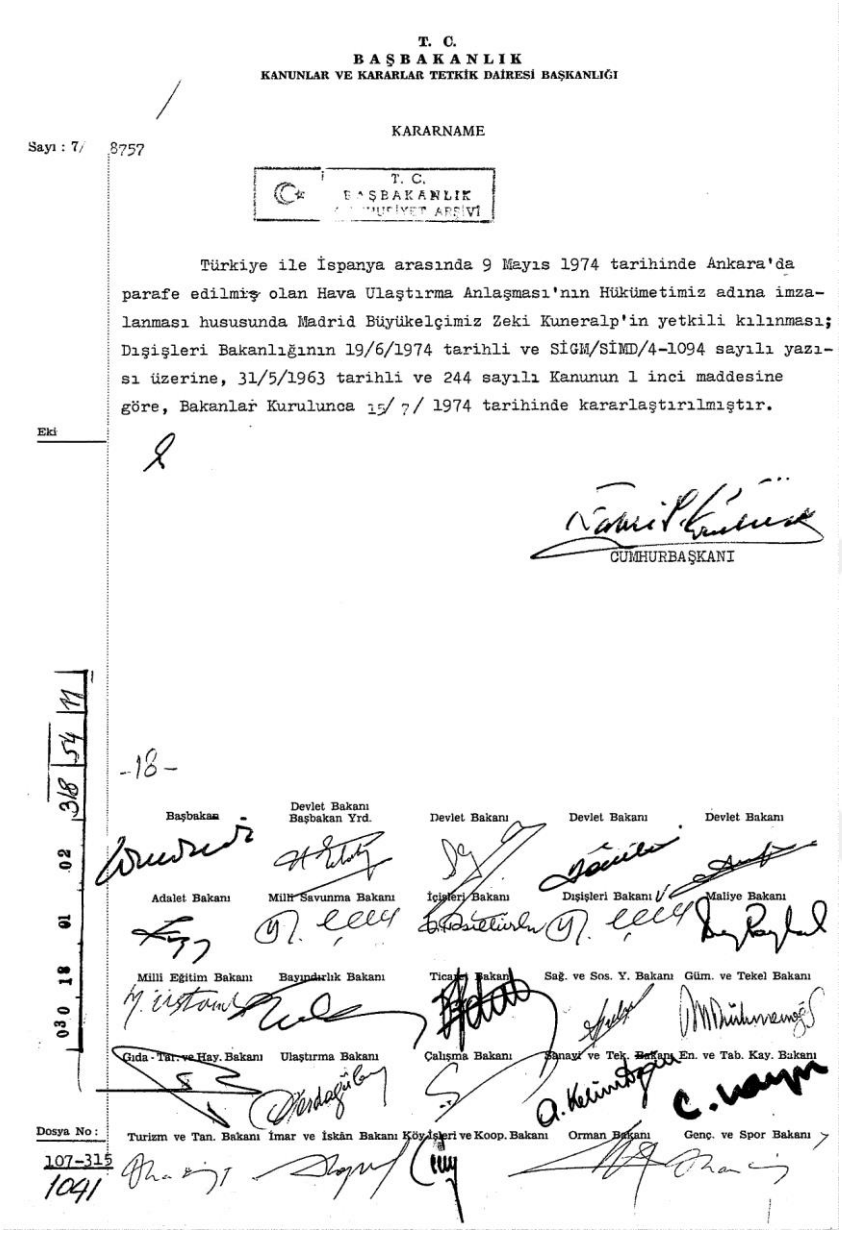

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI

KARARNAME

Sayı : 7/ 8757

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Türkiye ile İspanya arasında 9 Mayıs 1974 tarihinde Ankara'da parafe edilmiş olan Hava Ulaştırma Anlaşması'nın Hükümetimiz adına imzalanması hususunda Madrid Büyükelçimiz Zeki Kuneralp'in yetkili kılınması; Dışişleri Bakanlığının 19/6/1974 tarihli ve SİGM/SİMD/4-1094 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 1 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 15/7/1974 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Eki

CUMHURBAŞKANI

030 18 01 02 318 54 11

-18-

Başbakan | Devlet Bakanı Başbakan Yrd. | Devlet Bakanı | Devlet Bakanı | Devlet Bakanı

Adalet Bakanı | Milli Savunma Bakanı | İçişleri Bakanı | Dışişleri Bakanı | Maliye Bakanı

Milli Eğitim Bakanı | Bayındırlık Bakanı | Ticaret Bakanı | Sağ. ve Sos. Y. Bakanı | Güm. ve Tekel Bakanı

Gıda - Tar. ve Hay. Bakanı | Ulaştırma Bakanı | Çalışma Bakanı | Sanayi ve Tek. Bakanı | En. ve Tab. Kay. Bakanı

Turizm ve Tan. Bakanı | İmar ve İskân Bakanı | Köy İşleri ve Koop. Bakanı | Orman Bakanı | Genç. ve Spor Bakanı

Dosya No :
107-315
1041

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri 318- 54- 11

Ek. 20. Zeki Kuneralp'in Ermeni Katliamıyla İlgili Mektubu 'Economist'te Çıktı" (**Milliyet Gazetesi,** 26 Temmuz 1978).

Belgrad'da başlayan Bağlantısız Ülkeler Dışişleri Bakanları Konferansı'na bir mesaj gönderilmediğini, ancak Bağlantısız ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi konusunda hazırlık çalışmalarının sürdürüldüğünü söylemiştir.

Devamı S. 14, S. 6'da

Zeki Kuneralp'in Ermeni katliamıyla ilgili mektubu «Economist»te çıktı

Madrid'de bir saldırı sonunda karısı ölen Büyükelçimiz Zeki Kuneralp, "Economist" dergisinin okuyucu mektupları bölümüne gönderdiği bir mektupta, Türk-Ermeni sorununa değinmiştir. Mektupta şöyle denmektedir:

"1915 yılında yapıldığı iddia edilen fakat halen kanıtlanmamış olan Ermeni katliamı sırasında bütün Ermeniler kuzu, Türkler de kurt olsa bile, bu sizce daha

Devamı S. 14, S. 6'da

güzeline meyleder gibi olmuşsa da, nihai oylamada Güney Afrika güzelini tercih etmiştir.

KUNERALP'IN

Baştarafı 1. Sayfada

o zamanlar doğmamış olan karımın öldürülmesi için yeterli bir neden midir? Sizce adalet bu mudur? Sizin genellikle tüm terörizm hareketlerini lanetlediğinizi bildiğim için, yazınızda bu cinayeti kınayan bir satır bile görmemek beni hayretlere düşürdü."

ORMAN

Baştarafı 1. Sayfada

85 olay nedeni ile açılan da-

Ek. 21. Zeki Kuneralp'in Madrid Büyükelçisi iken kaleme aldığı yazı.

Ek 6 — İspanya ve Türkiye

Bir Mukayese

— I —

"Tarih tekerrürdür, milletlerin karakteri değişmez", derler. İspanya'nın yakın tarihi bu klişeyi yalanlamaktadır. İspanya, bu asrın ilk yarısına kadar, halkı fakir, idarecileri âciz, siyasî liderlerin suikaste uğradıkları, iç harpların birbirini kovaladıkları bir memleket idi.

Son senelerde durum değişti. Halk zenginleşti, fert başına gelir 300 Dolardan 3.000 Dolara çıktı. Yeni sanayiler kuruldu, yol şebekesi ve sair altyapı geliştirildi. İspanya az gelişmiş bir memleket iken millî hasıla bakımından dünyada başta gelen on memleketten biri oldu.

Bu iktisadî başarı yanında İspanya siyasî olgunluk imtihanını da kazandı. "Franco öldükten sonra İspanyollar biribirini kesmeğe başlayacaklar" deniliyordu. Franco öldü. Ne kesen, ne yıkan, ne yakan oldu. Kırk yıllık bir siyasî vesayetten sonra millet birden bire kendi haklarına sahip çıktı, bu hakları akıllıca kullanmayı bildi, "mümeyyiz" olduğunu isbat etti.

Bu başarının tek sebebi vardır: İspanyol'un kültürel üstünlüğü. Lisaniyle, edebiyatiyle, ilim ve sanatiyle İspanyol, asırlar boyunca, bu üstünlüğünü isbat etti. Mazide geçirdiği sayısız sosyal ve siyasî bunalımdan İspanyolu her sefer kurtaran, milletler camiasında itibar mevkiine avdetini sağlayan işte bu haslettir.

— II —

Bugün bütün dünyaya yayılmış olan medeniyet Batı medeniyetidir. Akdeniz çevresinde oluşmuştur. Bunun dışından aldığı katkı hem sayı, hem etki bakımından cüzîdir. İspanya ve Türkiye, siyasî teşekküllerinden itibaren, bu çevre içinde geliştiler. Her ikisi iki kıt'a arasında köprü oldukları için nüfusları bir ırk, dil ve din karışımı halinde oluştu.

Akdeniz medeniyeti başlangıçta bir bütün idi, din ve sair inanç farklarından mütevellit çatışmalar bilmeyen bir bütün. Bu ahenk sonra bozuldu. Monoteistik dinlerin —bilhassa Hıristiyanlık ve İslamın— zuhuru üzerine Akdeniz milletleri bu iki dinden ya birini ya öbürünü seçtiler. İspanyol milleti, bir ara ekseriyet itibariyle Müslüman iken, Hıristiyanlığa avdet etti. Türk milleti, İslâmı kabul ettikten sonra, ondan ayrılmadı. Ayrılamazdı, çünkü Akdeniz çevresinin Doğusunda olduğu için İslam âlemine yaslanmıştı. Batıda gelişen İspanyol milleti Hıristiyanlık içinde kaldı.

— III —

Hem Türk, hem İspanyol birer İmparatorluk kurdu, İspanyol daha ziyade denizden, Türk ise karadan. Her iki imparatorluk ayni zamanda zirveye ulaştı. Zirvede iken biribiriyle çatıştılar. Sonra, yine aynı zamanda, daralmağa başladılar, aralarındaki çatışma da azaldı, nihayet büsbütün durdu. Sulh aktedildi ve bir daha bozulmadı.

Daralmaları sonunda her iki millet inisyal topraklarına çekildi, satıh itibariyle küçüldü, bünye itibariyle kuvvetlendi.

İspanyol, imparatorluğunu kurduğu vakit, zaptettiği milletlere kendi kültürünü aşıladı. Daha sonra bu milletler bağımsızlığa kavuştukları vakit kültür birliği mahfuz kaldı. Bu sayede İspanyol, eski uyruklariyle kurduğu yeni ilişkilerini sağlam zemine oturtabildi. Uyrukların eski efendilerine karşı duydukları küskünlük, kültür birliği sayesinde büyük ölçüde nötralize oldu. Türk'ün eski uyruklariyle ilişkileri ayni şekilde gelişmedi.

12.4.1979

Ek. 22. Zeki Kuneralp'in Öz Türkçe üzerine fikirlerini kaleme aldığı raporu.

Ek 7 — DİL KONUSU HAKKINDA BAZI DÜŞÜNCELER

— I —

Bir milletin büyüklüğünü yapan kültürüdür, büyük milletler kültürlü milletlerdir. Kültürün özü dildir, dünya medeniyetine maddî ve manevî katkıda bulunmuş olan milletler, zengin dillere sahip milletlerdir.

Dil, tabiî bitkidir, gelişmek ve olgunlaşmak için oksijen, yani serbesti ister. Söyleyen ile dinleyen, yazan ile okuyan arasında serbest bir söz alışverişi yoluyla varılan zemin üzerinde gelişir ve oluşur. Bu alışverişe dıştan müdahale zararlıdır. Müdahale edilirse serbesti kalkar, alışveriş bozulur, dil solar, kurur, söner.

Gelişmiş dil, karışık dildir, diğer dillerle sürekli temas neticesinde lugatça ve gramerce zenginleşmiş dildir. Bir dilde ne kadar çok ve ne kadar farklı kelime olursa o dil de o kadar zengin olur.

— II —

Türkçe Tanzimattan sonra mükemmeliyete erişmiştir. Osmanlıca tâbir edilen bu dil ne Arapçadır, ne de Acemce. Onu ne Arap anlar ne de Acem, onu ancak Türk anlar. Dil, bir edebiyat ister, edebiyatsız dil bir iskelettir. Osmanlıcanın geniş bir nesir edebiyatı vardır. Edebiyatta şiirden mühim nesirdir. Osmanlıca bir nesir lisanıdır, zengin, modern bir lisandır. Eski Türkçe bir şiir dilidir, hem zarf, hem mazruf bakımından mahdut bir lisandır. Ona avdet, gerilemektir.

— III —

Dil bir araçtır, hedef değildir. Araç olduğu için tarafsızdır, Kullananın iradesine tâbidir. Aynı dili tutucu da kullanır, ihtilâlci de. Aynı dilde kudsî fikirler ifade edilebildiği gibi açık saçık hikâyeler de anlatılabilir. Dilin mezhebi yoktur, ne dinî ne siyasî. Bu yüzden bir lisanı aforoz etmek, öbürünü makbul görmek günahtır. Dil, hür ve özgür bir bitkidir. Hürmete şayan bir bitki.

13.4.1979